

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI**

MEZEMORTA HÜSEYİN PAŞA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZEHRA ORAKÇI

İSTANBUL, 2021

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI**

MEZEMORTA HÜSEYİN PAŞA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ZEHRA ORAKÇI
(180121002)**

**Danışman
(Dr. Öğr. Üyesi İlhami Danış)**

İSTANBUL, 2021

06/07/2021

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih AnaBilim Dalı'nda 180121002 numaralı Zehra Orakçı'nın hazırladığı "Esaretten Kaptan-ı Deryâlığa Bir Osmanlı Denizcisi: Mezemorta Hüseyin Paşa " konulu Tarih Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 06/07/2021 Salı. günü saat 11:30'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat da yapılacaktır.

Tez Adı Değişikliği Yapılması Halinde: Tez adının "Mezemorta Hüseyin Paşa"
.....
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Tarih	İmza
(Danışman) Dr. Öğr. Üyesi İlhami DANIŞ	06/ 07/2021	KABUL
Prof Dr. Abdülkadir ÖZCAN	06/ 07/2021	KABUL
Prof. Dr. İdris BOSTAN.	06/ 07/2021	KABUL
(İkinci Danışman) *.....	06/ 07/2021	
*.....	06/ 07/2021	

*2. Danışman varsa doldurulacak

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Zehra Orakçı

İmza

MEZEMORTA HÜSEYİN PAŞA

Zehra Orakçı

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyılın sonlarında görev yapmış en meşhur kaptanıderyalardan olan Mezemorta Hüseyin Paşa, gençlik yıllarından itibaren Garp ocaklarına mensup bir şekilde korsanlık yapmış ve uzun süren bir esaret hayatı yaşamıştır. Başarılı denizciliğiyle Cezayir'de saygınlık elde etmiş ve daha sonra 1683-1688 yılları arasında burada dayılık ve beylerbeyilik vazifelerinde bulunmuştur. Bezayir beylerbeyiyken Mora Yarımadası'nda Venediklilerle mücadele eden Osmanlı donanmasına yardımlarda bulunmuştur. Başarılı denizciliği Osmanlı Devleti tarafından fark edilmiş ve kaptanıderyalık vazifesi için İstanbul'a davet edilmiştir. Ancak Cezayir'den olaylı bir şekilde ayrılması sebebiyle kaptan paşalığa tayini ertelenerek 1691'de Tuna kaptanlığıyla vazifelendirilmiştir. 24 Ocak 1691 tarihinde ise kendisine mîrî kalyonlar kaptanlığı tevcih olunmuştur. Bu vazifedeyken Sakız Adası'nın Venediklilerden geri alınmasında gösterdiği başarıyla 6 Mayıs 1695'de vezirlik rütbesiyle kaptanıderyalık makamına getirilmiştir.

Kaptanıderyalığa geldiği sıralarda Osmanlı Devleti uzun süreden beri Ege Denizi'nde Venediklilerle mücadele etmekteydi. Bu vazifesi süresince Venediklilere karşı savaşarak önemli galibiyetler elde etmiştir. 1696-1698 seneleri arasında Venediklileri Adalar Denizi'nde ve Çanakkale Boğazı'nda birçok kez yenilgiye uğratmıştır. Osmanlı donanmasında gerçekleştirdiği başarılı harekâtlarının yanı sıra vefatından evvel hazırlıklarını tamamladığı 1701 Tarihli Bahriye Kanunnamesi ile de Osmanlı kaptan paşaları arasında haklı bir üne kavuşmuştur. Bu bağlamda denizcilikten yetişme bir Osmanlı kaptanıderyası olan Mezemorta Hüseyin Paşa, Cezayir'deki ve Osmanlı donanmasındaki vazifeleri süresince başarılı hizmetlerde bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Cezayir, Mezemorta Hüseyin Paşa, kaptan paşa, Venedik, Osmanlı Devleti, Bahriye Kanunnamesi

MEZEMORTA HUSSAIN PASHA

Zehra Orakçı

ABSTRACT

Mezemorta Hussain Pasha, one of the most famous captain pasha of the Ottoman Empire at the end of the 17th century, had been a piracy member of the barbary regencies since his youth and lived a long life captivity. He gained prestige in Algeria with his successful seamanship and later served as dey and beglerbegi there between 1683-1688. While he was the Beglerbegi of Algeria, he helped the Ottoman navy, which was fighting against the Venetians in the Peloponnese. While he was the Beglerbegi of Algeria, he helped the Ottoman navy which was fighting against the Venetians in the Peloponnese. His successful sailing was noticed by the Ottoman Empire and he was invited to Istanbul to serve as a captain pasha. However, due to his eventful departure from Algeria, his appointment as captain pasha was stopped. After that, he was appointed as the captain of the Danube navy in 1691. On January 24, 1691, he was conferred the title of commander of the kalyons. While he was in this duty, he was appointed as captain pasha with the rank of vizier on 6 May 1695 with his success in recapturing Chios from the Venetians.

When he became kaptanpasha, the Ottoman Empire had been fighting against the Venetians in the Aegean Sea for a long time. During his tasks, he fought against the Venetians and achieved important victories between 1695 and 1698, he defeated the Venetian navy many times in the Aegean Sea and in the Dardanelles. In addition to the successful operations he carried out in the Ottoman navy, he gained a well-deserved reputation among the Ottoman captain pashas with the *Bahriye Kanunnamesi* which he completed before his death.

Keywords: Mezemorta Hussain Pasha, Algier, Venetians, Ottoman Empire, captain pasha,

ÖNSÖZ

Osmanlı İmparatorluğu'nun XVII. yüzyılda görev yapmış en meşhur denizcilerinden olan Mezemorta Hüseyin Paşa vezirlik rütbesiyle kaptan paşalığa kadar yükselmiştir. Bu çalışmanın amacı korsan menşeli bir kaptanıderyanın Osmanlı donanması hizmetine girmeden önce ve girdikten sonraki hayatına ve faaliyetlerine ilişkin bilgi vermek ve bu bilgiler ışığında değerlendirmeler yapmaktır. Bu bağlamda hayatının büyük çoğunluğuna ilgi çekici gelişmeler ve mücadeleler sığdıran bir Osmanlı denizcisi olan Mezemorta Hüseyin Paşa'nın hem şahsî yaşamı hem de siyasî faaliyetleri anlatılmaya çalışıldı. Bir şekilde hayatına tesir edip şekillenmesine vesile olan birçok gelişmeye de bu çalışmada yer vermeye çalışıldı.

Daha önce Mezemorta Hüseyin Paşa'nın biyografisi hakkında müstakil bir çalışma olmadığı görülmüştür. Bu sebeple “Mezemorta Hüseyin Paşa” başlıklı bu çalışmayı yapmaya karar verdik. Araştırma konumuzu ele alırken Mezemorta Hüseyin Paşa'nın hayatı tüm noktalarıyla incelenmeye çalışıldığından geniş bir literatür taraması ihtiyacı doğmuştur. Bu sebeple kendisiyle alakalı yapılan Türkçe ve farklı dillerdeki araştırmalar, çalışmamıza ışık tutmuş ve bize yol göstermiştir. Çalışmamız bilhassa iki ana merkezde incelenmiştir; bunlar hayatının Garp ocaklarında geçirdiği kısım ve Osmanlı donanmasına dâhil olduktan sonraki kısımıdır.

Giriş kısmında Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kaptanı deryalığına kadarki Osmanlı denizciliği ve kaptan paşalarına dair bilgiler verilmiştir. Daha sonra XVII. yüzyıl denizciliğine değinilip Mezemorta Hüseyin Paşa'nın bu yüzyıldaki yerine ve önemine yer verilmiştir. Tezimizin ilk bölümünde öncelikle Mezemorta Hüseyin Paşa'nın doğum yeri, tarihi, lâkabı ve ailesiyle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra hayatının ilk safhasının geçtiği Cezayir'in siyasî yapısına dair panoromik bilgiler verilmiştir. Daha sonra kendisinin de yer alacağı Cezayir idare sistemi genel olarak ifade edilmiştir.

Tezimizin ikinci bölümünde Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Cezayir'deki vazifeleri olan dayılık ve beylerbeyilik dönemleri ele alınmıştır. Bu iki vazifeye bir

bölüm içerisinde yer vermemizin sebebi, yaşanan birçok gelişmenin birbiriyle bağlantılı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bölümde en çok dikkat çeken husus Fransız bombardımanları olduğundan dayılığa gelişinden Cezayir'den ayrılışına kadarki süreçte bu husus detaylıca ele alınmıştır. Bununla beraber dayılık ve beylerbeyilik dönemlerinde yaşanan Tunus'un iç işlerine müdahalesi, Osmanlı donanmasına yardımları ve beylerbeyiliğine gelişi de bu bölümde incelenip yer verilen önemli meselelerden olmuştur.

Üçüncü bölümde ise bilhassa Osmanlı kronikleri ve arşiv vesikaları kullanılarak Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Osmanlı donanmasındaki hizmetlerine yer verilmiştir. Öncelikle Tuna kaptanlığı vazifesindeyken Avusturyalılar üzerine gerçekleştirilen seferi, Tuna üzerinden destekleyerek gösterdiği başarıya değinilmiştir. Akabinde diğer vazifesi olan mîrî kalyonlar kaptanlığına dair malûmat verilmiştir. Bu görevdeyken Sakız'ın geri alınması için yapılan seferdeki rolü ve bu dönemdeki faaliyetleri ele alınmıştır. Bu görevlerinin ardından kaptanıderyalığa gelişi ve bu dönemde gerçekleştirdiği hârekatlarının tümü ele alınmıştır. Bu kısımda özellikle Venedikliler üzerine gerçekleştirilen seferler yıl yıl anlatılmıştır. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın seferlerinin ardından vefâtı ve Bahriye Kanunnâmesi'ne yer verilerek bölüm tamamlanmıştır.

Araştırma konusunun belirlenmesi ve tezin hazırlanması süresi boyunca desteğini esirgemeyen saygıdeğer tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İlhami DANIŞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim boyunca kattıkları değerler ve rehberliğinden istifade ettiğim başta Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN ve Prof. Dr. Abdülkadir ÖZCAN olmak üzere bütün hocalarıma saygı ve şükranlarımı sunarım. Tez sunumu esnasında jürimde yer alıp tezime önemli katkılar sağlayan Prof. Dr. İdris Bostan'a da teşekkür ederim. Eğitimim süresince maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme ve tez çalışmam süresince yanımda olup desteğini esirgemeyen kıymetli dostlarım Süleyman Onur GEYİK, Salih AKIN, Aybüke ÖZCAN ve tüm dostlarıma teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
HARİTA VE MADALYA LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
1.MEZEMORTA HÜSEYİN'İN HAYATI VE CEZAYİR'DEKİ İLK FAALİYETLERİ	7
1.1. DOĞUM YERİ VE TARİHİ	7
1.2. “MEZEMORTA” LÂKABININ HİKÂYESİ.....	8
1.3. AİLESİ.....	10
1.3.1. Philip Avril'den İlginç Bir Anlatı	11
1.4. XVII. YÜZYILDA CEZAYİR'DEKİ SİYASİ DURUM.....	12
1.5. XVII. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ-FRANSA İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA CEZAYİR	14
1.6. MEZEMORTA HÜSEYİN'İN CEZAYİR'DEKİ İLK FAALİYETLERİ	17
İKİNCİ BÖLÜM.....	26
2. MEZEMORTA HÜSEYİN'İN DAYILIK VE BEYLERBEYLİK DÖNEMİ	26
2.1. FRANSA 'NİN CEZAYİR'İ BOMBARDİMANI (1682-1683) VE MEZEMORTA HÜSEYİN'İN DAYILIĞA GELİŞİ	26
2.2. FRANIZLARIN 1683 SENESİ BOMBARDİMANI.....	30
2.3. MEZEMORTA HÜSEYİN'İN DAYILIK DÖNEMİ FAALİYETLERİ	32
2.3.1. Fransızların 1683 Bombardımanına Karşı Mezemorta Hüseyin'in Müdafası.....	32
2.3.2. Fransızlarla Barış Müzakereleri.....	35
2.4. MEZEMORTA HÜSEYİN'İN CEZAYİR BEYLERBEYLİĞİ DÖNEMİ FAALİYETLERİ	37

2.4.1. Tunus'ta İktidar Mücadelesi ve Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Müdahalesi	37
2.4.2. Mezemorta Hüseyin'in Beylerbeyilik Meselesi.....	40
2.4.3. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Osmanlı Donanmasına Yardımı	42
2.4.4. Fransızların 1688 Cezayir Bombardımanı ve Mezemorta Hüseyin'in Müdaafası.....	43
2.4.5. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Kısa Süreli Görev Değişikliği	48
2.4.6. Cezayir'deki Son Faaliyetleri	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	52
3. MEZEMORTA HÜSEYİN PAŞA'NIN OSMANLI DONANMASINDAKİ FAALİYETLERİ	52
3.1. KAPTANIDERYALIK TEKLİFİNDEN TUNA KAPTANLIĞINA	52
3.2. MEZEMORTA HÜSEYİN PAŞANIN TUNA KAPTANLIĞI	54
3.3. MEZEMORTA HÜSEYİN PAŞA'NIN MİRÎ KALYONLAR KAPTANLIĞI 60	
3.3.1. Mirî Kalyonlar Kaptanlığı Dönemi Faaliyetleri.....	60
3.3.2. Hanya Kalesi'nin Muhafazasına Yardımları.....	62
3.3.3. Sakız Adası'nın Geri Alınması ve Mezemorta Hüseyin Paşa.....	64
3.3.4. Koyunadaları Muharebesi.....	73
3.3.5. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Sakız Adası'ndan Dönüşü ve Kaptanı Deryâhğa Getirilişi	76
3.4. MEZEMORTA HÜSEYİN PAŞA'NIN KAPTANIDERYALIK DÖNEMİ FAALİYETLERİ	77
3.4.1. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın 1695 Senesi Venedikliler Üzerine Harekâtı.....	77
3.4.2. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın 1696 Senesi Faaliyetleri ve Venedik Üzerine Harekâtı	82
3.4.3. Bozcaada'da Gerçekleşen Muharebe (5 Temmuz 1697).....	88
3.4.4. Andros (Andre) Adası'nda Gerçekleşen Muharebe (1 Eylül 1697).....	90
3.4.5. 1698 Senesi Faaliyetleri ve Seferleri	92
3.4.6. 1699-1700 Seneleri Faaliyetleri	99
3.4.7. 1701 Senesi Faaliyetleri.....	103
3.5. MEZEMORTA HÜSEYİN PAŞA'NIN VEFATI.....	104

3.6. 1701 TARİHLİ BAHRİYE KANUNNÂMESİ VE MEZEMORTA HÜSEYİN PAŞA.....	105
SONUÇ.....	110
KAYNAKÇA	114
EKLER.....	124

HARİTA VE MADALYA LİSTESİ

Sayfa

Harita 1: Sardinya, Cagliari haritası.....	12
Harita 2: Mezemorta Hüseyin döneminde Akdeniz'deki önemli yerler.....	49
Harita 3: Mezemorta Hüseyin Paşa'nın seferleri sırasında Ege Denizi.....	115
Madalya 1: 1691 tarihli hiciv madalyası.....	125
Madalya 2: Hacı Cafer Ağa'nın elçiliğini tasvir eden madalya.....	127
Madalya 3 : Elçilik madalyasının paradosu.....	127

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
Bkz.	Bakınız
c.	Cilt
ev.	Çeviren
ed. Veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
H.-M.	Hicri-Miladi
h.	hüküm
İA	İslam Ansiklopedisi
MD.	Mühimme Defteri
s.	Sayfa/sayfalar
TDVİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
vd.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
M.	Muharrem
S.	Safer
Ra.	Rebiü'l-evvel
R.	Rebiü'l-ahır
Ca.	Cumade'l-l
C.	Cumade'l-ahire
B.	Receb
Ş.	Şaban
N.	Ramazan
L.	Şevval
Za.	Zilkade
Z.	Zilhicce

GİRİŞ

XIII. yüzyılın sonlarında temelleri atılan ve Batı Anadolu’da bir kara beyliği olarak tarih sahnesine çıkan Osmanlı Devleti, Marmara Denizi ve Rumeli ile olan sınırları sebebiyle kendisini denizlere yönelmeye mecbur hissetmiştir.¹ Ege, Karadeniz kıyıları ve Akdeniz sahillerindeki yerleri hâkimiyeti altına aldıkça donanma ve deniz kuvvetine olan ihtiyacı da artmıştır.² Osmanlılar ilk dönemlerde büyük ölçüde kendilerine öncülük eden Batı Anadolu sahillerindeki denizci beyliklerden kendisine intikal eden donanma ve denizcilerden faydalanmıştır.³ 1354 tarihinde Gelibolu’nun ilhâkıyla denizlere yönelik yeni politikalar geliştirilmeye başlandı. Osmanlı Devleti, Çanakkale Boğazı’nı ve Marmara sahillerini koruyabilmek için stratejik konuma sahip olan Gelibolu’da bir tersane üssü kurup yeni bir donanma tesis etti.⁴ Böylelikle Osmanlı Devleti’nde donanmaya verilen önem artmış fakat Türk deniz kuvveti, henüz Venedik ve Ceneviz gibi büyük deniz gücüne sahip devletlerle karşılaşacak güce sahip değildi. II. Murat döneminde Karadeniz’de girişimlerde bulunan donanma, Trabzon Rum İmparatorluğu’nu vergiye başlamıştır.⁵

Fatih Sultan Mehmed’in 1453’te İstanbul’u fethi ile beraber Osmanlı deniz imparatorluğunun ilk adımları atılmış oldu. İstanbul’un fethinin akabinde Karadeniz sahillerinin ve Trabzon Rum İmparatorluğu’nun Osmanlı hâkimiyetine girmesinin ardından Kırım seferi ve Kefe gibi önemli yerlerin ilhâkı Karadeniz’in bir Türk gölü olması maksadıyla atılan önemli girişimlerdir.⁶ II. Bayezid devrinde ise donanmanın başına geçen Kemal Reis’in de katkılarıyla denizcilikte ilerleme sağlanmıştır.

¹ Ali İhsan Gencer, *Bahriye’de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867)*, Ankara 2006, s.6.

² Gencer, *a.g.e.*, s.7.

³ Osmanlı denizciliğinin ilk dönemleri ve Osmanlılara etki eden beylikler ile alakalı detaylı bilgi için bkz.; Halil İnalçık, “Batı Anadolu’da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar”, *Türk Denizcilik Tarihi*, haz. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul 2009, c.1, s. 31-49; İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2007, s. 33-46.

⁴ İdris Bostan, “İlk Osmanlı Üssü Gelibolu”, *Türk Denizcilik Tarihi*, haz. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul 2009, c.1, s.73-85; Gencer, *a.g.e.*, s.7.

⁵ Gencer, *a.g.e.*, s.8.

⁶ Gencer, *a.g.e.*, s.8-9.

Osmanlı donanması bu devirde Akdeniz’de önemli bir güç olan Venedik’den üstün konuma gelmiş ancak yine de yeterli derecede deneyimli denizcilere sahip değildi.⁷

Yavuz Sultan Selim döneminde Haliç Tersanesi daha da genişletilerek gemi inşa tezgâhları arttırılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti, Arap yarımadasına yapılan fetihlerle Kızıldeniz yoluyla Hint Okyanusu’na ulaşmış ve uzak denizlerde de mevcudiyet göstermiştir.⁸ Dolayısıyla XV. yüzyılın ikinci yarısında Akdeniz ve Kızıldeniz havzasındaki uzun süren mücadelelerin nihayetinde sürekli gelişen Osmanlı donanması bir imparatorluk donanması olmaya başlamıştır.⁹ Bu bağlamda Osmanlı denizliği kademeli bir biçimde ilerleyerek önemli bir noktaya ulaşmıştır. Kanuni Sultan Süleyman’ın deniz politikasına verdiği önemle beraber Osmanlı denizciliği Avrupalı devletlerden daha üstün bir konuma erişmiştir. Bilhassa, Barbaros Hayreddin Paşa, Turgut ve Kılıç Ali Reis gibi tecrübeli ve maharetli denizcilerin Osmanlı hizmetine girmeleriyle Osmanlı İmparatorluğu donanması Kızıldeniz ve Akdeniz’de önemli mücadelelere girmiştir.¹⁰

Osmanlı İmparatorluğu’nun denizlerdeki bu başarıları donanmadaki organizasyon yapısı ile doğrudan ilişkilidir. Kaptan paşalık, Osmanlı deniz teşkilatının ilk nüvelerinin atıldığı Yıldırım Bayezid döneminde Gelibolu sancak beyliği dâhilinde ve derya beyi unvanı olarak görülmüştür. Akdeniz’de önemli bir güç olan Venedik amirallerinin ünvanı olan “*capitano generale*” kelimesine benzemiş olsa da kaptan paşalık unvan ve müessesini herhangi bir bahri kurumun bir kopyası saymak doğru değildir.¹¹ Yıldırım Bayezid döneminde 1390 senesinde Gelibolu sancak beyliğiyle beraber tersane ve donanmanın müteşekkili ile vazifelendirilen ilk kapudan Saruca Paşa olmuştur.¹² Sancak beyi konumunda göreve getirilen kapudanların, görev yerleri ve rütbeleri göz önünde bulundurulduğunda diğer sancak beylerinden farklı mevkîde oldukları anlaşılmaktadır.¹³ Kaptanlar terfi

⁷ Bostan, *Osmanlı Denizciliği*, s.22.

⁸ Bostan, *Osmanlı Denizciliği*, s.25.

⁹ Bostan, *Osmanlı Denizciliği*, s.26.

¹⁰ Gencer, *a.g.e.*, s.15.

¹¹ İsmet Parmaksızoğlu, “Kaptan Paşa”, *İA*, c.4, İstanbul 1977, s.206-210.

¹² İdris Bostan, “Kapudan Paşa”, *TDVİA*, c.24, İstanbul 2001, s.354-355.

¹³ İdris Bostan, “Osmanlı Bahriyesinin Yönetimi”, *Türk Denizcilik Tarihi*, haz. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul 2009, c.1, s.297.

ettikleri zaman bir eyaletin beylerbeyliği mevkiine getirilmekteydi.¹⁴ Barbaros Hayreddin Paşa, 1534 senesinde dört milyon akçe salyâne ile Cezâyir-i Bahr-i Sefid eyaletinin yönetimine ve donanma kumandanlığı vazifesine getirilmiştir.¹⁵ Bu seneden itibaren o zamana kadar sancak beyliği pâyesiyle verilmiş olan kaptanıderyalık beylerbeyilik mertebesine yükseltildi.¹⁶ Eyaletin merkezi evvela Rodos sonrasında Gelibolu livası oldu. Böylelikle beylerbeyilik rütbesini de alan kaptan paşalar, paşa sancağı olarak eskiden olduğu gibi Gelibolu sancağına mutasarrıf oldular.¹⁷ Daha sonra Gelibolu, Eğriboz, Karlı-ili, İnebahtı, Rodos ve Midilli sancakları bu eyalete dâhil edilip sancak sayısı altıya yükseltildi.¹⁸ Barbaros Hayrettin Paşa vefât ettikten sonra göreve gelen kaptanıderyalar bazen önce Gelibolu sancak beyi olarak tayin edilmiş ve akabinde Paşa Gelibolu sancak beyliği ile beraber donanma kaptanı olarak göreve getirilip daha sonra *Cezâyir- Bahri Sefid* beylerbeyi olarak terfi etmişlerdir.¹⁹ Daha sonra kapudan paşalara vezirlik verilmeye başlanmış, beylerbeylikle kapudan paşa olanlar olsa da bunlara da bu mevkiye getirildikten kısa bir süre sonra vezirlik rütbesi verilmiştir.²⁰ XVII. yüzyıl boyunca tüm kapudan paşalar vezir rütbesiyle kapudan olmuş ve kaptanıderyalık merkezi idarenin en mühim ve nüfuzlu makamlarından biri halini almıştır.²¹

XVI. yüzyılda kapudan paşalık çoğunlukla denizcilikle ilgisi olanlara verilirken aralarında denizlikten yetişmeyenlerde bulunmaktaydı. Müezzinzâde Ali Paşa yeniçeri ağalığından, Derviş Mehmed Paşa bostancıbaşılıktan, Hafız Ahmed Paşa doğancıbaşılıktan ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Diyarbekir beylerbeyliğinden kaptan paşalık görevine gelmişlerdi.²² Bu hususta Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l Kibar Fi Esfari'l-Bihar* adlı eserinde kaptan paşanın, korsan kökenli

¹⁴ Bostan, “Osmanlı Bahriyesinin Yönetimi”, s.297.

¹⁵ Bostan, “Osmanlı Bahriyesinin Yönetimi”, s.297.

¹⁶ Turan, a.g.m.,s.65; Eyyûbi Efendi Kanûnnâmesi, haz. Abdülkadir Özcan, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1994, s.48.

¹⁷ Ayhan Afşın Ünal, “XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Cezayir-i Bahri Sefid (Akdeniz-Ege Adaları ya da Kapudan Paşa Eyaleti)”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Ankara 2002, c.9, s.614-617.

¹⁸ Bostan, “Osmanlı Bahriyesinin Yönetimi”, s.298.

¹⁹ Bostan, “Kapudan Paşa”,s.354, İdris Bostan, “The Establishment of The Province of Cezayir-i Bahr-i Sefid”, *The Kapudan Pasha His Office and His Domain*, haz. Elizabeth Zachariadou, Rethmnon 2002, s.242-251.

²⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara 1988, s.414.

²¹ Gencer, a.g.e., s.15.

²² Bostan, “Kapudan Paşa”,s.354.

olmaması durumunda deniz işlerinde ve deniz savaşlarında korsan menşeli denizcilere danışmasını tavsiye etmektedir.²³ Bu hususta Lütü Paşa, *Asafnâme* isimli eserinde kaptan paşanın vazifesinin deniz ticareti emniyetinin temin etmesi olduğunu belirtip göreve gelecek olanların da ihtiyar, korsanlıkla işigal olan ve denizcilikte tecrübeli kişiler arasından seçilmesini önermektedir.²⁴

XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti hizmetinde mühim denizcilerin bulunmasıyla beraber Osmanlı denizciliğinin çağdaşlarına nazaran daha üstün bir konumda olduğu anlaşılmaktadır. Ancak XVII. yüzyıl itibariyle Osmanlı donanması denizlerde başarısızlıklar yaşamaya başlamıştır. Bunun nedeni ise XVII. yüzyılda denizcilikten yetişen kaptan paşaların yerini ehil olmayanların alması ve Avrupa’da meydana gelen denizcilik teknolojisinin gelişiminin takip edilememesiydi. Dolayısıyla XVII. yüzyılda Osmanlı donanmasının ihtiyaç duyduğu en önemli şeylerden biri de denizcilikte tecrübeli kimselerdi. Bu bağlamda XVII. yüzyılda Akdeniz’deki Garp ocakları donanmaları ve denizcileri ön plana çıkmıştır. Garp ocakları donanmaları XVII. yüzyıl boyunca İngiltere ve Fransa ile mücadelelerde bulunmuştur. Bu ocaklarda yetişen birçok denizci Osmanlı donanmasında mühim vazifeler üstlenmiş ve içlerinde kaptan paşalığa kadar yükselenler olmuştur.

Bu tez çalışmasında biyografisini ele alacağımız Mezemorta Hüseyin Paşa, Garp ocaklarında yetişen ve hayatının büyük çoğunluğu denizlerde geçirmiş ve XVII. yüzyılın sonlarında Osmanlı denizciliğinin önde gelen simâlarından biri olmuştur. Mezemorta Hüseyin, 1674 itibariyle denizlerde korsan olarak şöret bulup sonrasında Cezayir dayısı ve beylerbeyisi olmuştur. Cezayir’deki görevlerinden sonra Osmanlı donanmasında sırasıyla Tuna kaptanlığı, mîrî kalyonlar kaptanlığı vazifelerinde yer alıp en nihayetinde de kaptanıderyalık makamına getirilmiştir. Mezemorta Hüseyin Paşa gerek kaptan paşalığa tâyininden evvel gerekse de kaptan paşalık döneminde denizcilikteki maharetiyle dikkat çekmiştir. Kaptanıderyalığı süresince Venediklileri birçok defa yenilgiye uğratıp galibiyetler elde etmesinin yanı sıra 1701 tarihli Bahriye Kanunnâmesi ile Osmanlı bahriyesinde önemli

²³ Katip Çelebi, *Tuhfetü’l Kibâr fî Esfâri’l-Bihar*, haz. İdris Bostan, Ankara, 2018, s.237-238.

²⁴ Mübahat Kütükoğlu, “Lütü Paşa Asafnâmesi (Yeni Bir Metin Tesisi Denemesi)”, *Prof. Dr. Bekir Kütükoğluna Armağan*, İstanbul 1991, s.51-99.

düzenlemelerde bulunmuştur. 1701 tarihli Bahriye Kanunnâmesi'nde de kaptanıderyalık hususunda da bilgiler bulunmaktadır. Bahriye kanunnâmesinde, göreve gelecek kaptan paşalar hakkında “*fenn-i deryâ ve ahvâl-i ricâl-i donanmaya vukûfu olmayan kara paşalarından zinhar ve zinhar birine verilmeyüp, ol vakitte kapudâne-i humâyûn kapudanı her kim bulunur ise yoliyle ana tevcîh ü taklîd oluna*” ifadelerine yer verilmiştir.

Çalışmamızın konusuyla ilgili olan literatür taraması sonucunda, Mezemorta Hüseyin Paşa'nın hayatının ilk dönemleri olan özellikle korsanlık ve dayılık dönemlerini içeren kaynakların daha çok yabancı menşeli olduğu görülmüştür. Yapılan araştırmalarla bu bilgiler nizami bir biçimde derlenmiş ve incelenmiştir. Bununla birlikte dilimizde yapılan çalışmaların daha çok makale boyutunda olduğu ve müstakil olarak derlenmediği de görülmüştür. Osmanlı denizciliği üzerine çalışmalarıyla öne çıkan Prof. Dr. İdris Bostan'ın “*Mezemorta Hüseyin Paşa ve 1701 Tarihli Bahriye Kanunnamesi*” isimli makalesi Mezemorta Hüseyin Paşa'nın hayatı ve faaliyetleri hususunda yapılmış en nizâmi çalışma olması sebebiyle başvurduğumuz önemli çalışmalardan olmuştur. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın dayılık ve beylerbeyilik dönemlerini kapsayan kaynaklar çoğunlukla yabancı dillerde olduğundan bize kolaylık ve önemli malûmatlar sağlayan Aziz Samih İltar'ın “*Şimali Afrikada Türkler*” isimli eseri olmuştur. Tezimizin ikinci bölümünde istifade ettiğimiz mühim bir kaynak ise Gillian Weiss'in “*Captives and Corsairs: France and Slavery in the Early Modern Mediterranean*” isimli eseridir. Weiss, özellikle Fransızca kaynakları kullanarak derinleme incelemelerde bulunmasıyla bizim için faydalı ve yol gösterici olmuştur. Bununla beraber yine Meredith Martin ve Gillian Weiss'in “*A Tale of Two Guns Maritime Weaponry Between France and Algiers*” ve “*“Turks” on Display during the Reign of Louis XIV*” makaleleri tezimizde istifade ettiğimiz çok mühim bilgiler sunmuştur. Öte yandan Henri Delmas de Grammont'un “*Histoire d'Alger Sous la Domination Turque (1515-1830)*”, Eugene Plantet'in “*Correspondance des Deys D'Alger Avec La Cour De France 1579-1833*”, Mohammed Touili'nin “*Affaires Etrangères. Correspondance Reçue de Consulat d'Alger (1642-1792) Inventaire Analytique (AE/B/I/115-AE/B/I/145)*”

isimli yabancı eserler belli noktalarda çeviri vasıtasıyla başvurduğumuz önemli kaynaklardan olmuştur.

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Osmanlı Devleti hizmetindeki vazifeleri ve faaliyetleri için Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgelerden istifade edilmiştir. Tezimizin yazım aşamasında Safvet Bey'in "*Mezemorta Hüseyin Paşa*" isimli eseri de bir kısım arşiv vesikasına yer vermesi nedeniyle başvurduğumuz çalışmalardan olmuştur. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın özellikle Osmanlı donanmasında hizmete girdikten sonraki faaliyetleri için daha geniş bilgiler sağlamak amacıyla özellikle Silahdâr Fındıklılı Mehmed Ağa'nın "*Silahdâr Tarihi*" ve "*Nusretnâme*", isimli eserleri bize detaylı malûmat sağlamıştır. Bu eserlerden başka Üsküdarî Abdullah Efendi'nin "*Vâkı'ât-ı Rûz-merre*", Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın "*Zübde-i Vekayiât*", Uşşâkizâde'nin "*Uşşâkizâde Tarihi*" eserlerinden ve "*Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*" isimli eserden yararlanılmıştır. Tezimizde kullandığımız diğer kaynaklar ise Mezemorta Hüseyin Paşa'nın hayatını daha iyi kavramak için araştırma ve inceleme eserlerdir.

Tezimizi oluşturduğumuz süre zarfında ortaya çıkan ve tüm dünyayı tesiri altına alan Covid-19 salgını, çalışmamızı bir miktar sekteye uğratmıştır. Bu sebeple arşiv kaynaklarından verimli bir şekilde faydalanamadığımızı belirtmemiz gerekir. Öte yandan Mezemorta Hüseyin Paşa'nın özellikle Cezayir'de bulunduğu dönemleri ele alan kaynakların önemli bir kısmı yabancı dilde kaleme alındığından bunların bütüncül olarak bir araya getirilmesi ve literatür taraması tezin yazım sürecini zorlaştıran unsurlardan olmuştur. Ortaya koyduğumuz bu tez, bir anlamda şimdiye kadar yapılan çalışmaların araştırmalarımız ve bulgularımız vasıtasıyla Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kapsamlı bir biyografisi niteliğini taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MEZEMORTA HÜSEYİN'İN HAYATI VE CEZAYİR'DEKİ İLK FAALİYETLERİ

Hayatının büyük çoğunluğu denizlerde geçen Mezemorta Hüseyin Paşa'nın yaşamının ilk evresi Cezayir'de geçmiştir. Bu sebeple burası onun hayatının önemli bir kısmını etkileyen önemli gelişmeleri de beraberinde getirmiştir.

1.1. DOĞUM YERİ VE TARİHİ

Hayatının büyük çoğunluğu denizlerde geçen Mezemorta Hüseyin Paşa'nın hayatının ilk evresi Garp ocaklarında geçmiştir. Mezemorta Hüseyin'in hangi tarih ve nerede doğduğu hususunda henüz kesin bir bilgiye rastlanılmamıştır. Kendisinin doğum tarihi hususundaki bilgilere yabancı kaynaklarda rastlamaktayız. Ancak bunlarda tahmini olarak verilmektedir. Mezemorta Hüseyin'in doğum tarihi, *Nouvelle Biographie Générale* isimli eser ve *Diccionario de la Lengua Castellana* isimli eserde²⁵ tahmini olarak 1648, *Supplemento Perenne Alla Nuova Enciclopedia Popolare Italiana*²⁶ isimli eserde ise yine tahmini olarak 1640 geçmektedir.

Mezemorta Hüseyin'in kökeni hakkında kaynaklarda yer alan bilgiler farklılık arz etmektedir. Bu hususta kimi kaynaklar onun Kuzey Afrika kökenli kimisi de “mühtedi” olduğundan bahsetmektedir. Bu hususta Dimitri Kantemir, Mezemorta Hüseyin'in Moritanyalı olduğunu ileri sürmektedir.²⁷ *Historia de la Turqhia* isimli

²⁵ Alfred de Lacaze, “Mezzomorto”, *Nouvelle Biographie Générale*, Fransa, 1866,s.306-309; Delfin Donadiu y Puignau, “Mezzo-Morto (Husein)” *Diccionario de la Lengua Castellana: Con la Correspondencia Catalana; el más Completo de los Publicados Hasta Hoy, Redactado en Vista de los de Labernia, Salvá, Domínguez, Caballero, Roque Barcia, Fernández Cuesta, el Enciclopédico de Gaspar y Roig*, Barcelona 1890, c.3, s.842.

²⁶ Società l'Unione Tipografico-Editrice,“Mezzo-Morto (Hucein)”, *Supplemento Perenne Alla Nuova Enciclopedia Popolare Italiana*, İtalya 1865, c.2, s.494.

²⁷ Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, İstanbul 2002, c.2 s. 979; İdris Bostan, “Mezemorta Hüseyin Paşa ve 1701 Tarihli Bahriye Kanunnamesi”, *Başlangıçtan XVII*.

eser ise onun Kuzey Afrika kökenli bir ailede doğup küçük yaştan beri korsanlık yaptığını belirtmektedir.²⁸

Le Gazette isimli bir Fransız gazetesinde 12 Nisan 1681 tarihli bir hadise anlatılırken, kendisinden “*Renégat- Corsaire Mezzomorto*” yani “*mühtedi korsan Mezemorta*” şeklinde bahsedilmektedir.²⁹ Bazı Fransızca ve İtalyanca kaynaklar ise onun İtalyan ya da Maltalı bir “*mühtedi*” olduğunu ileri sürmektedir.³⁰

1.2. “MEZEMORTA” LÂKABININ HİKÂYESİ

Küçük yaşlardan beri korsanlık yapan ve 1674 yılları itibariyle ünlene Mezemorta Hüseyin’in lâkabının nereden geldiği hususundaki bilgiler özellikle Batılı kaynaklarda yer almaktadır. Bu hususta Osmanlı arşivi ve kroniklerinde ise henüz bir malûmata rastlanmamıştır.

Kaynaklarda geçen en yaygın bilgi; Mezemorta Hüseyin’in gençlik dönemlerinde Garp ocaklarına mensup bir korsanken, İspanyollarla vuku bulan kanlı bir savaş neticesinde çok ağır bir şekilde yaralanınca, ölmüş olduğu düşünülmüş fakat daha sonra iyileştiği için kendisine yarı ölü manasına gelen “*mezzo-morto (muerto á medias)*” lâkabının verilmesi şeklindedir.³¹

Burada değinmemiz gereken en önemli husus ise şudur; Mezemorta Hüseyin’in almış olduğu lâkabın esaretiyle doğrudan alakalı olmasıdır. Mezemorta Hüseyin, bu savaştan sonra ölümcül bir şekilde yaralanarak, 17 yıl³² boyunca İspanyolların elinde tutsak hayatı yaşamıştır.³³ Fakat bu 17 senelik süre zarfında kendisinin neler

Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi, İstanbul 2009, c.1, s.282-83; Cengiz Orhonlu, “Mezemorta Hüseyin Paşa”, *İA*, İstanbul, 1979, c.8, s.205-208.

²⁸ Jose Maria Jouanin, Julio Van Gaver, *Historia de la Turqhia*, İspanya, 1840, s.305.

²⁹ *Le Gazette*, 12 Nisan 1681, s.283.

³⁰ Lacaze, *a.g.m.*, s. 306, Franz Babinger, “Mezzomorto”, *E.J. Brill's First Encyclopaedia of Islam*, Brill, c.5, 1913-1936, s.48; Società l'Unione Tipografico-Editrice, “Mezzo-Morto (Hucein)”, c.2, s.494.

³¹ Gaver, Jouanin, *a.g.e.*, s.305; Cengiz Orhonlu, “Mezemorta Hüseyin Paşa”, *İA*, c.8, İstanbul 1979, s.205-208; İdris Bostan, “Mezemorta Hüseyin Paşa”, *Türk Denizcilik Tarihi*, c.1, s.282-83; Joseph Von Hammer Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Üçdal Neşriyat c.12, s.574.

³² Diğer eserlerden farklı olarak batılı tarihçi Nicolas Jorga eserinde Mezemorta'nın esaret süresini 15 yıl olarak belirtmiştir. Nicolas Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005, c.4, s.1377.

³³ Una Società di Dotti Francesi, “Mezzo Morto”, *Nuovo Dizionario Storico, Ovvero, Biografia Classica Universale*, İtalya 1835, c.3, s.862; Gaver, Jouanin, *a.g.e.*, 305; Lacaze, *a.g.m.*, s.306.

yaptığını ve hangi şartlarda esaret yaşadığını elimizdeki kaynaklar açıklayamamaktadır. Mezemorta Hüseyin'in 17 yıllık İspanyol esaretinin Hıristiyanlara karşı nefretinin artmasına sebep olduğu şeklinde değerlendirmeler de yapılmaktadır.³⁴

Dimitri Cantemir, Mezemorta Hüseyin'in bu esareten ona biçilen fidyenin ödenmesi neticesinde kurtulduğunu öne sürmektedir.³⁵ *Nouvelle Biographie Générale* isimli biyografik eserde çarpışmayı kazanan İspanyolların, Mezemorta Hüseyin'in uzun süren bu esaretinin ardından işe yaramayacağını düşünerek onu serbest bıraktığından söz edilmektedir.³⁶ *Supplemento Perenne Alla Nuova Enciclopedia Popolare Italiana* isimli ansiklopedik eserde ise Mezemorta Hüseyin'e biçilen yüksek meblağda fidyenin kimse tarafından ödenememesi neticesinde, ölüme terk edilerek esarete mahkûm edilmiş olduğu için “*mezzo morto*” lâkabının verildiği öne sürülmektedir.³⁷

Bu bağlamda “*mezemorta*” lâkabı hakkında kaynaklarda, Mezemorta Hüseyin'in savaştığı milletin İspanyollar olması ve yenilgi alıp esir düşmesi gibi bilgiler birbirleriyle tutarlılık göstermektedir. Lâkabı hususunda yabancı literatürü incelediğimizde, Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca kaynaklarda genellikle “*mezzo-morto*”³⁸ olarak geçmekle beraber “*mezo-morto*”³⁹ ve “*mezze-morto*”⁴⁰ şeklinde kaydedildiği de görülmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Osmanlı kroniklerinde ise genellikle “*Mezemorta*” şeklinde yer almaktadır.⁴¹

³⁴ Una Società di Dotti Francesi, *a.g.m.*, c.3, s.862.

³⁵ Cantemir, *a.g.e.*, s.979.

³⁶ Lacaze, *a.g.m.*, 306.

³⁷ Società l'Unione Tipografico, *a.g.m.*, c.2, s.494.

³⁸ Henri Delmas De Grammont, *Histoire d'Alger Sous la domination Turque (1515-1830)*, ed. Ernest Leroux, Paris, 1887, s.221; Società l'Unione Tipografico-Editrice, *a.g.m.*, c.2, s.494; Gaver, Jouanin, *a.g.e.*, s.305.

³⁹ G.A. Jackson, *Algiers: Being a Complete Picture of the Barbary States; Their Government, Laws, Religion and Natural Productions*, haz. R. Edwards, Londra, 1817, s.256.

⁴⁰ *Mercure Historique et Politique*, haz. Juan Batanar, Hollanda, 1694, s.609.

⁴¹ BOA, MD, 98, s.117/ h.387; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, Nusretnâme İnceleme Metin (1106-1133/ 1695-1721), Haz. Mehmet Topal, Ankara 2018, s.74; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiat 1656-1704*, haz. Abdülkadir Özcan, Ankara, 1995, s.369.

1.3. AİLESİ

Mezemorta Hüseyin'in Cezayir'deki ailesine dair edindiğimiz bilgilere göre kendisi Fas'ın tanınmış isimlerinden Seyyid Ahmed eş-Şerif'in kızı Amina'yla evlenmiştir.⁴² Mezemorta Hüseyin'in Cezayir'de bulunan ailesinin akıbetiyle ilgili malûmatları ise Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'dan öğrenmekteyiz. Silahdar Mehmed Ağa, Mezemorta Hüseyin'in Cezayir'deki son dönemlerinde yaşadığı olaylar neticesinde kaçmak zorunda kalınca, isyancılar yüzünden ailesinin bir şeyhin evine sığındığını, mallarının da yağma edildiğini kaydetmektedir.⁴³ Mühimme defterlerinde geçen hükümlerden anlaşıldığı kadarıyla Mezemorta Hüseyin'in kalyonlar kaptanı olduğu vakte kadar ailesinin İstanbul'a getirilmesini sağlayamamıştır. Bunun için çabalamış ancak bu teşebbüsleri sonuç vermemiş olacak ki, Mart 1691 senesinde Cezayir beylerbeyine bir hüküm gönderilmiştir.⁴⁴

Hükümde geçen “...ehl ü iyâlini maan nakl edemeyüp, ol tarafta kalmakla ba'dehu nakl için tarafımdan mahsûsen adam irsâl eyledikde, hilâf-ı şer-i şerîf nakline mümânaat olunduğu i'lâm olunup.” ifadelerinden ailesinin getirilmesi için bir görevli tahsis edildiği ancak buna engel olduğu anlaşılmaktadır. Bahsi geçen görevli Muhammed Ağa isimli bir kapıcıbaşdır ve Mezemorta Hüseyin Paşa'nın ailesini ve malını talep etmek için Cezayir'e gitmiştir.⁴⁵ Mart 1693'de ve Nisan 1695'de Cezayir'e gönderilen hükümlerle, Mezemorta Hüseyin Paşa'nın ailesinin gönderilmediğini bu sebeple aynı husus tekrar hatırlatılıp ailesinin gönderilmesi istenmiştir.⁴⁶ Mezemorta Hüseyin'in evlatlarına dair edindiğimiz bilgilere göre kalyon kaptanı olan Seyyid Mustafa⁴⁷ kendisinin üvey oğlu, derya beyi olan Maltız Abdurrahman Paşa'nın da evlatlığı olduğu saptanmıştır.⁴⁸ Derya beyi olan evlatları

⁴² Ayşe Gattas, *El-harfu Ve'l Harfiyyune Bi'medineti'l-Cezair 1700-1830: Mukarabetu İçtimaiyyetu, El-iktisadiyye*, Cezayir Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cezayir 2002, s.421.

⁴³ Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa, Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca/ 1654-7 Şubat 1695)*, Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012, s.1281.

⁴⁴ BOA, MD, 101,s.14, h.44, Evâsıt-ı C 1102 / 11-19 Mart 1691.

⁴⁵ Mohammed Touili, *Affaires Etrangères. Correspondance Reçue de Consulat d'Alger (1642-1792) Inventaire Analytique (AE/B/I/115-AE/B/I/145)*, Paris 2000, s.90.

⁴⁶ BOA, MD, 104, s.170, h.770, H. 29 C. 1104/ M. 7 Mart 1693; MD, 106, s.200, h.764, Evâil-i Z 1106/ Nisan 1695.

⁴⁷ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.541.

⁴⁸ Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704), yay. haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 2000, s.262.

Said Bey ile Ali Paşa ve kızından dünyaya gelen torunu Tersane kethüdası Mehmed Said Bey denizcilikle alâkalarını devam ettirmişlerdir.⁴⁹

1.3.1. Philip Avril'den İlginç Bir Anlatı

Kendisinin Cezayir'de bulunan ailesine dair ilginç bir hikâye Philippe Avril tarafından kaleme alınan eserde⁵⁰ “*Mezemorta'nın karısının tuhaf macerası*” başlıklı altında yer almaktadır.⁵¹ Fransa kralı tarafından görevlendirilen Philippe Avril, Sardinya'da Cagliari Körfezi yakınlarına demir attıkları sırada önlerinde duran Cagliari şehri, Mezemorta'nın karısının, “kederli” olarak nitelendirdiği serüvenini aklına getirir ve eserinde yer verir.

Harita 1.1: Sardinya, Cagliari haritası.

Avril'in anlattığına göre ise bahsi geçen serüven ise şöyledir; Cagliari başkanının kızı olan prenses, erkek kardeşinin gözetiminde İspanya'da krallığın bir asilzadesi ile evlendirilmek amacıyla yolculuğa çıkar. Kardeşler limandan ayrılır ayrılmaz, Cezayirli tarafından hiçbir zorlukla karşılaşmadan ganimet olarak ele geçirilir. Daha sonra esir prenses, Mezemorta'nın iyi niyetinden faydalanarak, ondan

⁴⁹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c.5, haz. Nuri Akbayar, İstanbul 1996, s.1439,1445.

⁵⁰ Fransız Kralı'nın emriyle Çin'e karadan yeni bir yol keşfetmek için yola çıkan Cizvit Philippe Avril'in, Avrupa ve Asya'nın çeşitli bölgelerine seyahatine ve Büyük Tataristan ve orada yaşayan farklı insanların tanımlamalarına yer verdiği eserdir. Philippe Avril, *Travels Into Divers Parts Of Europe And Asia, Undertaken By The French King's Order To Discover A New Way By Land Into China*, haz. Tim Goodwin, c.5, Londra. 1693, s.126.

⁵¹ Avril, *a.g.e.*, c.5, s.126.

Sardinya'ya gidip fidyelerini getirmesi için erkek kardeşini serbest bırakmasını ister. Mezemorta'nın izniyle fidyeyi almak için sebest bırakılan erkek kardeş birkaç hafta sonra geri dönerek üzerinde anlaşılan fidyeyi kız kardeşi ve kendisi için öder.⁵² Müellif, prensesin o zamana kadar cesurca direndiğini lâkin geminin hazır olduğunu gördüğünde dirayetini kaybederek Mezemorta Hüseyin ile evlenmek için Müslüman olduğunu bildirmektedir.⁵³ Müellif, bu din değiştirme nedenini ise hem “*mühtedî*” olan Mezemorta Hüseyin'in prensesi Hıristiyan inancından vazgeçirmesine hem de prensesin sadakatsizliğine bağlamaktadır.⁵⁴

1.4. XVII. YÜZYILDA CEZAYİR'DEKİ SİYASİ DURUM

Cezayir, XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı hâkimiyeti altına alınması Barbaros Hayreddin'in Akdeniz'de İspanyollara karşı gerçekleştirdiği korsanlık faaliyetlerini ve Kuzey Afrika'da gösterdiği mücadelenin bir sonucudur. Barbaros Hayreddin, Cezayir'i ele geçirmesinin akabinde burada tek başına İspanyollara mukavemet gösteremeyeceğini bildiğinden Osmanlı himayesine girmiştir. Garp ocaklarının en mühimlerinden olan Cezayir'de;⁵⁵ yeniçeriler, kuloğlu olan askerî sınıf ve denizci sınıfı mevcuttu.⁵⁶ Yönetimdeki güç bu sınıfların elinde olduğundan, devletin gönderdiği emirler ve valilerin hükmü burada çoğunlukla geçmemekteydi.⁵⁷ Osmanlı hâkimiyeti boyunca Cezayir, dört farklı idare tarzıyla yönetilmiştir. Bunlar; *Beylerbeyiler Devri (1518- 1587)*, *Paşalar Devri (1587-1659)*, *Ağalar Devri (1659-1671)* ve *Dayılar Devri (1671-1830)* şeklindedir.⁵⁸ Beylerbeyiler dönemi XVI. yüzyıl başlarına kadar devam etmiştir. Bu dönemde buraya valiler gitmiş olsa da idâreyi ellerine alamamışlardır.⁵⁹

⁵² Avril, *a.g.e.*, c.5, s.126.

⁵³ Avril, *a.g.e.*, c.5, s.127.

⁵⁴ Avril, *a.g.e.*, c.5, s.126.

⁵⁵ Cezayir hususunda daha detaylı malûmat için bkz.; Ercüment Kuran, *Cezayir'in Fransızlar Tarafından İşgali Karşısında Osmanlı Siyaseti (1827-1847)*, İstanbul 1957; Kemal Kahraman, “Cezayir (Osmanlı Dönemi)”, *TDVİA*, c.7, İstanbul 1993, s.486-489; Atilla Çetin, “Garp Ocakları”, *TDVİA*, c.13, İstanbul 1996, s.382-386; Şerafettin Turan, “Barbaros Hayreddin Paşa”, *TDVİA*, c.5, İstanbul 1991, s.65-67; Garp ocakları hakkında detaylı bilgi için bkz.; Aziz Samih İltter, *Şimali Afrika'da Türkler*, c.1-2, İstanbul 1934-37.

⁵⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 2009, c.3, 2. Kısım, s.296.

⁵⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.3, 2. Kısım, s.296-297

⁵⁸ Bu devirler hususunda detaylı bilgi için bkz.; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.3, 2. Kısım, s.296-300.

⁵⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.3, 2. Kısım, s.298.

Osmanlı Devleti'nin kendisini temsilen Kuzey Afrika bölgesine üç yıllığına paşalar göndermesiyle Cezayir'de 1587 tarihinde “Paşalar Devri” başlamış oldu. Fakat gönderilen paşalar idareyi ele alamamış ve korsanlık faaliyetlerinin artmasına neden olmuştur. 1659 yılı itibariyle beylerbeyilerin yetkileri; protokol işleriyle sınırlandırılmıştır. XVII. asrın ortalarında vuku bulan bir askerî isyan ağaları iktidara getirince, Cezayir'de bu kez “Ağalar Devri” başladı. Bu dönemde idareyi ellerine alan yeniçeri ağaları,⁶⁰ kendi aralarından iki ay süreyle bir ağanın göreve getirilmesi usulünü başlattı. Fakat bir süre sonra idareyi elden bırakmayan ağaların öldürülmesi yaygınlaştı. Devlet otoritesinin zayıflaması ve yeniçeri ağaları arasındaki kanlı iktidar savaşları Ağalar Devri'nin on sene kadar sürmesine sebep olmuştur.⁶¹ 1671 senesinde Cezayir'de Ağalar Devri sona erince iktidar yeniçeri ağalarının elinden leventlerin eline geçti. Merkezden gönderilen İsmail Paşa göreve atadığında ağalar, onu padişahın bir temsilcisi olarak kabul etse de göreve çok fazla dâhil etmediler.⁶² Nihayetinde daha önce Tunus'ta uygulanan ve yararlı sonuçlar veren *dayı* idaresinin Cezayir'de de uygulanması, buradaki denizcilerin ağalara üstün gelmesi ile gerçekleşti.⁶³

Dayılık, Cezayir'de 1671 yılı itibariyle uygulanmıştır.⁶⁴ Bu idare usulüne göre dayı, divan-ı guzat⁶⁵ tarafından yaşamı süresince görevde kalmak kaidesiyle seçilecek ve işlerini bu meclisle birlikte idare edecekti. Ancak dayı seçimi yahut dayının görev süresi her zaman bu şekilde belirlenmemiştir.⁶⁶ Çünkü göreve gelen dayıların görev süresi ve makama gelişi Cezayir'deki iç meselelere bağlı olarak değişebilmekteydi. Bunun sebebi dayıya karşı çıkan ayaklanmalar yahut vuku bulan iç karışıklık neticesinde dayının öldürülebilme ihtimaliydi.

⁶⁰Barbaros Hayreddin Paşa, Osmanlı hizmetine girdikten sonra Cezayir'in muhafazası için İstanbul'dan buraya 2000 kadar yeniçeri gönderilmiştir. Böylelikle Cezayir ocağının temelleri atılmış ve akabinde bu kuvvete Batı Anadolu'dan 4000 kişi daha eklenmiştir. Bkz.; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.3, 2. Kısım, s.298.

⁶¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.3, 2. Kısım, s.298.

⁶² Uzunçarşılı *Osmanlı Tarihi*, c.3, 2. Kısım, s.299.

⁶³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.3, 2. Kısım, s.299.

⁶⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.3, 2. Kısım, s.299.

⁶⁵ Cezayir'de dayılara, adli, askerî ve siyasî meselelere yardım etmek üzere beş üyeden oluşan bir divandır. Divan üyeleri; hazinedâr, denizcilik işleriyle vazifeli vekilharç, ordu kumandanı (ağası), beytülmâlcî ve vergi tahsiliyle ilgilenen “hocatü'l-havl”den oluşmaktaydı. Kahraman, a.g.m., s.487.

⁶⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.3, 2. Kısım, s.299.

1.5. XVII. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ-FRANSA İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA CEZAYİR

Osmanlı Devleti-Fransa münasebetlerinde ilk resmî ilişkilerin kurulması ise Kanunu Sultan Süleyman dönemine dayanmaktadır. 1519 senesinde Fransa Kralı I. François'in Roma-Germen İmparatorluğu'yla giriştiği mücadelede tutsak olup, Kanunî Sultan Süleyman'dan yardım talebinde bulunması bu iki devletin ilişkilerinin resmî olarak başlamasına sebep olmuştur.⁶⁷ Bu yardımın akabinde Osmanlı Devleti ve Fransa müşterek düşmanlarına karşı birlikte hareket etmiştir. 1536 senesinde Fransa ile ticarî ayrıcalıklar sağlayan mukavele yapılmasıyla iki devlet arasındaki ilişkiler resmî olarak da tesis edilmiştir. Daha sonra ise Osmanlı Devleti tarafından 1569, 1581, 1597 ve 1604 yıllarında verilen ahidnâmelerle⁶⁸ Fransa, Osmanlı hudutları içerisinde ticarî, dinî ve hukukî gibi alanlarda imtiyazlara sahip olmaya devam etmiştir.⁶⁹

XVII. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde iki devlet arasındaki ilişkilerin seyrinde gelişmeler olmuştur. Yaklaşık bir asır öncesinde iki devletin çıkarları üzerine oluşan dostluk ilişkisi, XVII. yüzyılda Avrupa ve Akdeniz'deki gelişmeler sebebiyle sarsılmaya başlamıştır.⁷⁰ Osmanlı Devleti'nin Venedik (1645-1669) ve Avusturya (1663-1664) ile girdiği savaşlar Fransa'yla münasebetlerin seyrinin değişmesine neden olmuştur. 1654'te Kardinal Jules Mazarin'in naipliğinde, 22 yaşında tahta çıkan XIV. Louis zamanında, Fransa, Osmanlı- Venedik (1645-1669) harbi boyunca, Venedik'e yardım maksadıyla Girit'e asker ve donanma desteği sağlamıştır.⁷¹ 1661 senesi itibariyle yönetimi tamamen eline alan XIV. Louis, uzun süren iktidarı süresince dış politikada sağladığı istikrârın zarar görmemesi için Osmanlı Devleti ile olan siyasî ilişkilerini Akdeniz ticaretindeki ayrıcalığını arttırmak gayesiyle bozmamaya çalışmıştır. Öyle ki Fransa, Osmanlı Devleti'nin

⁶⁷ İsmail Soysal, "Türk-Fransız İlişkileri", *TDVİA*, c.13, İstanbul 1996, s.181-184.

⁶⁸ Ahidnâmeler hususunda detaylı bilgi için bkz.; *Kapitülasyonlar, Tarihi, Menşei, Asılları*, Çev. Ali Reşad, Macar İskender, İstanbul 1330; Mübahat Kütükoğlu, "Ahidnâme", *TDVİA*, c.1, İstanbul 1988, s.536-540; Halil İnalçık, "İmtiyâzât", *TDVİA*, c.22, İstanbul 2000, 245-252

⁶⁹ Bahsi geçen ahidnameler hususunda detaylı bilgi için bk. Reşad, İskender, s.83-87, Ayşin Şişman, "1702-1708 Tarihleri Arasında Türk-Fransız İlişkilerinde Konsolos Arzları ve Bunlara Ait Hükümler", Balıkesir Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 1995, s.4-8.

⁷⁰ Faruk Bilici, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Türk- Fransız İlişkileri: Gizli Harpten Objektif İttifaka", *Osmanlı*, c.1, Ankara 1999, s.480-492.

⁷¹ Bilici, *a.g.m.*, s.482-483.

tepkisini çekmemek ve Venedik'e yaptıkları yardımların Bâbîâli nezdinde savaş sebebi sayılmasını engellemek için papalığın bayrağı altında ittifaka katılmıştır.⁷²

XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti ve Fransa arasındaki ilişkileri etkileyen diğer bir mühim husus da Garp ocakları korsanlarının faaliyetleriydi. Akdeniz'de önemli bir güç olan Garp ocakları, fiilen özerk statüde olup uzun süren harpler döneminde deniz seferlerinde destek sağlarken dayılar ve yeniçeriler bu özerklikleriyle otoritelerini daha da kuvvetlendirmişlerdi.⁷³ XVII. yüzyılın ilk yarısı Kuzey Afrikalı korsan ve denizcilerin büyük zenginlikler elde ettiği bir dönemdi. Bunun temelinde yatan sebep ise özellikle bu yüzyılda Osmanlı Devleti'nin ocaklardaki otoritesinin zayıflaması ve Avrupalı devletlere ait donanmaların korsanlar karşısındaki başarısızlıklarıydı.⁷⁴

Fransa, Osmanlı'dan aldığı ahidnâmelerle ticarî imtiyazlara sahip olmasına rağmen Cezayir yahut diğer ocak korsanları onları engelleyip zarara uğratmaktaydı. Cezayirlilerin, Osmanlı tarafından Fransa yahut başka bir yabancı devlete verilen ahidnâmelere uygun davranmamasının nedeni ise merkezî otoriteden uzak olmaları ve en önemli geçim kaynaklarının; deniz taşımacılığı, esir ticareti ve korsanlık olmasıydı. Dolayısıyla ahidnâmelerde devletlerin birbirleriyle yapacakları ticaret hususu için en önemli problem olan korsanlığa dair maddelere bilhassa yer verilmiştir. XVII. yüzyılda Fransa'ya verilen ahidnâmelerde Fransız tutsakların serbest bırakılması ve korsanların cezalandırılması maddeleri yer almaktadır.⁷⁵ Cezayirli korsanlara, ahidnâmelere uygun davranmalarının gerekliliğinin hatırlatıldığını, arşiv kayıtlarında yer alan hükümlerde de görülmektedir.⁷⁶ Fransızlar her ne kadar Osmanlı ile ahidnâme imzalamış olsa da Cezayirli denizcilerin buna riayet etmemeleri söz konusudur. Fransa, Cezayirliilerin ahidnâmeleri ihlâl

⁷² Faruk Bilici, *XIV. Louis ve İstanbul'u Fetih Tasarısı Louis XIV Son Proje de Conquete D'Istanbul*, Ankara 2004, s.33.

⁷³ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II: Tegayyür ve Fesâd (1603-1656) – Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, İstanbul 2019, s.15-16.

⁷⁴ Özgür Oral, *17. Yüzyılda Akdenizde Osmanlı Korsanlığı*, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004. s.40.

⁷⁵ Macar İskender ve Ali Reşad, *a.g.e.*, s.117-128; Oral, *a.g.t.*, s.46.

⁷⁶ BOA, Düvel-i Enebiye, 26/1, s.80 h.231,4 R 1065/ 11 Şubat 1655; 26/1, s.82 h.235, H. Evâsıt-ı R 1065/ M. 15-24 Temmuz 1655; Mustafa Aydoğan, *26/1 Numaralı ve 1634-1666 Tarihli Fransa Atik Ahkâm Defter—Sayfa 80-156 (Değerlendirme- Transkripsiyon- Dizin)*, Fırat Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Elazığ 2018, s.19.

etmelerinden Osmanlı'ya yakınmakla beraber Cezayir, Tunus ve Libya'dan gelebilecek tehditleri engellemek ve denizlerde seyrü sefer halindeki Garp ocağı korsanlarını yıldırma istiyordu.⁷⁷ Bu amaç doğrultusunda 1663 senesinde Fransız kumandanları, donanmalarıyla gezerken Cezayirli korsanların gemilerini ele geçirip Cezayir limanlarına saldırılarda bulundular.⁷⁸

Bunlardan en şiddetlisi ise Temmuz-Ağustos 1664'de Fransızların, tam teçhizatlı 150 parçadan müteşekkil donanmalarıyla, Cezayir'in Cicelli (Huceyl) şehri önüne gelerek şehre, karadan ve denizden olmak suretiyle saldırımları olmuştur.⁷⁹ Cezayirli karışılık verip günlerce savaşımlardır. Fransızların Cicelli taarruzu; ordularındaki nizamsızlıklar, anlaşmazlıklar ve Cezayirli karışılma nedeniyle yenilgiyle sonuçlanmıştır.⁸⁰ Ancak Cezayir bu muharebe esnasında fazlaca asker kaybetmiş ve gemilerinin çoğu kullanılmayacak hale gelmiştir.⁸¹

Bu saldırının akabinde 17 Mayıs 1666'da Cezayir ile Fransa arasında bir barış antlaşması⁸² yapılmıştır. Antlaşma, iki tarafın da kendi gemilerine geçiş izni vermesi, gemilerin kontrolünün kayık gönderilerek yapılması, tutsakların iade edilmesi ve Cezayir'in Fransız konsolosunu diğer devletlere tercih etmesi hususlarını içermekteydi.⁸³ Cezayir ve Fransa arasında bu gelişmeler yaşanırken aynı senelerde Osmanlı-Venedik arasında Girit Savaşı (1645- 1669) cereyan etmekteydi. 1667'de Garp ocaklarına, Girit ve Akdeniz'in etrafında dolaşarak erzak ve asker taşıyan gemilerin muhafazası için emirler gönderilmiş ancak Cezayir Beylerbeyi İsmail Paşa, *"...her birimizin yüz bin cân u başı olaydı cihâd-ı fî-sebîli'llâh varup, bu gazâ-yı ekberde dîn uğruna fedâ iderdük lâkin, bu vilâyetin hâli ma'lûm-ı cânib biri niçe*

⁷⁷ Bilici, *a.g.m.*, s.483.

⁷⁸ İlder, *a.g.e.*, c.1, s.217.

⁷⁹ Türkal, *a.g.t.* s.407.

⁸⁰ Fransızların Cicelli saldırısı hakkında detaylı malûmat için bkz.; İlder, *a.g.e.*, c.I, s.218.

⁸¹ Türkal, *a.g.t.* s.407; Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli (1071-1114/ 1660-1703)*, Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöner, İstanbul 2013, c.1, s.120

⁸² Osmanlı Devleti yabancı devletlere ahidnâme verdiği gibi, Garp ocaklarında onlarla antlaşma yapmasına izin vermiştir. Cezayir gibi merkezden uzak olan vilayetlerin, Avrupalı devletlerle siyasi ve ticari ilişkiye girmesi mukaveleleri mecbur kılmaktadır. Bu sayede Garp ocakları ile Avrupalı devletler arasındaki ticaretin nizama sokulup, korsanlığın engellenmesi amaçlanmıştır. Cezayir ile Fransa arasında yapılan ilk muahede Osmanlı Devleti'nin de izniyle 21 Mart 1619'da Marsilya'da imzalandı. İdris Bostan, "Garp Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasi İlişkileri, 1580-1624", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sa:14 (1994), s.59-86.

⁸³ İlder, *a.g.e.*, c.1, s.219.

eşkıyâyı kabâ'il-i Urbân ve cânib-i beheri envâ'ı düşmen-i dîn-i kefer-i bed-âyîn olup, ale'lhusûs giçen senelerde Fransız keferesi Huceyl nâm vilâyete gelüp, müstevlî ve burçlar binâ itdüğü senede olan ma'rekede çok gemilerimiz telef ve ekseri güzîde askerimiz şehîd olduğundan gayrı, hâlâ deryânın garb-ı cânibinde üç krallık donanması hâzır ve Cezâyir'e gelmek kasdıyla fırsat üzredir."⁸⁴ diyerek yaşadıkları Fransız saldırısının, gemilerine verdikleri zarar sebebiyle sefer için yardıma gelemeyeceklerini belirtmiştir. Fransa, yaptığı müdahale ve saldırılarla Garp ocakları korsanlarını engelleyemediği gibi Osmanlı Devleti ile hali hazırda kötü olan münasebetleri daha da zor duruma sokmuştur.⁸⁵ Nihayetinde Fransızların izlediği ikili siyaset ve son olarak Cezayir'e saldırısı 1618 ve 1624'de yenilenen kapitülasyonlara dair muahedelerin Osmanlı Devleti tarafından hükümsüz kılınmasıyla sonuçlanmıştır.⁸⁶

1.6. MEZEMORTA HÜSEYİN'İN CEZAYİR'DEKİ İLK FAALİYETLERİ

Mezemorta Hüseyin, korsanlığın en faal olduğu Cezayir'de buraya mensup bir korsan olarak vaktinin çoğunu denizlerde geçirmekteydi. 1671 senesine gelindiğinde ise Cezayir'de yukarıda da değindiğimiz üzere uzun süren Ağalar Devri sona ermiş ve Dayılar Devri resmen başlamıştı. İlk Cezayir dayısı ise Hacı Mehmet idi.⁸⁷ Dayı Hacı Mehmet, yaşlı olduğu için idarî işlerin büyük kısmını damadı Baba Hasan yürütmekteydi. Baba Hasan ise sürekli çatışma halinde oldukları Fransızlara karşı iyi duygular beslemiyordu. İngilizler ise bu durumdan istifade edip 1671 sonlarında bazı imtiyazlar elde etmişti.⁸⁸ Öte yandan Osmanlı Devleti, Fransızlarla olan ahidnâmeleri iptal edince, Kral XIV. Louis, Cezayir ve diğer ocak korsanları yüzünden zarara uğrayan Fransa ticaretini canlandırıp kendileri için emniyetin sağlanması için imtiyazları yenilemek arzusundaydı. Bu sebeple elçilikler vasıtasıyla iki ülke arasında ahidnâmelerin yenilenmesi kararı alınmış ve 5 Haziran 1673'de yeni bir

⁸⁴ Türkal, *a.g.t.*, s.490.

⁸⁵ Bilici, *a.g.m.*, s.484.

⁸⁶ Süleyman Kocabaş, *Paris'in Doğu Yolunda Yaptıkları, Tarihte Türkler ve Fransızlar*, İstanbul 1990, s.70; İsmail Soysal, "Türk- Fransız Diploması Münasebetlerinin İlk Devresi", *Tarih Dergisi*, .c3, Sa:5-6 (1953), s.63-94.

⁸⁷ İlter, *a.g.e.*, c.3, s.6.

⁸⁸ İlter, *a.g.e.*, c.3, s.6.

muahede imzalanmıştır.⁸⁹ Fransızlar ilk kez 1604 Ahidnâmesi'yle Cezayir ve Tunus korsanlarını cezalandırma hakkına sahip olmuştu. 1673 Ahidnâmesi'nde ise bu hususa ek olarak Kuzey Afrika korsanları padişahın emirlerine uymadıkları takdirde, Fransa kralı, ocak korsanlarının Fransa limanlarına girmelerini yasaklayabilecekti.⁹⁰

Ancak Fransa'yla Osmanlı arasında yeniden gerçekleştirilen bu kapitülasyon antlaşması daha önceki senelerdeki gibi Cezayirli taraflardan dikkate alınmayacaktır. 1673'de Fransa'ya ait gemiler Cezayir limanlarına yaklaşırken kendilerine mühimmat sağladıkları sırada Fransız tacirler, esir alınmış ve malları da yağma edilmiştir. Bunun üzerine Cezayir'e bir hüküm gönderilip ikaz edilmiş ve aynı şekilde devam ederlerse beylerbeyinin görevden alınıp zararın da ondan karşılanacağı bildirilmiştir.⁹¹

Bu senelerde Cezayirli tarafların antlaşmalara riayet etmediği gibi Fransızların da benzer faaliyetlerde bulunduğu göze çarpmaktadır. Öyle ki 14 Eylül 1673'te Cezayir'deki 20 tutsak, kısa bir süre önce Cezayir önüne sekiz savaş gemisiyle gelen Fransız filo kumandanı M. d. Aimeras'ın gemisine kaçtı.⁹² Bu durum üzerine Cezayir'deki Fransa konsolosu⁹³ M. Dubardieu, divan tarafından kötü muamele ile karşılaştı.⁹⁴ Dayı Hacı Mehmed, tutsakların iadesi için konsolos M. Dubardieu'yi gemiye gönderdi, ancak filo kumandanı Aimeras, tutsakları ve konsolosu alıp gitti.⁹⁵ Bu ani gidişle beraber Hacı Mehmed, bunun bir savaş ilanı olabileceğinden tedirgin oldu. Hacı Mehmed, Cezayir'de bulunan Jean Le Vacher isimli Lazarist bir

⁸⁹ Reşad, İskender, *a.g.e.*, s.130-131.

⁹⁰ Sevil Gözübüyük, *Osmanlı-Fransa İlişkileri ve Kapitülasyonlar (XVI.-XVII. Yüzyıllar)*, Pamukkale Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2017, s.90.

⁹¹ BOA, *Düvel-i Ecnebiye*, 27/2, s.6, H. 10 Safer 1084/ M. Mayıs 1673.

⁹² İlter, *a.g.e.*, c.2, s.7.

⁹³ Fransa'ya 1569'da aldıkları ahidnâmeden, Cezayir yahut diğer Kuzey Afrika iskelelerinde konsolos bulundurdıkları anlaşılmaktadır. Konsoloslar, kendi nezaretindeki Fransız tebaanın, sorunlarıyla ilgilenmekle mükellefti. Bkz.; Bostan, "Garp Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasî İlişkileri", s.60.

⁹⁴ 1673 senesinde gerçekleşen bu olayda; yirmi kadar Fransız esir bir gece vakti limandaki gemilere kaçtı. Normal zamanlarda esirlerin bu şekilde kaçarak kurtulma şansları yoktur. Çünkü kara yoluyla kaçan esirler yerli halk tarafından ilk yaşadıkları kölelikten daha ağır şartlara maruz kalabilmekteydi. Fakat bu defa Fransız filosu, limana demir attığında, esirlerin özgürlük umudu artmış ve yüzme bilmeyenler bile bir tahta sazlık ile denize atıldılar. Gemiye ulaştıklarında ise samimi bir şekilde karşılandılar. Akabinde kaçan esirlerin sahipleri de kaçanların iadesi için şikâyetlerini divana ilettiler. Cezayir hükümeti ise Fransa'dan iade talebinde bulunmasına rağmen olumsuz bir yanıtla karşılaşmıştır. İlter, *a.g.e.*, c.2, s.7; Grammont, *Histoire d'Alger*, s.222;

⁹⁵ İlter, *a.g.e.*, c.2, s.7.

misyoneri barış istediğini belirten mektupla Fransız hükümetine yolladı.⁹⁶ Fakat savaş niyetinde olan Fransa anlaşmaya pek yanaşmamıştı. Çünkü Fransa Kralı XIV. Louis, 1664’de Cicelli’ye düzenlediği harekâta uğradığı bozgunun intikamını almak için Cezayir’e karşı savaş yanlısı bir tavır sergilemişti.⁹⁷

Cezayir ve Fransa arasında ateşkes sağlansa da Cezayirli denizciler bunu genellikle ciddiye almamakta ve Akdeniz’i çevreleyen Fransız denizciler de Garp ocakları denizcilerini taciz etme fırsatını kaçırmamaktaydı.⁹⁸ Fırtına nedeniyle Fransa’nın Provence ve Languedoc kıyılarına itilen küçük Cezayir gemileri, çoğunlukla yağmalanıp, yakılıp kötü muamelelere mâruz kalırken; mürettebat, eğer ölümden kurtulursa yüksek ihtimalle kendilerini köle tezgâhlarına zincirlenmiş olarak görmekteydi.⁹⁹ Bu arada kaçakların karıştığı iki olay Fransa ile Cezayir arasındaki kırılgan ateşkesi tehlikeye attı.¹⁰⁰ İlk olay, Fransız gemi kaptanlarının, kaçakların gemiye almalarına izin verilmesini yasaklayan emirleri ihlâl ederek geride fidyeden yoksun ve öfkeli Cezayirli efendilerini bırakarak gizlice kaçmalarını sağlamasıydı.¹⁰¹ İkinci olay ise Şubat 1674’de ise İspanyolların ağır köleliğinden kaçarken fırtına yüzünden Roussillion kıyılarındaki Port- Vendres Limanı’na sığınan 56 kişilik Cezayir gemisinin Fransızlar tarafından ele geçirilmesiydi.¹⁰² Cezayir gemisi, İspanyollar tarafından yakılırken, Fransa’nın Collioure kasabası yöneticisi, bahsi geçen geminin mürettebatını hapse attı. Cezayir ile barışın muhafaza edilmesi, Marsilya ticareti için mühimdi. Bu sebeple Fransa kralı, Collioure kasabası yöneticisine, bahsi geçen geminin mürettebatını serbest bırakmasını emretti.¹⁰³ Fakat beklenenin aksine, istekler yerine getirilmeyip teslim edilecek esirler Marsilya’ya varınca gemilere kürekçi olarak gönderildi. Tutsak olan Cezayirli, esir oldukları yerden her zaman yakınlarına ulaşip kendilerine ne olduğunu bildirmenin bir yolunu

⁹⁶ Grammont, *Histoire d’Alger*, s.243.

⁹⁷ İter, *a.g.e.*, c.2, s. 7.

⁹⁸ Henri Delmas de Grammont. “Un Académicien (Jean Foy Vaillant) captif à Alger (1674–1675).”, *Revue africaine*, Sa: 26 (1882), s. 309-320.

⁹⁹Yakalanan Garp ocakları denizcileri, esir pazarlarında fiyatlandırılıp, alışık olmadıkları iklim şartlarına zorlanıp kürekçi olarak kullanılmıştır. Grammont, *a.g.m.*, s.312-313.

¹⁰⁰ Gillian Weiss, *Captives and Corsairs: France and Slavery in the Early Modern Mediterranean*, Kaliforniya 2011, s.66.

¹⁰¹ Weiss, *a.g.e.*, s.66.

¹⁰² Grammont, *a.g.m.*, s.315; Weiss, *a.g.e.*, s.66.

¹⁰³ Grammont, *a.g.m.*, s.315.

bulurdu. Cezayirli esirlerden haber alan aileleri de bir çare bulması için divana şikâyetle bulunurdu. Yaşanan bu durum genellikle paşa yahut dayının iktidarını tehlikeye sokmaktaydı.¹⁰⁴ Öte yandan yaşanan ihlâller, Fransızlar tarafından gerçekleşiyorsa bu durum çoğu zaman ocak korsanlarının işine yarardı. Çünkü cezasız yağma için bir bahane bulmaktan hoşnut olan Cezayirli denizciler, aceleyle limanı terk edip sefere çıkardı. Fransızların yapmış olduğu müdahaleler ise Garp ocakları denizcilerinin faaliyetlerine engel olamadığı gibi Cezayir hükümetiyle hali hazırda iyi olmayan ilişkileri daha da kötüleştirmekteydi.¹⁰⁵

Cezayir'in bilhassa Fransızlar ile münasebetleri, yukarıda zikrettiğimiz üzere muvazenesiz ve temeli sağlam olmayan sulh¹⁰⁶ arefesindeydi. Akdeniz'de korsanlık faaliyetlerinin yükselişte olduğu bu senelerde, ünlü korsan Mezemorta Hüseyin, 1674'de Fransızların bulunduğu bir gemi yakalama hadisesiyle, hali hazırda iyi olmayan Cezayir-Fransa ilişkilerini daha da çıkmaza sokmuştur. Mezemorta Hüseyin, 21 Kasım 1674'te¹⁰⁷ yılbaşı kutlamaları için Roma'ya giden Fransızların bulunduğu Livorno gemisini, limandan ayrıldıktan birkaç gün sonra ele geçirdi. Gemideki Fransızların, Fransa bayrağı altında bir gemiye binmek yerine bir Livorno gemisi tercih etme nedeni ise İspanyol korsanlara esir düşme korkusuydu.¹⁰⁸ Fakat İspanyol korsanlardan kaçarken Mezemorta Hüseyin'e yakalandılar. Mezemorta, gemide bulunan 25 Fransız yolcuyla fidye almak maksadıyla tutsak olarak Cezayir'e götürmek üzere yola çıktı.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Grammont, *a.g.m.*, s.313.

¹⁰⁵ Bilici, *a.g.e.*, s.31.

¹⁰⁶ Grammont, bahsi geçen barışın çok iyi tesis edilmediğinin ve ilk yanlışların Fransızlar tarafından yapıldığını belirtmektedir. Grammont, *a.g.m.*, s.312.

¹⁰⁷ Laurent d'Arvieux, *Memoires du Chevalier d'Arvieux, envoyé extraordinaire du Roy à la Porte, Consul d'Alep, d'Alger, de Tripoli, & autres Echelles du Levant. Contenant Ses Voyages à Constantinople, dans l'Asie, la Syrie, la Palestine, l'Egypte, & la Barbarie, la description de ces Païs, les Religions, les moeurs, les Coûtumes, le Négoce de ces Peuples, & leurs Gouvernemens, l'Histoire naturelle & les événemens les plus considerables, recüeillis de ses Memoires originaux, & mis en ordre avec des réflexions*, Haz. Jean-Baptiste Labat, Paris 1735, c.5, s.126; Raymond Gleizes, *Jean Le Vacher Vicair Apostolique et Consul de France a Tunis et a Alger (1619-1683)*, Paris 1914, s.216. Bahsi geçen olayın aynı Grammont Ekim olarak belirtmektedir. Grammont, *a.g.m.*, s.317.

¹⁰⁸ d'Arvieux, *a.g.e.*, s.126.

¹⁰⁹ Grammont, *a.g.m.*, s.309–320, 387–396; Gleizes, *a.g.e.*, s.216.

Mezemorta Hüseyin tarafından ele geçirilen geminin Livorno'ya ait olması Cezayir adına yapılmış meşru bir hamleydi.¹¹⁰ Eğer bu gemi Fransa'ya ait olsaydı sulh gereğince alıkonamayacaktı. Dolayısıyla Fransızların İspanyollar yüzünden Livorno gemisi tercih etmeleri Mezemorta Hüseyin için kaçınılmaz bir fırsattı. Gemide bulunan Fransızlar, yapılan antlaşmalara binaen esir olmamaları gerektiğini söyledi. Mezemorta Hüseyin ise onlara buldukları yerin Fransa ve İtalya'dan çok uzak olduğunu söyledi. Daha sonra ellerindeki erzakın ancak Cezayir'e ulaşmaya yeteceğini ama oraya vardıklarında kendilerini konsolosa teslim edeceğini temin etti.¹¹¹ Mezemorta Hüseyin, gemideki Fransızlara çok iyi davranıp onlar için elinden gelenin en iyisini yapacağını ve köle olmayacaklarını belirtti. Hatta onları rahatlatmak için paralarını da geri verdi.¹¹² Fakat Mezemorta Hüseyin, bu söylediklerini Cezayir'e varınca yerine getirmede. Öte yandan yakalanan gemide bulunan Fransızlar, Roma'ya bir kutlamaya gittikleri için çoğunlukla saygın insanlardı. İçlerinde soylular ve şövalyeler dahi bulunmaktaydı. Öyle ki gemide bulunanlardan biri de Jean Foy Vaillant isimli Fransa kraliyet nümizmatıydı.¹¹³ Cezayir Dayısı Hacı Mehmed ise reisler arasında hatırı sayılır bir nüfuza sahip olan Mezemorta Hüseyin'i kızdırmaktan korktuğundan bu konuda bir şey yapamadı.

Mezemorta Hüseyin'in ele geçirdiği esirler Fransa ve Cezayir arasında yeni bir gerginlik yaratmıştı. Bunun üzerine iki hükümet arasındaki anlaşmazlığı çözmek amacıyla, 25 seneden beri Cezayir'de misyonerlik faaliyetlerinde bulunan Jean Le Vacher, Fransa'ya mektuplar göndererek orta yolu bulmaya çalıştı. Bu sırada Şövalye d'Arvieux isminde bir kimse konsolosluk vazifesi için Eylül 1674'de Cezayir'e geldi.¹¹⁴ Konsolos Du Bordie'nin¹¹⁵ yerine gelen d'Arvieux, Fransız

¹¹⁰ Grammont, *a.g.m.*, s.312.

¹¹¹ Grammont, *a.g.m.*, s.318.

¹¹² Grammont, *a.g.m.*, s.318.

¹¹³ Jean Foy Vaillant(1632-1702), kralın kabinesine madalya almak için gönderildiği Yunanistan, Sicilya ve İtalya seyahatinden henüz dönmüşken, Roma'ya gitmek için o da gemide bulunmaktaydı. Grammont, *a.g.m.*, s.311; Vallant, Mezemorta gemiyi yakaladığı sırada 20 altın parayı yutmuş, kurtulduktan sonra ise İspanaklı bir müsille çıkarmıştır. Diğer esirlerin kurtarılması 1676 senesini bulurken, Vaillant, Parisli bir mühtedinin aracılık edip, dayıya 50.000 kuruş ödemesiyle kurtulmuştur. Bkz.; Weiss, *a.g.e.*, s.268.

¹¹⁴ 31 Nisan 1675'te görevinden ayrılan d'Arvieux, kısa yönetimi sırasında yönetimle hiç anlaşmamıştır. Grammont, *a.g.m.*, s.319.

Bastionu¹¹⁶ hususundaki problemleri çözmek, muahedelerin ihlali meselesinde hesap sormak için gönderilmişti.¹¹⁷ Lakin d'Arvieux'in kibirli bir görünüşe sahip olduğunu düşünen Baba Hasan, onu pek hoş karşılamamıştı.¹¹⁸

Şövalye d'Arvieux, Mezemorta Hüseyin'in ele geçirdiği 25 Fransız esirin iadesini istiyordu. Lakin Cezayir divanı, bayrakları antlaşmalarla güvence altına alınmamış düşman gemilerini ele geçirme hakkına sahip olduğu gerekçesiyle esirlerin iadesini reddetmekteydi.¹¹⁹ Şövalye d'Arvieux ise Fransa hükümetiyle yapılan antlaşma mukabilince esirlerin özgür bırakılmasını talep etmekteydi.

Bu senelerde Cezayir yönetimi için bayrakları muahedelerle güvence altına alınmamış ve dolayısıyla düşman kabul edilen milletler, Floransalılar, Cenevizliler, Maltalılar, Portekizler ve İspanyollardı.¹²⁰ D'Arvieux bu kölelerin antlaşmaya uygun olarak serbest bırakılması gerektiğini ileri sürerken, Cezayir dayısı ve divanı aksini iddia etmeye devam etti.¹²¹ Cezayir divanının bir diğer reddetme gerekçesi de yabancı gemilerdeki tüm Fransızlarla beraber Fransız gemilerindeki yabancıları da üç kişiye kadar esir olarak ele geçirme hakkına sahip olduğunu ileri sürmesiydi.¹²²

Fransızların bu ısrarlarına karşılık Hacı Mehmed de yukarıda zikrettiğimiz, Port Vendre'de karaya oturan Cezayir gemisi mürettebatının iadesini istedi.¹²³ Fakat gemi mürettebatı, kanuna aykırı olarak Marsilya'ya çalıştırılmak üzere gönderilmişti. Konsolos Le Vacher, kraliyet konseyine, uygunsuz bir şekilde hapsedilen Cezayirliilerin ülkelerine geri gönderilmelerini ve zararlarının telafi edilmesinin gerektiğini bildirmişti.¹²⁴ Ancak bu karar kadirga kaptanlarının isteksizliği ve bazı

¹¹⁵ Du Bordie, bazı esirlerin Fransız gemilerine kaçmasına neden olduğu gerekçesiyle Dayı tarafından Cezayir'den gönderildi. Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, I. Baskı, İstanbul 2011, c.5, s.28.

¹¹⁶ XVI. yüzyılda Fransız tüccarlar tarafından Cezayir'in Annâbe kıyısında kurulan ticarethâneye verilen isimdir. Fransız Bastion'u padişah izin vermemesine rağmen kurulmuş ve Cezayir'de Fransa adına uzun yıllar ticari faaliyetlerde bulunmuştur. Kuran, *a.g.e.*, s.9.

¹¹⁷ Zinkeisen, *a.g.e.*, C.V., s.28

¹¹⁸ Grammont, *Histoire d'Alger.*, s.243.

¹¹⁹ Grammont, *a.g.m.*, s.312.

¹²⁰ Zinkeisen, *a.g.e.*, c.5, s.28.

¹²¹ Zinkeisen, *a.g.e.*, c.5, s.28.

¹²² Zinkeisen, *a.g.e.*, c.5, s.28.

¹²³ İltar, *a.g.e.*, c.2, s.7.

¹²⁴ Grammont, *a.g.m.*, s.314.

esirlerin henüz denizden dönmemiş olması sebebiyle beklemek zorunda kaldı.¹²⁵ İki taraf için antlaşma bir türlü sağlanamamıştır. D'Arvieux'e göre Cezayirlilerden görmeleri gereken saygıyı kazanmanın tek yolu, onlara Fransa kralının gücünü göstermekti. Bu hususta şunları söylemekteydi:

*"Sadece kralın gücü, bu halkları aşabilir ve daha akıllı olmalarını sağlayabilir. Lakin bu durumda sadece onları dizginleyecek filoyu sahillerinde dolaştırarak kızılcık sopalarını göstermek yetmez; onlara gerçekten ders vermeli, gemilerini girip çıkarken ele geçirmeli ve korsanlıklarına daha fazla tahammül etmektense onlarla yapılan önemsiz ticaretten tamamen vazgeçilmelidir."*¹²⁶

Cezayir ve Fransa arasında yaşanan bu krizin çözülmesinde yeterli desteği bulamayan d'Arvieux, elçilik görevinin başarısızlığına dair rapor verdi. Diğer taraftan Fransa devlet bakanı Jean-Baptiste Colbert'de yaşananlara sessiz kalıp, kralın korsanların antlaşmaların bozulmasına dair bilgi talebine kadar sükûnetin muhafazası için çabalamak zorunda olduklarını belirtti.¹²⁷ Bir süre sonra Konsolos d'Arvieux, kendisinin gönderileceğini ve canının tehlikede olduğunu anlayınca 30 Nisan 1675'te İsmail Paşa'ya¹²⁸ veda ederek Cezayir'den ayrıldı.¹²⁹ Jean Le Vacher tekrar Cezayir konsolosu olarak tayin edildi.

Konsolos Le Vacher, Cezayirli esirlerin serbest bırakılacağını şahsen taahhüt etti.¹³⁰ Fakat Fransız esirler serbest bırakılırken geri gelmesi beklenen Müslüman esirlerin yerine sakat ve iş görmez birkaç Endülüslü gönderildi.¹³¹ Bu esnada bir mesele daha ortaya çıktı. İspanya kadirgalarındaki sert muamelelerden kaçan yedi esir kayıkla kaçarken Fransızlar tarafından ele geçirilip zindana atıldı.¹³² Cezayir divanı her zamanki gibi yakalanan esirlerin serbest bırakılmasını istedi. Le Vacher kraliyet meclisine bu meselenin kötü sonuçlar doğuracağını anlatmaya çalıştıysa da

¹²⁵ İter, *a.g.e.*, c.2, s.7.

¹²⁶ *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, s.187'den naklen, Zinkeisen, *a.g.e.*, c.5, s.28.

¹²⁷ Zinkeisen, *a.g.e.*, c.5, s.29.

¹²⁸ İsmail Paşa'ya veda ettiği bilgisi için bkz.; İter, *a.g.e.*, c.2, s.7.

¹²⁹ Zinkeisen, *a.g.e.*, c.5, s.28.

¹³⁰ Grammont, *a.g.e.*, s.245.

¹³¹ İter, *a.g.e.*, c.2, s.7.

¹³² İter, *a.g.e.*, c.2, s.7.

olumsuz yanıt almıştı.¹³³ Bu olayların iyi bir şekilde sonuçlanmayacağını düşünen Konsolos Le Vacher ise kendisinin değiştirilmesini istiyordu.

1674'te Cezayir'deki 39 Fransız esir, Mercedarianlar¹³⁴ sayesinde fidye karşılığında serbest bırakıldı.¹³⁵ 1675 senesinde Jean Le Vacher, yasadışı olarak ele geçirilen Fransız yolcuların yarısını, 22 Türk karşılığında takas etmekle görevlendirildi.¹³⁶ Fakat konsolosun çabaları sorunu çözmedi. 1676'nın başlarında Cezayir'de karaya inen esirler sakat olmalarının yanı sıra vaat edilen tutsakların sadece bir kısmını oluşturuyordu.¹³⁷ 1676'ya kadar Colbert, Fransa'da köleleştirilen Cezayir ve Tunuslu esirlerin gerçek sayısının ortaya çıkmasından ve daha fazla korsan saldırısının yaşanmasından korktuğu için Fransız tutsakların karşılığında Cezayir'e sakat kürekçi göndermekten çekindi.¹³⁸

Ele geçirdiği esirlerle Fransa-Cezayir arasında siyasi krize neden olan Mezemorta Hüseyin'in, Fransız gemicilerin çıkarları söz konusu olduğunda iyi bir imaja sahip olduğu da göze çarpmaktadır. Mezemorta Hüseyin'i İspanyol korsanlara karşı, bir Fransız gemicinin emniyetini sağladığını görmekteyiz. 1676'da Mezemorta Hüseyin ve Samson adında bir korsanın kendi gemileriyle, Suriye'den Marsilya'ya dönecek olan Fransız kaptan David'in gemisine eşlik etmeleri istenmiştir.¹³⁹ Mezemorta ve Samson, David'in değerli mallarla yüklü olan bu gemisinin, İspanyol korsanlarının eline geçmesini engelleyip güvenle limana varmasını sağlamaya çalışmışlardır. Nihayetinde gemi Marsilya'ya güvenli bir şekilde ulaştırıldıktan sonra Mezemorta Hüseyin ve Samson çok güzel karşılanıp, kendilerine içecek, meyve, reçel ve *roffoli* verilmiştir.¹⁴⁰

Mezemorta Hüseyin, Cezayir'de saygın ve başarılı bir denizci olmasına rağmen yaşadığı talihsiz olaylar da bulunmaktadır. Cezayir'e ait gemiler seferden

¹³³ İlater, *a.g.e.*, c.2, s.7.

¹³⁴ Kendilerini, Kuzey Afrikalılara esir düşen Hıristiyanları fidye yoluyla kurtarmaya ve Müslümanların Hıristiyanlığa geçmesine adanmış tarikat. Macmillan Encyclopedia of World Slavery, ed. Paul Finkelman, Joseph Calder Miller, c.2, ABD 1998, s.765.

¹³⁵ Weiss, *a.g.e.*, s.66.

¹³⁶ Weiss, *a.g.e.*, s.66-67.

¹³⁷ Weiss, *a.g.e.*, s.67.

¹³⁸ Weiss, *a.g.e.*, s.269.

¹³⁹ D'Arvieux, *a.g.e.*, c.5, s.159.

¹⁴⁰ D'Arvieux, *a.g.e.*, c.5, s.159.

dönüp limana varınca gemilerde bulunan yeniçeriler ve ağalarının, Mezemorta Hüseyin'i Cezayir dayısına şikâyet etmeleri idi. Bu şikâyetin sebebi, Mezemorta Hüseyin'in pasaportu kusurlu olan dost gemilerinin geçişlerine izin vermesi ve bazı gemilerle yeterince mücadele etmemesiydi. Bunun üzerine Cezayir dayısı, Mezemorta Hüseyin'i 500 sopa falaka cezasına çarptırıp ardından tekrar sefere gönderdi.¹⁴¹

¹⁴¹ Jacques Philippe Laugier De Tassy, *Histoire Du Royaume d'Alger, Avec l'Etat présent de son Gouvernement, de ses Forces de Terre & de Mer, de ses Revenus, Police, Justice Politique & Commerce*, Amsterdam 1725, s.268.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEZEMORTA HÜSEYİN'İN DAYILIK VE BEYLERBEYLİK DÖNEMİ

2.1. FRANSA 'NIN CEZAYİR'İ BOMBARDIMANI (1682-1683) VE MEZEMORTA HÜSEYİN'İN DAYILIĞA GELİŞİ

XVII. yüzyıl sonlarında Akdeniz'in refahı için Cezayir-Fransa arasında barışın sağlanması gerekiyordu. Ancak Fransa-Cezayir arasında yaşanan anlaşmazlıklar bir türlü son bulmamaktaydı. Kral XIV. Louis, azami sayıda Cezayirli kürekçiyi elinde tutup esir olan Fransız tebaasının çoğunun serbest bırakılmasını istiyordu.¹⁴² Öte yandan XIV. Louis, Garp ocakları korsanlarının cezalandırılmasını istiyordu. Bu doğrultuda XIV. Louis, korsanları sindirip zarara uğrattıkları Fransa ticaretini yeniden canlandırmak için bir filo oluşturulmasını emretti.¹⁴³ Son olarak, 1681'de Trablusgarp korsanlarının Fransız gemilerine saldırıp Sakız Adası'na sığınmaları üzerine Fransa tarafından görevlendirilen Amiral Abraham Duquesne, adayı sekiz savaş gemisiyle bombalamıştır.¹⁴⁴

Fransızların bu âni saldırı haberini alan Osmanlı Devleti, Fransız filosu üzerine donanma sevk etmiştir. Bu saldırı iki devlet arasında siyasî krize neden olmuştur. Uzun uğraşlar sonucunda Osmanlı Devleti, Fransa hükümetinden tazminat talep etmiş ve karşılıklı anlaşmaya varılmıştır. Bu saldırıdan bir süre sonra Fransa kralı, Amiral Duquesne'yi Cezayir'e düzenlenecek harekâta kuvvetleriyle dâhil olması için çağırmıştır.¹⁴⁵

¹⁴² Weiss, *a.g.e.*, s.71.

¹⁴³ Jackson, *a.g.e.*, s.253.

¹⁴⁴ Türkal, *a.g.t.*, s.772; Zinkeisen, *a.g.e.*, c.5, s.28; Bilici, *a.g.m.*, s.485. Bahsi geçen olaydaki korsanları, Anonim Osmanlı Vekâynamesi isimli eser, dönemin önemli müellifi Silahdar'dan farklı olarak Cezayirli olarak kaydetmektedir. Müellif, Fransa, Osmanlı Devleti'yle barış halinde olduğundan genelde saldırıda bulunmadığını bu defa ki amacının da sadece Cezayirlileri yakalamak olduğunu belirtmektedir. Nihayetinde Fransız amiral haber göndererek “*Bizim size sözüümüz yok, işümüz Cezayirli iledir. Yok eğer döğüşürüz derseniz ana dahi hazırız.*” demiştir. Bkz.; Ramazan Aktemur, Anonim Osmanlı Vekayinâmesi (H.1058-1106 / M.1648-1694) (Metin Ve Değerlendirme), İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s.132-133.

¹⁴⁵ Zinkeisen, *a.g.e.*, c.5, s.33.

Fransızlar, uzun zamandan beri Cezayir dayısı Hacı Mehmed'e korsanlarla ilgili şikâyetlerde bulunuyordu. Hacı Mehmed ise Fransızların bu yakınmalarına cevaben Marsilya'daki bulunan Türk esirlerin geri iadesini talep etti.¹⁴⁶ Fransız Amiral Virelle ve Hayet'in başında olduğu bir heyet ise Fransa ve Cezayir arasında bir mukabele sağlayarak her ne şartta olursa olsun Fransızların esir edilmeyeceği şartını kabul ettirmek gayesiyle Cezayir'e geldi.¹⁴⁷ Cezayir divanı, Fransa'daki Müslüman esirlerin geri verilmesi şartıyla Fransızların taleplerini kabul etti. XIV. Louis, esir takası için rıza göstermesine rağmen kraliyet kadırgalarında kullandığı Cezayirli esirleri özgür bırakmak istemedi.¹⁴⁸ Sulh sağlandı sanılırken Cezayirli esirler mektup yollayarak, serbest bırakılacakları yerde kraliyet gemilerine yerleştirildikleri haberini verdi.¹⁴⁹

Fransızların, bu yanlış tutumları Cezayir'de infial yarattı. Nihayetinde Ekim 1681'de Fransa'ya savaş ilan edildi. Uzun süredir savaşmak gayesinde olan Fransa da saldırı için hazırlığa başladı. 1681 yılı sonlarında Hacı Mehmed, muharebeden ürkünce Trablusgarp'a kaçtı ve Baba Hasan dayılığı eline aldı.¹⁵⁰ Mezemorta Hüseyin ise 1681 senesinde Doğu Akdeniz kıyılarında bir kale idarecisi olan Mattéo Quérim isimli bir kimseyi esir alıp ardından Trablus'a köle olarak satmakla uğraşıyordu.¹⁵¹

Cezayir'deki Fransız Bastionu müdürü Denis Dessault, ticari menfaatleri göz önünde bulundurduğundan, muharebenin Fransa'ya kötüye mâl olacağı fikrindeydi.¹⁵² Fransa hükümetine, Cezayirlielerin hoşuna gitmeyen, Fransız esirlerin iadesini içeren maddeden vazgeçmenin daha uygun olacağını anlatmaya çalıştı. Dessault, krala, esir Müslümanların geri iade ederek Cezayir ile barış sağladıktan sonra da onları İngilizler ve Hollandalılara karşı savaş ilan ettirip, Kuzey Afrika

¹⁴⁶ İter, *a.g.e.*, c.2, s.8.

¹⁴⁷ İter, *a.g.e.*, c.2, s.8; Grammont, *a.g.e.*, s.247.

¹⁴⁸ Weiss, *a.g.e.*, s.72.

¹⁴⁹ Grammont, *a.g.e.*, s.247; İter, *a.g.e.*, c.2, s.8.

¹⁵⁰ İter, *a.g.e.*, c.2, s.8.

¹⁵¹ Gazette de France, 12 Nisan 1681.

¹⁵² İter, *a.g.e.*, c.2, s.8.

ticaretini Fransızlarla sınırlandırılması siyasetini önerdi.¹⁵³ Fakat Fransa hükümetine, muharebe fikri üstün geldi ve Fransızlar savaş hazırlığına başladı.

Cezayirliler, bir ay içerisinde Fransa kıyılarına yağma ve saldırılarını sürdürürerek yaklaşık 300 esir ve bir fırkateyn dâhil 29 Fransız gemisini ele geçirmişti.¹⁵⁴ Fransa ise Cezayir'in müstahkem limanına, toplarından bazılarını nasıl çıkaracağını ve ardından şehri nasıl yok edeceğini planladı.¹⁵⁵ Cezayir'e yapılacak saldırı için Bernard Renau d'Elicigaray isminde Fransız mühendis, beş bombardıman kalyonu geliştirdi.¹⁵⁶ O zamana kadar imkânsız görülmesine rağmen bu bombardıman kalyonları denizden sahil kalelerine en ağır gülleleri atabilme gücüne sahipti.¹⁵⁷

XVII. yüzyılda Fransızların tam teçhizatlı donanmalarının farkında olan Cezayirliler, ganimet olarak değerlendirilen esirler gibi ele geçirilen silahların da önemini iyi anladılar. Cezayir'deki mühimmatın birçoğu korsanların baskınlarında ele geçirilmişti. Bununla beraber önemli bir kısmı da Hollanda'dan meşru bir şekilde satın alınmış veya Akdeniz'deki korsan saldırılarını önleyip ticari çıkarlarını korumak isteyen gayrimüslim devletler tarafından verilen diplomatik hediyelerdi.¹⁵⁸ Bunların yanı sıra Osmanlı ahidnâmesi alan devletlerden gelen mühimmat desteği de bulunmaktaydı. 1680'de Osmanlı ve Hollanda arasında imzalanan ahidnâme gereğince Cezayirli korsanlar, Hollanda limanlarında ağır lanıp mühimmat temin edilmesine karşın Hollandalı tüccarı esir almayacak, mallarını yağmalamayacaktı.¹⁵⁹ Bununla beraber 1678 senesinde sulh yapılan Hollanda, Cezayir'e her sene vergi olarak halat, direk, barut ve gülle verecekti.¹⁶⁰

¹⁵³ İter, *a.g.e.*, c.2, s.8.

¹⁵⁴ Meredith Martin, Gillian Weis, "A Tale of Two Guns Maritime Weaponry Between France and Algiers", *The Mobility of People and Things in the Early Modern Mediterranean The Art of Travel*, ed. Elisabeth A. Eraser, Routledge 2019, s.27-49.

¹⁵⁵ Martin, Weis, "A Tale of Two Guns", s.34.

¹⁵⁶ J. H. Blofeld, *Algeria, Past and Present*, Londra 1844, s.317.

¹⁵⁷ Grammont, *a.g.e.*, s.248; Zinkeisen, *a.g.e.*, c.5, s.35.

¹⁵⁸ Martin, Weis, "A Tale of Two Guns", s.33.

¹⁵⁹ 1680 Hollanda Ahidnâmesi, bkz.; Oral, *a.g.t.*, s.71.

¹⁶⁰ İter, *a.g.e.*, c.2, s.8.

Nihayetinde Amiral Duquesne, donanmasıyla 12 Temmuz 1682'de Tulon Limanı'ndan ayrılıp 23 Temmuz'da Cezayir'in Şerşel Limanı önüne geldi.¹⁶¹ Fransız donanmasında 11 savaş gemisi, 15 kadırgalık filo ve Petit Renau'nun (Küçük Renau) beş bombardıman kalyonu bulunmaktaydı.¹⁶² Donanma, 15 gün boyunca limanda manevralar yaptıktan sonra 20 Ağustos'ta savaş vaziyetini aldı.¹⁶³ Cezayirliilerin ise şehrin sahil kısmında ve adacıkta 50'şer, Fener kulesi bataryasında 27, İngiliz bataryasında 10 ya da 12 ve Bâbülvâd ve Babü'z Azun istihkâmlarında ise yaklaşık 15 topları bulunmaktaydı.¹⁶⁴ 20 ve 21 Ağustos gecesi Fransız bombaları ilk kez test edildi. Mesafenin çok büyük olması üzerine ilk bombardıman başarısız oldu ve 26 Ağustos akşamı ise bombardıman tekrar başladı.¹⁶⁵

3 Eylül 1682'de Cezayir donanması Fransız donanmasına karşı geldiyse de geri dönmeye mecbur kaldı.¹⁶⁶ Baba Hasan, Konsolos Le Vacher'i ateşkes hususunda aracılık etmesi için amiralin gemisine gönderdi.¹⁶⁷ Ancak Amiral Duquesne, konsolosu dinlememiş ve her şeyden önce tutuklu bulunan bütün Hıristiyanların özgür bırakılmasını istedi.¹⁶⁸ Divan, bu isteği kabul etmedi ve 12 Eylül'e kadar devam edecek top atışları kesintisiz olmak suretiyle yeniden başladı.¹⁶⁹ Duquesne, 12 Eylül'de rüzgâr ve yaklaşmakta olan fırtına sebebiyle harekâttan vazgeçip, Cezayir önlerinde yalnızca küçük bir abluka filosu bırakarak donanmasının önemli bir kısmını kış karargâhına çekmek mecburiyetinde kaldı.¹⁷⁰ 1682 bombardımanı sonucunda 50 ev harap edilip yaklaşık 400 kişi öldürüldü.¹⁷¹ Amiral Duquesne'nin planlarına göre saldırı sonraki yıl tekrar başlatılacak ve Cezayir ele geçirilene kadar yahut arzuladıkları şekilde bir sulh sağlanana kadar sürdürülecekti.¹⁷²

¹⁶¹ Amiral Duquesne'nin donanması hakkında detaylı bilgi için bkz.; Eugene Sue, *Histoire De La Marine Française*, ed. Felix Bonnaire, Paris 1836, c.4, s.145.

¹⁶² İter, *a.g.e.*, c.2, s.9.

¹⁶³ İter, *a.g.e.*, c.2, s.9.

¹⁶⁴ İter, *a.g.e.*, c.2, s.9.

¹⁶⁵ İter, *a.g.e.*, c.2, s.9.

¹⁶⁶ İter, *a.g.e.*, c.2, s.9.

¹⁶⁷ Mouloud Gaid, *Türkler İdaresinde Cezayir*, Çev. Fail Melek, Ankara 1996, s.103.

¹⁶⁸ Gaid, *a.g.e.*, s.103.

¹⁶⁹ Gaid, *a.g.e.*, s.103; İter, *a.g.e.*, c.2, s.9.

¹⁷⁰ Zinkeisen, *a.g.e.*, c.5, s.35.

¹⁷¹ Weiss, *a.g.e.*, s.73; İter, *a.g.e.*, c.2, s.9-10.

¹⁷² Zinkeisen, *a.g.e.*, s.35.

2.2. FRANSIZLARIN 1683 SENESİ BOMBARDIMANI

1682'deki bombardımandan beklediği sonuca ulaşamayan Amiral Duquesne, 6 Mayıs 1683'de Fransa'nın Tolon Limanı'ndan 20 savaş gemisi, yedi kadirga, iki ateş gemisi, 30 flüt, tartan ve barka ile tekrar harekete geçti.¹⁷³ Ancak 16 kadirga amiralin donanmasıyla birleşecekken şiddetli bir fırtınaya yakalanıp zarar görünce kadirgaların tamiri zaman aldı. Fransız filosu Cezayir'e ancak 18 Haziran'da ulaşabildi.¹⁷⁴ Havanın kötü olması bombardımanı engellese de Amiral, 24 Haziran günü haber dahi vermeden saldırıya başladı.¹⁷⁵ Bombardıman, 27 Haziran'a kadar devam etti.¹⁷⁶ Cezayir topçuları, iyi derecede atış yapamadığı için Fransızların ateşine tam manasıyla karşılık verememekteydi.¹⁷⁷ Fransızların bu yıkıcı saldırısından sonra Baba Hasan, Fransız konsolosu Le Vacher'i ve bir Türk delegeyi Amiral Duquesne'ye göndererek, 24 saatlik bir ateşkes çağrısında bulundu.¹⁷⁸ Fransız amiral saldırıyı ertelemeye razı oldu ama uzlaşmaya başlamadan önce ele geçirilen bütün Hıristiyan kölelerin fidyesiz geri gönderilmesini istedi.¹⁷⁹ Ayrıca tazminat olarak da kendisine 1.500.000 frank ödenmesi ve kentin asıl sakinleri arasından seçilen insanların şartlar yerine getirilinceye kadar kendisine rehin olarak teslim edilmesini istedi.¹⁸⁰ 29 Haziran 1683'te Cezayir'e ait gemiler, Duquesne'nin savaş gemilerine 41, 30 Haziran'da 24, 1 Temmuz'da 152 ve 2 Temmuz'da 83 Fransız esiri teslim etti.¹⁸¹ Daha sonra Baba Hasan, ülkenin farklı yerlerinde olan diğer esirleri de toparlayıp göndereceğine dair söz verdi.¹⁸² Amiral şartların yerine getirilmesi hususlarının görüşülmesi için filo amirallerinden M. Hayet ve mühendislerinden Combes'i karaya çıkardı.¹⁸³

Amiral Duquesne, isteklerinin yerine getirilmesi için yaptığı rehine talebi sırasında Mezemorta'yı ve Ali Reis'i istedi. Mezemorta Hüseyin, bu bombardıman

¹⁷³ İter, *a.g.e.*, c.2, s.10.

¹⁷⁴ İter, *a.g.e.*, c.2, s.10.

¹⁷⁵ İter, *a.g.e.*, c.2, s.10.

¹⁷⁶ İter, *a.g.e.*, c.2, s.10.

¹⁷⁷ İter, *a.g.e.*, c.2, s.10.

¹⁷⁸ Gaid, *a.g.e.*, s.103.

¹⁷⁹ Lacaze, *a.g.m.*, s.307.

¹⁸⁰ Lacaze, *a.g.m.*, s.307.

¹⁸¹ İter, *a.g.e.*, c.2, s.10.

¹⁸² Weiss, *a.g.e.*, s.73.

¹⁸³ İter, *a.g.e.*, c.2, s.10.

esnasında Cezayir filosu kaptanlarındandı. Mezemorta Hüseyin'in rehin olarak gönderilmesi Baba Hasan'ın işine geliyordu. Çünkü reisler arasında güçlü bir nüfuza sahip olan Mezemorta Hüseyin'in herhangi bir karışıklığa neden olabileceğinden korkuyordu.¹⁸⁴ 14 Temmuz 1683'de Mezemorta Hüseyin ve Ali Reis diğer esirlerle beraber Amiral Hayet ve Combes tarafından kabul edilmelerinin akabinde Amiral Duquesne'nin gemisine teslim edildi.¹⁸⁵

Duquesne'nin, Baba Hasan'dan ilk talebi olan Fransız esirlerin iadesi, köleleri ellerinden alınca önemli meblağlar kaybedecek olan Cezayirli halka ağır geldi.¹⁸⁶ Baba Hasan, 546 esiri Duquesne'ye gönderdi ve kalan esirleri toplamak için birkaç gün müsaade vermesini istedi.¹⁸⁷ Müzakerelerin üzerinden iki hafta geçti ancak Baba-Hassan, Duquesne'nin diğer bir talebi olan 1.5 milyon lira tazminatı toplayamadı ve zaman istedi.¹⁸⁸ Amiral Duquesne ise bu durumun uzamasından oldukça rahatsız oldu.

Cezayir'de bombardıman esnasında iki grup oluşmuştu. Bunlardan biri olan yeniçeriler sulh taraftarıyken diğer kesim olan reisler savaş yanlısıydı.¹⁸⁹ Gemide rehin tutulan Mezemorta Hüseyin, rehinelikten kurtulup Cezayir'e geri dönmek için çareler ararken Fransız kölelerin bir kısmı çoktan iade edilmişti.¹⁹⁰ Öte yandan Mezemorta Hüseyin gemiye gidip gelenler aracılığıyla yaşananlardan haberdâr oluyordu.¹⁹¹ Mezemorta Hüseyin, Amiral Duquesne'ye "*Eğer karaya çıkmama izin verirseniz Baba Hasan'ın 15 günde yaptığından daha fazlasını bir saatte yaparım.*" dedi.¹⁹² Bunun üzerine Amiral Duquesne, Mezemorta'nın gemiden ayrılmasına izin verdi. Mezemorta Hüseyin gemiden ayrılırken Duquesne'ye Cezayir'deki nüfuzunu, halkı susturmak ve önerilen koşulları kabul ettirmek için kullanacağını da vadetti.¹⁹³

¹⁸⁴ Grammont, *Histoire d'Alger*, s.251.

¹⁸⁵ İlter, *a.g.e.*, c.2, s.10.

¹⁸⁶ Lacaze, *a.g.m.*, s.307.

¹⁸⁷ Lacaze, *a.g.m.*, s.307.

¹⁸⁸ Grammont, *Histoire d'Alger*, s.251,

¹⁸⁹ Grammont, *Histoire d'Alger*, s.251; İlter, *a.g.e.*, c.2, s.10.

¹⁹⁰ Zinkeisen, *a.g.e.*, s.36.

¹⁹¹ Grammont, *Histoire d'Alger*, .251,

¹⁹² Gaid, *a.g.e.*, s.103; Grammont, *Histoire d'Alger*,s.251; Lacaze, *a.g.m.*, s.307.

¹⁹³ Blofeld, *a.g.e.*, s.317-320; Sue, *a.g.e.*, c.4, s.161.

Mezemorta Hüseyin, karaya çıkar çıkmaz savaş yanlısı olan milisleri etrafında toplandı. Onlara, Baba Hasan'ın ve onun yanında yer alanların korkak tavırlarının, Cezayir'in yıkımına neden olduğunu söyledi.¹⁹⁴ Daha sonra öfkeli kalabalığa, Fransızlardan alınan hiçbir şeyin teslim edilmesini kabul edilemeyeceğini söyledi. Bu hamlesinin akabinde daha önceden tanıdığı askerî güçlerin yanına giderek onları Baba Hasan'a karşı kıskırttı ve akabinde oy birliğiyle onu öldürmeye karar verdiler.¹⁹⁵ Daha sonra hep birlikte Cenîne Sarayı'na¹⁹⁶ gittiler.¹⁹⁷ Hava karanlıkken sarayına dönen Baba Hasan öldürüldü.¹⁹⁸ Baba Hasan'ın ölümüyle, Mezemorta Hüseyin, yanında yer alan reisler tarafından resmen Cezayir dayısı ilân edildi.¹⁹⁹

2.3. MEZEMORTA HÜSEYİN'İN DAYILIK DÖNEMİ FAALİYETLERİ

2.3.1. Fransızların 1683 Bombardımanına Karşı Mezemorta Hüseyin'in Müdafaası

Baba Hasan'ın ölümüyle, resmen Cezayir dayısı olan Mezemorta Hüseyin, iktidara gelişini amirale haber verdi.²⁰⁰ Mezemorta Hüseyin, gemiden ayrılırken Duquesne'ye Cezayir'deki nüfuzunu, esirler ve tazminat hususunu halletmek için kullanacağını vadetmişti. Bu sebeple Duquesne, bu ihtilalin kendi çıkarlarına hizmet edeceği kanaatindeydi.²⁰¹ Amiral, Mezemorta'ya iyi dileklerini göndererek müzakerelerin yeniden başlaması için yaklaşık bir hafta bekledi.²⁰²

¹⁹⁴ George Psalmanazar, *An Universal History, from the Earliest Account of Time*, c.18., Londra T.Osborne 1760, s.360; Jackson, *a.g.e.*, s.256.

¹⁹⁵ Jackson, *a.g.e.*, s.256.

¹⁹⁶ Dayının sarayı şehrin merkezinde ve çok görkemli bir yapıdadır. Her Pazar, Pazartesi ve Çarşamba günü divanın toplandığı, iki geniş salonu bulunmaktadır. Bkz.; Jackson, *a.g.e.*, s.18.

¹⁹⁷ Blofeld, *a.g.e.*, s.323.

¹⁹⁸ Baba Hasan'ın nasıl öldürüldüğü hususunda muhtelif bilgiler bulunmaktadır. Alfred Lacaze, Baba Hasan'ın sarayından döndüğü sırada dört atışla vurulduğunu belirtmektedir. Lacaze, *a.g.m.*, s.308; Yine aynı hususta bir kısım müellif, Mezemorta Hüseyin Ağa'nın Kâhyası İbrahim Hoca'yı göndererek Baba Hasan'ı öldürttüğüde ileri sürülmüştür. Bkz.; Grammont, *a.g.e.*, s.251; İltter, *a.g.e.*, c.2, s.10; Bir kısım ise Mezemorta'nın beraberindeki öfkeli kalabalıkla Baba Hasan'ın bulunduğu saraya yürüyüp onu kendi eliyle bıçakladığını ileri sürmektedir. Bkz.; Sue, *a.g.e.*, c.4, s.161; Blofeld, *a.g.e.*, s.322-323.

¹⁹⁹ Blofeld, *a.g.e.*, s.323; Lacaze, *a.g.m.*, s.308.

²⁰⁰ Lacaze, *a.g.m.*, s.308.

²⁰¹ Blofeld, *a.g.e.*, s.323.

²⁰² Blofeld, *a.g.e.*, s.323.

Duquesne'nin umduğunun aksine Mezemorta Hüseyin, savaşın devamı anlamına gelen kırmızı bayrağı çekirtti.²⁰³ Daha sonra Mezemorta Hüseyin, Fransız heyeti görevlisi Meers Hayet'i Duquesne'nin gemisine gönderdi ve eğer bombardıman tekrar başlarsa Hıristiyanları topların ağzına koydurtacağını bildirdi.²⁰⁴ Ancak Amiral Duquesne, her zamankinden daha fazla öfkelenip bombardımana tekrar başladı. Üç günden az bir sürede şehir adeta küle döndü. Öyle bir ateş açıldı ki ateş denizin üzerinde kilometrelerce ötede aydınlandı.²⁰⁵ Mezemorta Hüseyin, bu şiddetli saldırıyı nasıl geri püskürteceğini düşünmeye başladı. Fransa kralı, bombardımanın yarattığı kargaşadan istifade ederek karaya asker çıkarmak suretiyle iskelenin ve limanın imha edilip, şehirdeki binaların yakılıp yıkılarak kullanılamayacak hale getirilmesini emretti.²⁰⁶ Amiral buna teşebbüs edemedi, ancak vaziyetin daha da kötüye gitmesine ve halkın öfkeyle taşkınlık yapmasına sebep oldu.

Bombardımanın en şiddetli vakitlerinde, Konsolos Le Vacher'in konsolosluk binasının terasından, Fransız filosuna işaret verdiği inanan öfkeli kalabalık, konsolosluğun basıp yağmalamasına neden oldu.²⁰⁷ 29 Temmuz'da ise her gece meydana gelen tahribatlara daha fazla dayanamayan Mezemorta, Konsolos P. Le Vacher'i filoya ateş etmesi için sinyal verdiği gerekçesiyle suçladıktan sonra ya Müslüman olmayı ya da ölümü seçmesini istemiştir.²⁰⁸ Ancak Le Vacher, iskeleye gitmeye hazır olduğunu söylemiştir. Bu hususta Mezemorta Hüseyin'in, kısa bir süre önce Hıristiyan bir köleyi koruyan Le Vacher'e karşı hali hazırda iyi duygular beslemediği de iddia edilmektedir.²⁰⁹ Bunların yanı sıra Fransızların saldırılarından telaşlanan yabancı konsosların eğer Duquesne atışları durdurmazsa, Mezemorta'ya Fransızları topun ağzına yerleştirmek tehdidini gerçekleştirmesi için tavsiyede

²⁰³ Gaid, *a.g.e.*, s.103.

²⁰⁴ Gaid, *a.g.e.*, s.103.

²⁰⁵ Psalmanazar, *a.g.e.*, s.361; Jackson, *a.g.e.*, s.256.

²⁰⁶ İter, *a.g.e.*, c.2, s.11.

²⁰⁷ Weiss, *a.g.e.*, s.73.

²⁰⁸ Blofeld, *a.g.e.*, s.323.

²⁰⁹ Henry Reverdy, "Questions Civiques Le Consul", *La Croix Gazetesi*, 8 Kasım 1935, s.3.

buldukları da iddia edilmektedir.²¹⁰ Bilhassa batılı kaynaklar bu tehdidin Kara Mustafa isimli bir denizci tarafından limana götürülen konsolos ve 22²¹¹ Fransız esir yedi metre uzunluğundaki bir topun ağzına bağlanarak yerleştirilmek suretiyle Fransız filosuna doğru fırlatıldıklarını iddia etmektedir.²¹²

Son yaşananlara öfkelenen Amiral Duquesne, şiddetli rüzgâra rağmen Cezayir'e ait tüm gemi, sur, bina ne varsa yok etmeden buradan ayrılmak istemedi.²¹³ 1683 senesi Temmuz ayından Ekim ayına kadar devam eden bombardıman, Fransa hükümeti hazinesine yaklaşık olarak 25 milyona mâl olurken, Cezayir'de iki veya üç caminin yıkılması, 1000 kişinin ölümü ve üç korsan gemisinin yakılmasına neden oldu.²¹⁴ Saldırı esnasında bir bomba patlaması sırasındaki şaranel yüzünden, Mezemorta Hüseyin de yaralandı.²¹⁵ Cezayir'deki ambarlar yakıldı, filolar imha edildi, mühimmat tükendi ve topçuları hizmet dışı kaldı. 1683 bombardımanı, Cezayir'de ağır tahribat yarattı; Cezayir limanları, mendereği ve feneri çok fazla hasar gördü. Bu durum halkın dahi tepkisine yol açmıştı ama her ne pahasına olursa olsun Mezemorta Hüseyin'in enerjisi bu isyanı tek başına yenebilirdi.²¹⁶

Bombardıman sona ermek üzereydi ancak Amiral Duquesne, Cezayir'den intikamını Fransız krallığının onuruna layık bir biçimde alamamıştı. Yaklaşan kötü mevsim ve cephane sıkıntısı, onu amacına ulaşmadan geri çekilmeye zorlayınca Ekim 1683'de Tulon Limanı'na geri döndü.²¹⁷ Kral XIV. Louis'nin bombardıman için ne kadar harcadığını öğrenen Mezemorta Hüseyin ise Cezayir'deki Fransız halka şu açıklamayı yaptı: “*İmparatorunuz, bana, harcadığının yalnızca yarısını verseydi, Cezayir'in tümünü yok ederdim.*”²¹⁸

²¹⁰ Yabancı konsolosların bu tutumda olmasının altında yatan sebep, kendileri için daha avantajlı imtiyazlar elde etmek istemeleridir. Çünkü Fransızların galibiyetleri onların çıkarlarına şüphesiz zarar verecekti. Bkz.; Gaid, *a.g.e.*, s.103.

²¹¹ Esir sayısını Zinkeisen 10 olarak vermektedir. Zinkeisen, *a.g.e.*, s.36.,

²¹² Grammont, *Histoire d'Alger*, s.252; Sue, *a.g.e.*, c.4, s.161; Blofeld, *a.g.e.*, s.323; Jackson, *a.g.e.*, s.256; İter, *a.g.e.*, c.2, s.11; Weis, *a.g.e.*, s.73; Lacaze, *a.g.m.*, s.308; Martin, Weiss, “A Tale of Two Guns”, s.36.

²¹³ Jackson, *a.g.e.*, s.256.

²¹⁴ İter, *a.g.e.*, c.2, s.10.

²¹⁵ Gaid, *a.g.e.*, s.104; Lacaze, *a.g.m.*, s.308.

²¹⁶ İter, *a.g.e.*, c.2, s.10.

²¹⁷ Eugene Sue, *a.g.e.*, c.4, s.164.

²¹⁸ Sue, *a.g.e.*, c.4, s.164'den naklen Zinkeisen, *a.g.e.*, c.5, s.37.

2.3.2. Fransızlarla Barış Müzakereleri

Fransız donanması limandan ayrılır ayrılmaz Cezayir divanı, barış sağlamanın en etkili yollarını düşünmeye başladı.²¹⁹ Mezemorta Hüseyin barış taraftarı olmadığından bundan çok hoşnut değildi; “*sözüne güvenilmez*” olarak nitelendirdiği Amiral Duquesne ile barış yapmak istememekteydi.²²⁰ Ancak Cezayir divanında oy birliğiyle, Paris’e bir elçilik heyeti gönderilmesi ve Fransa hükümetinden af dilenmesi kararı alındı.²²¹ Fransız hükümeti adına Bastion Müdürü Dussault, barış müzakereleri için görevlendirildi.²²²

XIV. Louis, Sultan IV. Mehmed’den Fransız heyetine merkezden gönderilecek bir kapıcıbaşının da dâhil olmasını talep etti.²²³ 2 Nisan 1684’te Mareşal Mösyö de Tourville ve İstanbul’dan kapıcıbaşı büyük bir filo ile Cezayir’e geldiler.²²⁴ Mezemorta Hüseyin yapılacak olan antlaşma için Mösyö de Tourville’e yazdığı mektupta, özellikle karşılıklı esir iadesini ön şart olarak sunmuştur.²²⁵ Antlaşma, 23 Nisan 1684’de Mareşal Tourville, Cezayir Paşası İsmail, Mezemorta Hüseyin ve Cezayir divanı arasında resmen imzalanmıştır.²²⁶ Antlaşma genel itibariyle ticaret, esirler ve konsolosluk hususunda yaşanan anlaşmazlıkların giderilmesi üzerineydi.²²⁷ Cezayir’den Hacı Cafer Ağa riyasetinde bir heyet Paris’e gönderildi.²²⁸ Heyet 4 Temmuz 1684’te Fransa kralı tarafından kabul edildi.²²⁹ Hacı Cafer Ağa Versay’da Trianon Sarayı’nda konuşmasını yaptıktan sonra Kral XIV. Louis tarafından akşam yemeğine kabul edildi. Mezemorta Hüseyin, Cezayir

²¹⁹ Jackson, *a.g.e.*, s.257.

²²⁰ İlter, *a.g.e.*, c.2, s.11; Grammont, *Histoire d’Alger*, s.253.

²²¹ Jackson, *a.g.e.*, s.257.

²²² İlter, *a.g.e.*, c.2, s.11.

²²³ Gaid, *a.g.e.*, s.104.

²²⁴ Gaid, *a.g.e.*, s.104; Henri Garrot, *Histoire Générale de L’Algérie*, haz. Imprimerie P. Crescenzo, Cezayir Voutes Bastion Nord 1910,s.513.

²²⁵ Touili, *a.g.e.*, s.71.

²²⁶ Garrot, *a.g.e.*, s.513.

²²⁷ Antlaşma maddeleri için bkz.; Gaid, *a.g.e.*, s.104-105.

²²⁸ İlter, *a.g.e.*, c.2, s.11.

²²⁹ Fransız gazetesi, Cezayir elçisi Hacı Cafer Ağa’nın Versay sarayında XIV. Louis’den Mezemorta Hüseyin Dayı adına konsolos Le Vacher’in ölümü için özür dilediğini kaydetmektedir. Bkz.; *Gazette de France*, 4-7 Temmuz 1684, s.406. Fakat Grammont bahsi geçen özür hususunda Petit de la Croix isimli tercümanın uydurması olduğunu belirtmiştir. Grammont, *Histoire d’Alger*, s.254.

elçisinden bir özür yayınlamasını istemiştir. Bu özür tüm yaşananlar için ve özellikle öfkeli halk tarafından konsolos Le Vacher'e karşı işlenen suç içindi.²³⁰

Daha sonra elçi, kral tarafından kendisine verilen bir zincir, bir altın madalyon, iki bin ekü²³¹ değerinde sırma ve gümüş işlemeli kumaş, telkâri bir kılıç ve 30 Louis altınını kabul etti.²³² Yapılan antlaşma 100 yıl sürecek bir barış antlaşması olarak tasarlandı.²³³ Barış antlaşması 17 Temmuz tarihinde kral tarafından onaylandı.²³⁴ Bu süreçte Cezayir'de sükûnet sağlanmış²³⁵ ve Cezayirli antlaşmaya riayet etmiştir. Daha sonra karşılıklı esir idadesi sürecine geçildi. Fransız kaptanlarından Amfreville, Kasım 1684'te Cezayir büyükelçisine 200 sağlam ve 196 sakat kürekçiyle birlikte eşlik etti.²³⁶ Aralık ayında ikinci bir elçi olarak Hacı Mehmet isminde bir kimse ve 400 Fransız esir, Kaptan Choiseul Beaupré ile Fransa'ya gönderildi.²³⁷ Cezayirli esirler geri gönderildiği için teşekkür mahiyetinde, elçilik heyeti ile beraber krala takdim edilmesi için on sakallı at gönderildi.²³⁸ 23 Mayıs'ta Mareşal Tourville tekrar Cezayir'e geldi ve şehirdeki 75 Fransız esiri alıp geri götürdü.²³⁹

Fransa tarafından ikinci elçinin talep edilmesinin nedeninin, Kral XIV. Louis'nin rakipleri İngiltere ve Hollanda'ya gücünü göstermek istemesinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Çünkü Fransa'ya gelen elçi vasıtasıyla Cezayir'deki Fransız olmayan bilhassa İngiliz ve Hollandalı Protestanların Fransa'ya dönüşü sağlandı. İngilizler ve Hollandalılar, 1684 senesinde Cezayir ve Fransa arasında yapılan mukaveleyi önlemek için çaba sarf edip, divanda uğradıkları kötü muameleden şikâyet ettikleri için onlara karşı savaş ilân edildi.²⁴⁰ Cezayirli reisler

²³⁰ Zinkeisen, *a.g.e.*, c.5, s.37; Jackson, *a.g.e.*, s.257; Martin, Weis, "A Tale of Two Guns", s.36.

²³¹ Fransız para birimidir.

²³² Garrot, *a.g.e.*, s.518.

²³³ Eugene Plantet, *Correspondance des Deys D'Alger Avec La Cour De France 1579-1833*, c.1, Paris 1889, s.85.

²³⁴ Garrot, *a.g.e.*, s.518.

²³⁵ 16 Temmuz 1684'de Cezayir'den M. Dessault'a yazılan mektupta, Cezayir elçisine gösterilen iyi muamele için Mezemorta Hüseyin'in memnun olduğu ve özgür bırakılan esirlerin Dessault ile Cezayir'e dönmelerini sabırsızlıkla bekledikleri yazılmıştır. Touili, *a.g.e.*, s.71.

²³⁶ Weiss, *a.g.e.*, s.272.

²³⁷ Weiss, *a.g.e.*, s.272.

²³⁸ Grammont, *Relations Entre La France*, s.130.

²³⁹ Grammont, *Histoire d'Alger*, s.254.

²⁴⁰ Grammont, *Histoire d'Alger*, s.254,

taahhütlere saygı duyarak artık yalnızca İngiliz, Hollanda ve İspanya'ya ait gemilere saldırıyorlardı.²⁴¹

Cezayirli antlaşmaya uygun olarak esirleri iade etmiş lakin Fransa hükümeti karşılıklı iade sürecinde etik davranmayı göndermesi gereken Cezayirli tutsakların yerine çoğunluğu sakat Müslüman kürekçiler göndermişti. Hatta Mortemart Dükü ve kadirga generali olan Louis Victor de Rochechouart'dan Cezayir elçisinin, kadirgalardaki Cezayirliyle temasının mümkün olduğunca azaltılması istenmiştir.²⁴² Çünkü elçi esirleri bir şekilde görebilseydi, Fransızların gönderdiği esirlerin Cezayirli tutsaklar olmadığı anlaşılacaktı. Fransızların bu hareketinin üzerine Mezemorta Hüseyin, XIV. Louis'ye dönen kürekçilerden sadece 51 kişinin Cezayirli olduğunun diğerlerinin ise kendilerine ait olmayan yabancılar olduğu için şikâyetle bulundu.²⁴³ Fransız hükümetine yazdığı başka bir mektupta ise kendisinin Fransız gemilerinden alınan İngiliz ve Hollandalı köleleri bile serbest bıraktığını ancak Fransa'nın Cezayir'e hiçbir hizmette kullanılmayacak sakat ve yabancı köleler gönderdiğini bildirdi.²⁴⁴ Fransızlar yaptıkları şeyin anlaşılacağına elbette farkındaydı ancak görülen o ki Cezayir'den gelen serzenişler onlar için pek de mühim değildi.

2.4. MEZEMORTA HÜSEYİN'İN CEZAYİR BEYLERBEYLİĞİ DÖNEMİ FAALİYETLERİ

2.4.1. Tunus'ta İktidar Mücadelesi ve Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Müdahalesi

Tunus eyaletinde; bir beylerbeyi, askerlik işlerini düzenlemekle mükellef bir dayı, vergi toplanması yol emniyetinin sağlanması ve isyanların bastırılmasıyla görevli olan Tunus vatan sancağı beyleri bulunmaktaydı.²⁴⁵ Bu üç başlı idare usulü XVII. yüzyılda iktidar paylaşımı hususunda rekabete neden oldu. Bunların arasında giderek yetkileri veraset yoluyla intikal edilen Tunus beyleri etkili konuma geldi.

²⁴¹ Gaid, a.g.e., s.105.

²⁴² Weiss, a.g.e., s.272.

²⁴³ Weiss, a.g.e., s.272.

²⁴⁴ Weiss, a.g.e., s.273.

²⁴⁵ Kavas, a.g.m., s.389; Tunus hakkında detaylı malûmat için bk. Uzun Çarşılı, Osmanlı Tarihi, c.3, 2. Kısım,293-304; Mehmet Maksudoğlu, "Tunusta Dayıların Ortaya Çıkışı", *AÜİFD*, C.XIV, Sa.I, Ankara 1966, s. 189-203; Ahmet Kavas, "Tunus (Osmanlı Dönemi)", *TDVİA*, C.XLI, İstanbul 2012,s.388-393.

Bu dönemde Tunus'ta uzun süreden beri bey olan Ali Bey, kardeşi Mehmed Bey ile iktidar mücadelesi yaşamaktaydı. Ali Bey'in kardeşiyle arasında mücadelesi devam ederken iki düşmanı daha çıktı. Bunlardan biri amcası ve Tunus beylerbeyi olan Mehmet el-Hafsî Paşa diğeri ise Cezayirlilerdi.²⁴⁶ 1680 senesinde Dayı Hacı Mehmed'in damadı Baba Hasan, iç karışıklıkları fırsat bilerek Tunus'u tahakkümü altına almak için bir orduyla Ali Bey'in üzerine yürüdü.²⁴⁷ Yapılan harekâtın amacı Tunus'ta senelerdir süren karışıklığı düzelterek sükûneti tesis etmektir.²⁴⁸ Beylerbeyi Mehmet El- Hafsî Paşa, Baba Hasanla birleşti. Ancak Ali Bey'in askerleri Baba Hasan'ın askerî karşısında gâlip geldi. Cezayirliler, Tunus'u isyan ettirmek istediye de başarılı olamadılar. Mehmed el-Hafsî'nin Cezayir ile birleşmesi Ali Bey'e karşı yeterli derecede bir kuvvet oluşturamadı.²⁴⁹ Dolayısıyla Cezayirliler uzlaşmacı bir tutum sergileyip iki kardeşi barıştırdılar. Mehmet Bey oğlunu Ali Bey'e rehin verdi. Mehmet el-Hafsî Paşa da beylerbeyiliğini sürdürdü. Baba Hasan ise Cezayir'e geri döndü.

1682 senesine gelindiğinde Tunus'ta sükûnet tamamen bozulmuştu. Ali Bey'in desteğiyle ile dayılığa Ahmet Çelebi geldi. Ancak o da bir süre sonra Mehmet Bey ve Ali Bey'e üstün gelmenin yollarını düşünmeye başladı. Çelebi, onları ortadan kaldırıp tek başına idareyi eline almak gayesindeydi. Uzun süren beylerin mücadelesinden usanmış olan Tunus ahalisi ise kendilerine sükûnet vaat eden Ahmet Çelebi'yi desteklemekteydi.²⁵⁰ Ahmet Çelebi, şehir dışına giden Ali Bey döndüğü sırada ona karşı koymaya ve onu şehre almamaya karar verdi. Buna karşılık Ali Bey de yanındaki güçle şehri muhasara etti. Bu esnada Mehmet Bey de kardeşine saldırıda bulunarak onu yendi ve kendi beyliğini ilân etti. Ali Bey ise kardeşi Mehmet Bey'in kendi yanında rehine olan oğlunu katletti. Mehmet Bey ile Ahmet Çelebi'nin daha önce aralarında anlaşmaları görülmektedir. Ancak Mehmet Bey mirlivalık rütbesini alınca Ahmet Çelebi ona karşı üstün gelmeye çalıştı. Bu durum

²⁴⁶ İter, *a.g.e.*, c.2, s.142.

²⁴⁷ İter, *a.g.e.*, c.2, s.142.

²⁴⁸ İter, *a.g.e.*, c.2, s.142.

²⁴⁹ İter, *a.g.e.*, c.2, s.142.

²⁵⁰ İter, *a.g.e.* c.2, s.143.

Ahmet Bey ve Mehmet Bey hasımken Ahmet Çelebi'ye karşı iş birliği yapmalarına sebep oldu.

Tunus'ta durum bu hal üzere iken Ahmet Bey ve Mehmet Bey, askerî gücü muhkem olan Ahmet Çelebi'ye karşı hamleleri sonuçsuz kalınca Mezemorta Hüseyin'e başvurdular.²⁵¹ 1684'de Tunus Dayısı Ahmet Çelebi'nin düşmanı olan Mehmet Bey ve Ali Bey'in talebiyle Mezemorta Hüseyin, Tunus'a kâhyası İbrahim Hoca komutasında birlik gönderip şehri kuşattı.²⁵² Ahmet Çelebi'nin destekçisi çok olduğundan Cezayir ordusu, Tunus'u yaklaşık iki sene muhasara altında tuttu.²⁵³ Fakat 1684 senesine gelindiğinde şehir halkı, yaşanan mücadelelerden müzdarip olduğundan Çelebi karşıtı oldular. Çelebi, halkın desteğinin azaldığını fark edince kaçmak istedi ancak yakalanıp şehir muhasarasında Cezayir ordusu ile birlikte olan Mehmet Bey ve Ali Bey'e getirildi.²⁵⁴ Daha sonra Cezayir ordusu, Mehmet ve Ali beyler, Tunus'un kapılarını açıp orduyla içeri girdiler.

Mayıs 1686 tarihli hükümden anlaşıldığı üzere; daha önce Mezemorta Hüseyin Paşa yaşanan bu olayları İstanbul'a bildirerek, Ali Bey ve kardeşi Mehmet Bey'in pişman olduklarını ve hatalarının affı için Sultan IV. Mehmed'in ihsanını istemiştir.²⁵⁵ Bunun üzerine Sultan IV. Mehmed tarafından Ali Bey, Mehmed Bey ve diğer kardeşleri Ramazan Bey'in kabahatlerinin affedildiği bildirildi. Bununla beraber birkaç yıldır Cezayir askerinin Tunus'a girip çıkması hasebiyle halkın yaşadığı mağduriyeti gidermek için de Mîralem Yusuf vazifelendirildi. Osmanlı Devleti, Cezayir ile Tunus arasında yaşanan sorunların çözülmesini ve Tunus'un huzura kavuşmasını istemekteydi. Bu maksatla padişah, Tunus'un ileri gelenlerinin aralarında görüşüp üç kardeşten uygun gördüklerini kendi kararları doğrultusunda vatan beyi (bey) olarak tayin edilmesini istedi. Geri kalan ikisinin ise görevlendirilmek üzere Mîralem Yusuf ile İstanbul'a gönderilmesi istendi. Mezemorta Hüseyin Paşa'dan ise Cezayir'e dönüp tekrar bir ferman gönderilmedikçe

²⁵¹ İlter, *a.g.e.* c.2, s.143.

²⁵² İlter, *a.g.e.* c.2, s.11.

²⁵³ İlter, *a.g.e.* c.2, s.143.

²⁵⁴ İlter, *a.g.e.* c.2, s.143.

²⁵⁵ BOA, AŞD, 10, h.41 s.12, H. Evâhir-i C 1097/ M. Mayıs 1686.

Tunus'a gitmemeleri, Tunus Kalesi ve dâhilindeki Müslümanlara saldırıda bulunmamaları ve birbirlerine karşı husumetten kaçınmaları istenmiştir.²⁵⁶

2.4.2. Mezemorta Hüseyin'in Beylerbeyilik Meselesi

Cezayir'de 1671 senesi itibariyle Dayılar Devri fiilen başlamıştır. Osmanlı Devleti, dayıların iktidarı ele geçirdiği dönemde de Cezayir'e beylerbeyi tayinini sürdürdü.²⁵⁷ Fakat gönderilen beylerbeyilerin fiilen yetkileri bulunmayıp, genellikle bürokratik olarak padişahı temsil etmekteydiler. Dayıların ise Cezayir yönetimindeki nüfuzu daha fazlaydı.

Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Zeyl-i Fezleke* isimli eserinde 1664-1683 yılları arasında Cezayir Beylerbeyini İsmail Paşa olarak kaydetmektedir.²⁵⁸ Dolayısıyla Hacı Mehmed ve Baba Hasan'ın dayılıkları sürelerince beylerbeyi, İsmail Paşa'dır. Dönemin Fransız arşiv kaynaklarında da 1679 ve 1681 seneleri için İsmail Paşa, beylerbeyi olarak geçmektedir.²⁵⁹

Mezemorta Hüseyin ise Hacı Mehmed ve Baba Hasan'dan farklı olarak dayılık vazifesinden birkaç yıl sonra Cezayir beylerbeyiliğine getirilmiştir. Mezemorta Hüseyin'in Cezayir beylerbeyi olarak bahsedildiği en erken Osmanlı arşiv kaydı, Mayıs 1686 tarihli hüküm kayıdır.²⁶⁰ Bu hükmün hitap kısmında geçen "*Cezayir Beylerbeyisi el-Hacc Hüseyin -dâme ikbâluhû-'ya ve dayısına*" ifadesinden de Cezayir dayısının ayrı bir kimse olduğu anlaşılmaktadır.²⁶¹ Osmanlı arşiv kayıtlarında, Temmuz 1686'da İsmail Paşa'nın ise Trablusgarp beylerbeyi olarak görev yaptığı bilgisi yer almaktadır.²⁶² Osmanlı arşivinde 1683 ile 1685 seneleri arasında herhangi bir kayda rastlayamamaktayız. Ancak Cezayirli, 1693'de İbrahim Hoca'dan kalan malları ele geçirdikleri gerekçesiyle Tunus üzerine saldırıda bulununca, kendilerine hüküm gönderilmiştir. Bu hükümlerdeki "*sabık Cezayir*

²⁵⁶ BOA, AŞD, 10, h.41 s.12.

²⁵⁷ Orhan Kılıç, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı- Eyalet ve Sancak Tercihati*, Elazığ 1997, s.77.

²⁵⁸ Silahdar, *Zeyl-i Fezleke*, s.407,490, 792.

²⁵⁹ Touili, *a.g.e.*, s.28,65.

²⁶⁰ BOA, AŞD,10, s.12, h.41 s.12, H. Evâhir-i C1097/ M. Mayıs 1686.

²⁶¹ BOA, AŞD,10, h.41,

²⁶² BOA, AŞD,10, s.39, h.145, H. Evâsıt-ı Ş 1097/ M. Temmuz 1686.

dayısı İbrahim Hoca” ifadesiyle, kendisinin daha önce Cezayir’de dayılık yaptığı anlaşılmaktadır.²⁶³

Bu bağlamda yabancı kaynakları detaylıca incelediğimizde, Mezemorta Hüseyin’in dayılık döneminde de İsmail Paşa’nın Cezayir Beylerbeyi olduğu bilgisi yer almaktadır. 23 Nisan 1684’de Fransa’yla Cezayir arasında imzalanan barış antlaşmasını içeren bir kaynaktaki antlaşma metninde kayda geçen isimlerden bahsedilirken Cezayir beylerbeyi İsmail Paşa, Cezayir dayısı ise Mezemorta Hüseyin olarak geçmektedir.²⁶⁴ Bu hususta *Correspondance des Deys D’Alger Avec La Cour De France 1579-1833* isimli eserde yer alan, 18 Nisan 1684 ile Mart 1685 arasındaki mektuplarda ise Mezemorta Hüseyin’den Cezayir dayısı olarak bahsedilmiştir.²⁶⁵ Bu zaman aralığında yer alan Mart 1685 tarihli iki mektupta ise Cezayir beylerbeyi olarak İsmail Paşa’nın adı geçmektedir.²⁶⁶ Aynı eserde Ocak 1686 tarihi itibarıyla de Mezemorta Hüseyin Paşa’dan Cezayir beylerbeyi, kâhyası İbrahim Hoca’dan ise Cezayir dayısı olarak bahsedilmektedir.²⁶⁷ Bununla beraber 6 Ekim 1686 tarihli Fransa konsolosluk kayıtlarında yer alan bilgiye göre Tunus meselesinin halledilmesinde başarılı olan İbrahim Hoca, seferden dönmelerinin ardından Mezemorta Hüseyin tarafından Cezayir dayısı olarak tayin edildi.²⁶⁸ Bu tarih İbrahim Hoca’nın dayılığa geçişi, Mezemorta Hüseyin’in de paşalığa geçiş tarihi için önem arz etmektedir.²⁶⁹ Bununla beraber, aynı eserde 1686’da Mezemorta Hüseyin Paşa beylerbeyi olunca İsmail Paşa’nın da Cezayir’de kabul görmediği için Trablusgarp’a sığındığı da belirtilmiştir.²⁷⁰

²⁶³ BOA, MD, 104,s.210, h.977,982. H. Evâhîr-i Ramazan 1104/ M. 26 Mayıs- 4 Haziran 1693.

²⁶⁴ Articles de La Paix Accordée Par le Chevalier de Tourville au Nom du Roy, au Bacha, Dey, Divan et Milice d'Alger. Signez le 25. Avril 1684, haz. François Muguet, Paris 1684, s.17.

²⁶⁵ Detaylı bilgi için bk. Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.85-112.

²⁶⁶ İsmail Paşa tarafından Fransa hükümetine yazılan 15 Mart 1685 tarihli mektupta kendisinin ünvanı Cezayir Paşası olarak geçmektedir. Plantet, *a.g.e.*,C.I, Paris 1889, s.103-105.

²⁶⁷ Detaylı bilgi için bkz.; Plantet,*a.g.e.*, c.1, s.114-173.

²⁶⁸ Touili, *a.g.e.*, s.75.

²⁶⁹ Bu tarih hakkında kesin malumat olmamakla beraber Correspondance des Deys D’Alger Avec La Cour De France isimli eserde Ocak 1686 tarihi yer almaktadır. Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.114; Fransa-Cezayir konsolosluk yazışmalarında ise 6 Ekim 1686 olarak geçmektedir.Touili, *a.g.e.*, s.75; Ancak burada yer alan tarihin doğru olmadığı kanısındayız çünkü, 1686 senesi Mayıs ve Temmuz’unda gönderilen iki ayrı hükümde Mezemorta Hüseyin Paşa’ya Cezayir beylerbeyi olarak hitap edilmektedir.

²⁷⁰ Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.160.

Dolayısıyla, yukarıda incelediğimiz kaynaklardan da anlaşıldığı üzere Mezemorta Hüseyin, kesin tarihi bilinmese de 1686 senesine kadar Cezayir’de *dayı* bu seneden sonra ise *beylerbeyi* vazifesindedir.

2.4.3. Mezemorta Hüseyin Paşa’nın Osmanlı Donanmasına Yardımı

1683 yılında Osmanlı Devleti’nin Merzifonlu Kara Mustafa Paşa önderliğinde çıkmış olduğu II. Viyana seferi büyük bir hezimet ile sonuçlanmıştır. Bu yenilgi Avrupa-Osmanlı münasebetleri açısından yeni bir devir açmıştır. Papa XI. Innocentius’ un teşvikiyle Osmanlı Devleti’ne karşı ittifak içerisine giren, Avusturya, Lehistan, Venedik ve savaşın sona ermesine yakın Rusya’nın da dâhil olmasıyla 1684 yılında “Kutsal İttifak”ı oluşturmuşlardır.²⁷¹ Nitekim bu ittifak neticesinde Osmanlı dört cephede hem denizden hem de karadan mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu ittifakın üyelerinden Venedik, Doğu Akdeniz’de önemli bir mevki olan Girit’in 1669’da Osmanlı tarafından ilhak edilmesiyle büyük bir kayba uğramıştır. Bu ittifaka katılmak için diğer devletlere nazaran daha ihtiyatlı davranan Venedik II. Viyana Kuşatması’nın sonlarını beklemişti. Böylece Osmanlı Devleti’nin birden çok cephede mücadele vermesini fırsat bilen Venedik, Mora’yı 1685’de işgal etti.

Garp ocakları denizcileri, sahip oldukları müstakil donanmalarıyla, Osmanlı Devleti’nin sefer davetine iştirak etmekteydi. Ocaklar arasında en güçlü donanma ise çoğu zaman Cezayirlilerdeydi.²⁷² Mezemorta Hüseyin Paşa, bu senelerde Cezayir’deki meselelerle iştigal olmaya devam ederken, Temmuz 1686’da kendisine bir hüküm gönderilmiştir. Mezemorta Hüseyin Paşa’nın Osmanlı donanmasına yardımını da Venediklilerin Mora’yı işgali münasebetiyle, ilk olarak bu hükümle görmekteyiz.²⁷³

Bahsi geçen hükümde, Venediklilerin Mora limanlarını kuşatma altına aldığı ve Cezayir gazilerinin, yapılacak sefere destek olmaları istenmiştir. Bunun için öncelikle Mezemorta Hüseyin Paşa’dan kendi donanma kalyonlarının leventleri ve

²⁷¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.3, 1. Kısım, Ankara 2009, s.460,

²⁷² Oral, *a.g.t.*, s.42.

²⁷³ BOA, AŞD, 10, h.145, H. Evasıt Ş 1097/ M. 3-13 Temmuz 1686.

altı aylık zahire ile münasip görülen bahşişleri hazineden verilmek üzere Cezayir'den iki bin cenkçi leventi kalyonlara yükleyip, Vezir İsmail Paşa'nın belirlediği şekilde birleşerek Mora'ya göndermesi tenbih edilmiştir.²⁷⁴ Bu yardımların yanı sıra Mezemorta Hüseyin Paşa'ya yazılan emirde bahsi geçen yardımların daha öncede istendiği fakat beklenenin aksi çıktığı ve bir haber verilmediği ancak bu defa hiçbir bahane olmadan gereğinin yapılması istenmiştir.²⁷⁵

2.4.4. Fransızların 1688 Cezayir Bombardımanı ve Mezemorta Hüseyin'in Müdaafası

XVI. yüzyıl sonlarında, Kuzey Afrika'daki artan Fransız köle nüfusu, genellikle siyasi gelişmeleri etkilemiştir. Fransa'da 1685'de Nantes Fermanı'nın iptal edilmesiyle Osmanlı topraklarına kaçmak zorunda kalan Protestanlar, kendilerini Katolik, Protestan ve Müslüman yöneticilerin siyasi menfaatleri arasında buldu.²⁷⁶ Dolayısıyla Kuzey Afrika'daki bir bey, dayı yahut bir paşa için esir bir Protestan yeni bir gelir kaynağıydı. Bu durum üzerine Fransa hükümeti, Protestan tebaa üzerindeki egemenlikten vazgeçmenin tehlikeye yol açacağını farkına vardı. Bu sebeple Kral XIV. Louis de Cezayir'den bu köleleri kurtarmaya başlayarak statüsünü sağlamlaştırmaya çalıştı. Bu doğrultuda Fransa'nın yeni Cezayir Konsolosu Andre Piolle, Cezayir'den, Hollanda ve İngiltere'ye ait gemilerden toplanan Protestan mültecilerin de özgür bırakılmasını istedi. Diğer taraftan Mortemart Dükü Rochechouart, Cezayir divanına, durdurulan Cezayir gemilerinde bulunan Protestanlar'ın antlaşmaya göre serbest olmaları gerektiğini bildirdi.²⁷⁷ Ancak Mezemorta Hüseyin, onlarla aynı fikirde değildi.

1682-1683 bombardımanının üzerinden seneler geçmesine rağmen Fransa-Cezayir arasında esirler üzerinden sorunlar baş göstermiştir. Nitekim 1686 senesi sonlarında Mezemorta Hüseyin Paşa, Fransa'nın kuzeybatısındaki Bretonya bölgesinde karaya oturup yaklaşık üç sene mahsur kalan *Altın Hilal (Croissant d'or)* isimli Cezayir gemisi ve mürettebatını talep edip gönderilmedikleri takdirde

²⁷⁴ BOA, AŞD, 10, h.145.

²⁷⁵ BOA, AŞD, 10, h.145.

²⁷⁶ Weiss, a.g.e., s.79-80.

²⁷⁷ Weiss, a.g.e., s.80.

Fransa'dan kaçan 36 Hıristiyan'ın da iade edilmeyeceğini bildirdi.²⁷⁸ Altın Hilal gemisi hususu, Cezayir ile Fransa münasebetlerini uzun süre meşgul eden mevzulardan biri olmuştur. Mezemorta Hüseyin Paşa ve Dayı İbrahim Hoca, gerek konsolos aracılığıyla gerekse de kendileri Fransa Kralı XIV. Louis'ye geminin ve mürettebatının iadesi için sürekli mektuplar yazmıştır.²⁷⁹ Yazılan mektuplarla mesele çözüme kavuşturulmadığı için iki hükümet arasında gerginlik daha da artmaya başlamıştır. Bu sebeple birkaç seneden beri birebir mücadeleye girmeyen Cezayir ve Fransa arasındaki sorunlar, 1687 Ağustos'unda yeniden başladı. Bunun esas sebebi ise Fransa'nın Cezayirli esirleri, kraliyet kadırgalarında kürekçi olarak kullanmaktan vazgeçememesiydi.²⁸⁰

Fransız hükümeti, yapılan son antlaşmaya uymayıp Cezayirli esirlerin iadesinde sorunlar çıkartınca Mezemorta Hüseyin Paşa da korsanları Fransız gemileri üzerine serbest bıraktı.²⁸¹ Cezayir'e karşı barış yanlısı olmaktan ziyade savaş gayesinde olan Fransa Kralı XIV. Louis, kendi ülkesine ait ticaret gemilerinin silahlandırılmasına ve yakalanan yahut batırılan her Cezayir gemisi için mükâfat verileceğini bildirdi.²⁸² XIV. Louis'nin bu tutumu, iki hükümet arasındaki gerginliğin daha da artmasına sebep oldu. Alınan bu ağır karar üzerine Mezemorta Hüseyin Paşa, vakit kaybetmeyip Fransız konsolosunu taşocağına çalışmaya yollamıştır.²⁸³ Mezemorta Hüseyin'in limanda 11 Fransız gemisine el koymasından ve Fransız esirleri 225 livreye satmasından iki ay sonra, Aralık 1687'de Fransa savaş gemisi kaptanlarından Amfreville, Cezayir'in *Altın Aslan (Le Lion d'or)* isimli savaş gemisini ele geçirdi.²⁸⁴

Fransız Bastion'u Müdürü Dessault, araya girip ilişkileri düzeltmeye çalıştıysa da yarar sağlamadı. Nisan 1688'de Dessault, Cezayir divanına, Fransız donanmasının, bu yaz olağanüstü büyüklükteki 25.000 bomba ve onda biri Cezayir'i küle çevirmeye yetecek bir dizi savaş makinesinin etkilerini görmek için şehrin

²⁷⁸ Weiss, *a.g.e.*, s.80.

²⁷⁹ Touili, *a.g.e.*, s.75-76; Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.124,128.

²⁸⁰ Weiss, *a.g.e.*, s.81.

²⁸¹ Weiss, *a.g.e.*, s.81.

²⁸² Gaid, *a.g.e.*, s.105.

²⁸³ İltter, *a.g.e.*, c.2, s.12.

²⁸⁴ Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.148; Weiss, *a.g.e.*, s.277.

önüne gelip saldırıda bulunacağını bildiren bir mektup yazdı.²⁸⁵ Mareşal d'Estrées'in muazzam bir filo kurduğunu öğrenen Mezemorta Hüseyin Paşa, liman ve sahildeki bataryaları güçlendirdi, cephanelerin toplanmasını emretti.²⁸⁶ Fransa'nın Cezayir için planladığı saldırı kısa bir süre sonra gerçekleşti.

Trablus ve Trablusgarp'ı cezalandırmak üzere çıktığı seferden henüz dönen Mareşal D'Estrées, 26 Haziran 1688'de 15 gemi, 16 kadirge ve 10 bombardıman kalyonuyla Cezayir önüne geldi.²⁸⁷ Fransız filosu görüldüğü andan itibaren Mezemorta Hüseyin, papazları, üç bahriye yüzbaşısını, beş patronu, altı kâtibî ve yirmi beş denizciyi beylik hapisanesine kapattı.²⁸⁸

Cezayir önüne gelen Mareşal d'Estrées, Mezemorta Hüseyin Paşa'ya şu mektubu gönderdi:

*“Mareşal d'Estrées, Fransa amirali, beyan ve ilan eder ki, şayet bu savaş süresince, efendisi olan imparatorun vatandaşlarına yapılmış gaddarlıkların aynısı yapılmaya kalkışılacak olursa, kendisi de elinde bulunan yahut emir alarak bu maksatla beraberinde getirdiği Cezayirli'lere, en önemlilerinden başlayarak aynı gaddarlığı uygulayacaktır. İş bu mektup 29 Haziran 1688 tarihli'dir.”*²⁸⁹

Bu tehdide karşı Mezemorta Hüseyin de mektubu ters çevirerek arkasına şunları yazdı:

*“Diyorsunuz ki, Hristiyanları topların ağzına koyacak olursak siz de bizimkileri bombaya koyacaksınız. Pekâlâ, şayet bombaları patlatırsanız biz de sizlerin kralını topun ağzına yerleştiririz. Bana “Kral kimdir?” diye sorarsanız “Konsolostur” derim. Halkın üstüne bomba attığınız için kendinizi kuvvetli sanmayın; şayet kuvvetliyseniz karaya gelin.”*²⁹⁰

²⁸⁵ Martin, Weiss, *a.g.m.*, s.37.

²⁸⁶ Grammont, *a.g.e.*, s.255.

²⁸⁷ İter, *a.g.e.*, c.2, s.13; Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.157.

²⁸⁸ İter, *a.g.e.*, c.2, s.13; Grammont, *a.g.e.*, s.256; Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.159.

²⁸⁹ Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.157'den naklen; Gaid, *a.g.e.*, s.105.

²⁹⁰ Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.158'den naklen; Gaid, *a.g.e.*, s.106.

Mezemorta Hüseyin, evinde bulunan Fournillier isimli bir köleye ise bombardımana başladıkları takdirde konsolosun ve diğerlerinin öleceğini Fransa ve diğer yabancı devletlerin de oradan geçtiklerinde “Mezemorta” ismini hatırlayacaklarını söylediği bir mektup yazdırmıştır.²⁹¹

Nihayetinde Fransa ve Cezayir arasında geçen yazışmalar ve meydan okumalar yerini iki taraf için de şiddetli çarpışmaya bıraktı. Mareşal D’Estrées’in, 1 Temmuz 1688’de başlattığı bombardıman, 16 Temmuz’a kadar sürdü.²⁹² Bombardıman gemilerinden yaklaşık 10.420 bomba atıldı. Camiler, dayının evi, Matifou kalesi, kışla, fener, iskele ve tersanede ağır hasar meydana geldi ve 10.000 evden sadece 800’ü yaşanabilir durumda kaldı.²⁹³

Saldırının en şiddetli anında Mezemorta Hüseyin Paşa, 40 kadar Hristiyanın topun ağzına bağlanmasını emretti; bu tehdit ile Fransızların atışları durdurmasını planlıyordu.²⁹⁴ Fakat beklediği gibi olmayınca Hristiyanlar öldürüldü. Bunun üzerine daha önce Mezemorta’ya böyle bir eylemde bulunursa benzer şekilde karşılık vereceğini bildiren Mareşal D’Estrées, dediğini yaparak gemisinde bulunan Cezayirlileri boğazlayarak aynı şekilde karşılık verdi.²⁹⁵ Bombardıman yine de son bulmadı. Bu esnada fenerin içinde bulunan Mezemorta Hüseyin Paşa da bombardıman sırasında kendisine bir obüs parçası gelmesiyle yaralandı.²⁹⁶ Daha sonra yerine Dayı İbrahim Hoca’yı bırakarak geri çekilmek mecburiyetinde kaldı.²⁹⁷

Cezayirlilerin bu saldırıya karşı dirayetli olması ve Fransız filosuna verilen hasarlar sebebiyle Mareşal d’Estrées, geri çekilmek zorunda kaldı.²⁹⁸ Fransız donanması geri çekildikten sonra Mezemorta Hüseyin, korsanları saldırıda bulunmaları için serbest bıraktı. Akdeniz kıyıları ve kasabaları her zamankinden daha fazla tahribata uğradı. Bu sebeple Fransa Kraliyet Meclisi, doğu ticaretinin tümünü

²⁹¹ Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.158.

²⁹² İter, *a.g.e.*, c.2, s.13; Grammont, *a.g.e.*, s.256; Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.158.

²⁹³ Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.158; *Gazette de France*, 12 Eylül 1688, s.384,525-526; Grammont, *a.g.e.*, s.256.

²⁹⁴ Gaid, *a.g.e.*, s.106.

²⁹⁵ Gaid, *a.g.e.*, s.106.

²⁹⁶ *Gazette de France*, 12 Eylül 1688, s.526; Gaid, *a.g.e.*, s.106.

²⁹⁷ Gaid, *a.g.e.*, s.106.

²⁹⁸ Gaid, *a.g.e.*, s.106.

kaybedip, İngilizlerin tekeline geçmesinden korkup Cezayir'in eski konsolosluk tercümanı Mercadier aracılığıyla gizlice müzakerelere başladı.²⁹⁹ Daha sonra Mercadier, Cezayir'in barış taraftarı olduğunu Fransa'ya bildirdi.

Kraliyet Konseyi adına donanmanın komiseri olan M. Marcel, Eylül ayı başında Cezayir'e geldi. 25 Eylül 1689'da (9 Zilhicce 1100) 1684 senesinde Tourville ile yapılan barış antlaşması bazı önemsiz hususlar değiştirilerek yenilendi.³⁰⁰ Daha sonra Cezayir'den Mehmed Emin Hoca, antlaşmanın kral tarafından onaylanmış nüshasını almak için Versay'a gönderildi.³⁰¹ Daha önceki muahedelere nazaran bu sefer şartlar Fransızların daha az lehineydi.

Harita-2: Mezemorta Hüseyin döneminde Akdeniz'deki önemli yerler.

²⁹⁹ İter, *a.g.e.*, c.2, s.13.

³⁰⁰ Antlaşmanın orijinal metni hususunda detaylı bilgi için bkz.; Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.167.

³⁰¹ Grammont, *a.g.e.*, s.257

2.4.5. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Kısa Süreli Görev Değişikliği

Mezemorta Hüseyin Paşa, 1688 senesi sonlarında Cezayir'de beylerbeyi iken Osmanlı Devleti tarafından başka bir hizmete uygun görüldüğünden Cezayir beylerbeyliği Trablusgarp beylerbeyi olan İsmail Paşa'ya tevcih edilmiştir.³⁰² Ancak daha sonra gönderilen bir başka hükümde yer alan "...bundan akdem eyâlet-i merkumı ahere verilüp senin için tasmim olunan husus dahi şimdilik bi'l-iktîza tehir olunup lakîn sen yarar ü nâm-dâr ve ziyâde mâhir ü kârgüzâr olup bi-avni'llâhi te'âlâ uğur-ı hümayûnumda senden küllî hidmet ve kemâl-i mertebe gayret ü hamiyete me'mûl-i tab'-ı sâfâ-makrûn-ı mülükânem olmağın ocak halkının mahzarı ve iltimâsları mücebince eyâlet-i merkum inâyet-i aliyye-i hüsrevânemden yine sana ibkâ ve mukarrer olunup...." ifadelerinden Cezayir halkının ısrar ve talebi üzerine beylerbeyliği vazifesinin tekrar kendisine verildiği ve kendisi için tasarlanan vazifenin bir süreliğine ertelendiği anlaşılmaktadır.³⁰³ Bostan, Osmanlı Devleti tarafından Mezemorta Hüseyin Paşa için düşünülen görevin kaptanıderyâlık olduğunu belirtmektedir.³⁰⁴

Bu durumda İsmail Paşa kısa süreliğine de olsa Cezayir beylerbeyi olarak görev yapmıştır. İsmail Paşa, Cezayir beylerbeyliği için vazifelenirildiğinde Mezemorta Hüseyin Paşa ile aralarında yaşanan olaylar hususunda elimizdeki Osmanlı arşiv ve kroniklerinde detaylı malumat yoktur. Yalnızca yukarıdaki değindiğimiz üzere ocak halkının Mezemorta Hüseyin Paşa'nın görevde kalmasını istediklerinden bahsedilmiştir. Bu husus hakkında *Correspondance des Deys D'Alger* isimli eserdeki mektuplarda rastladığımız fakat kesinliğinden tam olarak emin olamadığımız bir takım bilgiler bulunmaktadır. Elimizdeki kaynağa göre 1686'da İsmail Paşa'nın yerine Mezemorta Hüseyin Paşa beylerbeyi olunca, İsmail Paşa Cezayir'de kabul görmediği için Trablusgarp'a çekilmiştir.³⁰⁵ İsmail Paşa'nın o zamandan beri tekrar Cezayir beylerbeyi olmak için çaba sarf edip yakın dostu Celil Ağa'yı İstanbul'a göndermiştir. Ancak etkili olmayınca Girardin de Vauvré

³⁰² BOA, MD, 98, s.75 h.233, H. Evâhir-i Ra 1100/ M. Aralık 1688

³⁰³ BOA, MD, 98, s. 117 h.385, H. Evâhir-i R 1100/ M.Şubat 1689.

³⁰⁴ Bostan, " Mezemorta Hüseyin Paşa", c.1, s. 282.

³⁰⁵ Plantet, a.g.e., c.1, s.160.

ismindeki Fransız elçisini araya sokarak 1688’de ikinci kez Cezayir beylerbeyi olma şansına kavuştuğu belirtilmektedir.³⁰⁶

15 Ekim 1688’de eline tekrar aynı fırsat geçen İsmail Paşa, Kral XIV. Louis’ye yazdığı mektupta, Cezayir beylerbeyliğinin kendisine padişah tarafından verildiğini ve emri alır almaz yola çıktığını zikretmektedir. Cezayir’e yaklaştığında ise Mezemorta Hüseyin’in kendisini karşılaması için bir sandal gönderip limana girmesine engel olduğunu yazmıştır.³⁰⁷ İsmail Paşa’nın mektubunda, ertesi sabah Mezemorta Hüseyin’in, İsmail Paşa ve maiyetinin yanına adam gönderip onlara “Burada ne işiniz var?” ve “Buraya neden geldiniz?” diye sordurup, bir paşaya ihtiyaçlarının olmadığını ve geri dönmelerini aksi takdirde onları geldiklerine pişman edeceklerini söylediğini belirtir.³⁰⁸

İsmail Paşa’ya atfedilen mektuptan anladığımız kadarıyla kendisi, Mezemorta Hüseyin Paşa ve destekçileriyle mücadele edemediği için XIV. Louis’den medet ummuştur. İsmail Paşa, Kral XIV. Louis’ye eğer tekrar Cezayir paşası olursa Fransa ile işbirliği içerisinde olacağını söyleyerek ondan yardım istemiştir.³⁰⁹ Bu husus hakkında kaynakta geçen diğer bir mâlûmat ise padişah emriyle göreve gelen İsmail Paşa’nın içinde bulunduğu geminin Mezemorta Hüseyin Paşa’nın emriyle surların tepesinden topa tutulmasıdır.³¹⁰

2.4.6. Cezayir’deki Son Faaliyetleri

Mezemorta Hüseyin Paşa, Cezayir’deki son dönemlerinde hükümetin idaresi ile yeterince ilgilenemedi. Cezayir’deki vazifesi süresince bilhassa uzun süredir kendilerine saldırıda bulunan Fransızlara karşı mücadelede bulunmaya devam ederken, diğer taraftan uzun zamandır Vahran (Oran) bölgesini işgal eden İspanyollarla uğraşmaktaydı.³¹¹ Bir süre sonra İspanyollar üzerine İbrahim Hoca’yı göndermiştir. Bu sene zarfında uzun süreden beri devam etmekte olan Venedikliler’in Mora’yı işgali ve verdikleri zarar sebebiyle Osmanlı Devleti, Cezayir

³⁰⁶ Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.160.

³⁰⁷ Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.160, Touili, *a.g.e.*, s.82.

³⁰⁸ Detaylı bilgi için Bkz.; Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.159-162.

³⁰⁹ Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.162.

³¹⁰ Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.394.

³¹¹ İter, *a.g.e.*, c.2, s.12.

ocağı gazilerini tekrar sefere çağırmıştır. Aralık 1688'de 1686 senesinde olduğu gibi Mora seferine yardım sağlamak için Mezemorta Hüseyin Paşa'dan Cezayir kalyonlarıyla beraber dört-beş ateş gemisinden müteşekkil bir donanma ve 5000-6000 kişilik ordu hazırlanması, Tunus ve Trablusgarp ocaklarından temin edilen kalyonları ise kumanda ederek getirmesi emredilmiştir. Hazırlanan donanmanın başında bulunan Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Kaptan Vezir Ahmed Paşa ile birleşmeleri istenmiştir.³¹² Nihayetinde Kalaylıkoz Ahmed Paşa'nın 1689'da çıktığı Mora seferine, bahsi geçen Cezayir, Tunus ve Trablusgarp kalyon filoları da dâhil olmuştur.³¹³ Hatta Cezayir kalyonları, Modon ve Koron arasında bir Venedik çekdirisi, bir korsan kalyonunu ele geçirdikleri gibi karşılaştıkları üç Fransız ve bir İngiliz ticaret gemisini de zaptetmiştir.³¹⁴ Ancak Kaptanıderya Kalaylıkoz Ahmed Paşa, İngiliz ve Fransızlara ait olan gemileri serbest bıraktırtı. Cezayir kaptanları, Venediklilerden aldıkları çekdiriyi Ahmed Paşa'ya hediye edip sadece korsan kalyonunu kendilerine aldılar.³¹⁵

Mezemorta Hüseyin yönetimindeki Cezayir'de ise sükûnet bozulmak üzereydi. Çünkü 1688'deki Fransız bombardımanı sonrası Cezayir'de ağır tahribat yaşanmış ve iç karışıklık zuhur etmeye başlamıştı. İspanyollar üzerine gönderilen Dayı İbrahim Hoca, Vahran (Oran) karargâhından döndüğü sırada, yeniçerilerle arası pek iyi olmadığı için Cezayir'deki karışıklığı görünce kaçıp Tunus'un Sûs (Sousse) şehrine sığındı.³¹⁶ Vergi toplamaya dışarıya giden yeniçeriler ise geri döndükleri sırada Cezayir'in halini görüp şehrin girişindeki ordugâhta isyan ettiler. Daha sonra birlikler "Mezemorta Hüseyin Paşa'nın başını isteriz." diye bağırmaya başladı.³¹⁷ Mezemorta Hüseyin ilk başta kendi taraftarlarını toplayıp isyancılara karşı koymak istediye de çoğunluğun onun karşısında olduğunu anlayınca şehri terk edip Tunus'a çekilmek zorunda kaldı.³¹⁸

³¹² BOA, MD, 98, s.75 h.98, H. Evâhir-i Ra 1100/ M. Aralık 1688

³¹³ Türkal, *a.g.t.*, s.1278.

³¹⁴ Türkal, *a.g.t.*, s.1278.

³¹⁵ Türkal, *a.g.t.*, s.1278.

³¹⁶ İter, *a.g.e.*, c.2, s. 23; Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.174; Grammont, *a.g.e.*, s.258.

³¹⁷ İter, *a.g.e.*, c.2, s. 23; Grammont, *a.g.e.*, s.258.

³¹⁸ İter, *a.g.e.*, c.2, s. 23; Grammont, *a.g.e.*, s.258.

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Cezayir'den kaçışına, Fransa kralının emriyle seyahate çıkan Philippe Avril de şahit olmuştur. Philippe, âniden çıkan rüzgâr sebebiyle denizin sakinleşmesini bekledikleri sırada Palma Körfezi'ne demir attıkları esnada gelmekte olan dört yelkenli gemi fark ettiklerini ve ardından korsan olduklarını anladıklarında korktuklarını belirtir.³¹⁹ Avril, ertesi gün Porto-Sarino'ya giden Tunus'a ait dört brigantineden³²⁰(pergende) oluşan bu filodaki gemilerden birinde Mezemorta Hüseyin Paşa'nın olduğunu duyduklarını bildirmektedir.³²¹ Philippe, çıkan ayaklanma sebebiyle dört gemilik filoyla kaçmak zorunda kalan Mezemorta Hüseyin Paşa'nın daha sonra Palma Körfezi yakınlarında bekletilen küçük bir barçaya binerek önce Porto Farino'ya oradan Tunus'a gittiğini belirtmektedir.³²²

Olayların bu aşamaya gelmesinin nedeni ise Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Fransa ile barış imzalamaya razı olduğunu görmekten mutlu olmayan yeniçerilerin, isyan ettikleri ve onu Tunus'a kaçmaya zorladıkları olarak kaydedilmektedir.³²³ Bununla beraber Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kaçmasının asıl nedeninin, yeniçerilerden ziyade Fransızlarla yapılan antlaşma, çıkarlarına ters düşen reisler ve armatörler olduğu şeklinde de değerlendirilmektedir.³²⁴ Sonuç itibarıyla Mezemorta Hüseyin Paşa, çıkan ayaklanma neticesinde her şeyini bırakarak Cezayir'den kaçmak zorunda kalınca İstanbul'a geldi. Daha sonra isyancılar, onun yerine Şaban Dayı'yı Cezayir dayılığına getirdi.³²⁵

³¹⁹ Avril, *a.g.e.*, s.124.

³²⁰ Yelkeni destek olarak kullanılan, baş tarafında topu olan, çektri türünden, kürekle hareket eden harp gemisidir. Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye*, s.460; Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı*, s.87.

³²¹ Avril, *a.g.e.*, s.124.

³²² Avril, *a.g.e.*, s.125.

³²³ Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.174.

³²⁴ Emrah Safa Gürkan, *Sultanın Korsanları: Osmanlı Akdenizi'nde Gâza, Yağma ve Esaret, 1500-1700*, İstanbul 2018, s.499.

³²⁵ Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.174; Grammont, *a.g.e.*, s.258.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MEZEMORTA HÜSEYİN PAŞA'NIN OSMANLI DONANMASINDAKİ FAALİYETLERİ

3.1. KAPTANIDERYALIK TEKLİFİNDEN TUNA KAPTANLIĞINA

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Cezayir'deki dayılık ve beylerbeyilik süresi boyunca özellikle Fransızlarla olan sürekli mücadele hâli onun buradaki iktidarının ilk dönemlerine katkı sağlayıp ününü arttırmıştır. Ancak iktidarının sonlarına doğru devam eden bu sürekli savaş hali ona zarar vermiştir. Her ne kadar Cezayir'deki son dönemleri zorlu geçmiş olsa da kendisinin başarılı bir denizci olduğu merkezî hükümet tarafından bilinmekteydi.

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Cezayir'de isyanlarla uğraştığı sıralarda padişah tarafından kaptanıderyalık tevcihi münasip görülmüştür. 1689 senesi sonlarında Osmanlı donanması kaptanıderyası olan Kalaylıkoz Ahmet Paşa, Venedikliler'in Benefşe Kalesi'ni kuşatması üzerine donanmayla yardıma gittiği sırada yeterli yardımı sağlayamamış ve bir süre Ege Denizi'nde dolaşmış sonra İstanbul'a dönmüştür.³²⁶ Kalaylıkoz Ahmed Paşa, İstanbul'a gelmesinin akabinde Akdeniz'deki adalar ahalisinden zorla mallarının alındığı ve kıyı kasabalarındaki derya beylerinden de imdâdiye adıyla yine cebren ikişer kese akçe aldığı şikâyetleri gelince kaptan paşalıktan azledilip Midilli'ye sürgün edilmiştir.³²⁷ Kalaylıkoz Ahmed Paşa azledilince yerine Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kaptanıderyaya tayin edilmesi ve hızlıca gelmesi emri verildi. 22 Aralık 1689 tarihli fermanda çokça övgüde bulunulup kaptanıderyaya tayin edilen Mezemorta Hüseyin Paşa'dan sefer için daha önceki senelerde olduğu gibi Garp ocaklarının gemi ve gazileriyle donanmaya katılması ve din uğrunda beraber savaşmaları istenmiştir.³²⁸ Mezemorta Hüseyin Paşa gelene kadar Tersâne-i Âmîre görevlilerinden olan Ahmed Bey'in vekâlet

³²⁶ Türkal, *a.g.t.*, s.1278.

³²⁷ Türkal, *a.g.t.*, s.1278.

³²⁸ BOA, MFB, 6/1/, H. Evâil-i Ra 1101/ M. 22 Aralık 1689, BOA, MD, 99, h.149, H. Ra 1101/ M. Aralık 1689.

etmesi istendi.³²⁹ Bu arada Tunus ve Trablusgarp yöneticilerine de Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kaptanıderyalığa tayin olduğu bildirilip donanmalarıyla beraber sefere iştirak etmeleri istenmiştir.³³⁰ Ancak kaptan paşalık fermanını götürmek için görevlendirilen Mîralem Ahmed Cezayir'e varmadan, o sırada Cezayirlilerle arası bozulan Mezemorta Hüseyin Paşa, sığındığı kaleden aceleyle çıkıp pusuda beklettiği firkaesine binerek İstanbul'a kaçmıştır.³³¹ Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kaçtığı isyancılar tarafından duyulunca malları dahi yağma edilmiştir.³³²

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kaçmasıyla öfkeleri dinmeyen Cezayir'in ileri gelenlerinden yedi kişi, hediyeleriyle beraber iki kalyonla İstanbul'a gelerek Edirne'de Sadrazam Fazıl Mustafa Paşa'yla görüştüler. Akabinde sadrazama Mezemorta Hüseyin Paşa'yı Cezayir beylerbeyliğine kabul etmeyeceklerini ve kaptanıderya olduğu takdirde padişahın hizmetinde bulunmayacaklarını bildirdiler. Daha sonra getirdikleri hediyeleri takdim edip Tunus Beylerbeyi Cerrah Mustafa Paşa'nın Cezayir paşalığına tayin olmasını talep ettiler.³³³ Mezemorta Hüseyin Paşa, 1688'de ocak halkının istediği üzerine Cezayir beylerbeyliği görevinde bırakılmıştı. 1690 senesinde ise Padişah II. Süleyman, Cezayir Dayısı Şaban'a Mezemorta Hüseyin Paşa ve ocak halkı arasındaki sorunların düşmanlığa dönüştüğünü ancak şimdi de kendisinin, onun hatalarını affedip tekrar Cezayir paşalığı tevcih ettiğini bildirmiştir.³³⁴

Fakat anlaşılan o ki Cezayir'dekiler Mezemorta Hüseyin'i ne Cezayir beylerbeyliğine ne de kaptan paşalığına kabul etmeyince herhangi bir fitne çıkmaması için tayin durdurulmuştur. Akabinde de kaptanıderyalığa Mısırlızâde İbrahim Paşa, Cezayir beylerbeyliğine de Darphane Emîni Hamamcı Mustafa Ağa tayin edildi.³³⁵

³²⁹ BOA, MD, 99 h.137,139.

³³⁰ BOA, MD, 99, h.151,153, H. Ra 1101/ M. Aralık 1689.

³³¹ Türkal, *a.g.t.*, s.1281; Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Cezayir'den kaçması hususu yabancı kaynaklarda da yer almaktadır. Bkz.; Touili, *a.g.e.*, s.90; Plantet, *a.g.e.*, c.1, s.174.

³³² Türkal, *a.g.t.*, s.1281.

³³³ Getirdikleri hediyeler şunlardır: dört esir, dört murassa tüfek, altı ehram, üç makad, bir büyük ayna ve üç mercan tesbihdir. Bkz.; Türkal, *a.g.t.*, s.1281.

³³⁴ BOA, MD, 99, h.312, H. Evâhir-i C 1101 / M. Mart 1690.

³³⁵ Türkal, *a.g.t.*, s.1281.

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın ise 9 Şubat 1690'da (29 R 1101) Tuna kaptanı olarak vazifelendirilmesine kararı verildi.³³⁶

3.2. MEZEMORTA HÜSEYİN PAŞANIN TUNA KAPTANLIĞI

Osmanlı Devleti, Tuna Nehri'nde tamamen hâkimiyet sağlamasının akâbinde bölgedeki önemli yerleri korumak maksadıyla Tuna Donanması kaptanlığını meydana getirdi.³³⁷ Tuna Nehri güzergâhı üzerindeki gemilerin sevki ve idaresi Tuna kaptanlığı uhdesinde gerçekleşmekteydi. Tuna kaptanı, rütbe olarak kaptan paşa ve Süveyş kaptanından sonra gelmekteydi.³³⁸ Tuna kaptanının sorumluluğundaki Tuna filosunun vazifesi ise Osmanlı hâkimiyetinde olup işgal altında olan bu havzadaki yerlerin savunması, bölgedeki varlığın genişletilmesi, düşman filolarını engelleyerek kendi askerî birlikleri için lazım olan imkânları ve lojistiği sağlamaktı.³³⁹

Yukarıda mahiyetine değindiğimiz Tuna kaptanlığı, Mezemorta Hüseyin Paşa'ya Mart 1690'da tevcih edilip Karadeniz'den Tuna'ya çekdiriler ve firkateler üzerine vazifelendirimiştir.³⁴⁰

“Kapudan Paşaya Hüküm ki

Sen ki vezir-i müşarun ileyhsin bu sene-i mübarekede Karadeniz'den nehr-i Tuna'ya me'mûr olan ümerâ çekdirileri ve firkateler üzerlerine bir baş ve buğ lazım olmağın sâbıkâ Cezair Beğlerbeği olub hâliyâ salyane ihsânım olan emîru'l-umerâi'l-kirâm Hüseyin dâme ikbâluhû baş ve buğ tayin ve inşâ'allâhu te'âlâ levâzım ve mühimmâtı tertib ve tekmil ve vakt-i zamanyıla mahal-i memura irsâl olunmak babında ferman-ı ali-şânım sadır olmuşdur deyu yazılmışdır.”³⁴¹

³³⁶ BA, MD, 99, s. 105/h.338, H. Evâ'ili C 1101 / M. Mart 1690

³³⁷ Tuna havzasının fethi hakkında detaylı bilgi için bkz.; Filiz Yıldırım, *Nazlı Tuna'nın İnce Donanması (18. Yüzyıl)*, İstanbul 2019; Ayşe Kayapınar, “Osmanlı Hâkimiyetinde Tuna Nehri ve Tuna Adaları”, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi Prof. Dr. Yılmaz Kurt Armağanı*, Ed. Hatice Oruç, Muhammed Ceyhan, c.1, Ankara 2016; Mihai Maxim, “Tuna”, TDVİA, c.41, İstanbul 2012, s.372-374.

³³⁸ Yıldırım, *a.g.e.*, s.57.

³³⁹ Yıldırım, *a.g.e.*, s.42.

³⁴⁰ BOA, MD, 99, s.105, h.337,338, H. Evâ'il-i C 1101/ M. Mart 1690.

³⁴¹ BOA, MD, 99, h.337.

Tuna kaptanlığına getirilen Mezemorta Hüseyin Paşa'ya akabinde sâlyâne verilip yeniden inşâ ettirilen bir Brikat takımı ve küçük bir Brik³⁴² çektirinin kendisine teslim edilmesi istenmiştir.³⁴³

Mezemorta Hüseyin Paşa, her ne kadar kaptan paşalık gibi önemli bir vazifeden Tuna kaptanlığına getirilse de bu senelerde Avusturya üzerine yapılacak mühim sefer göz önünde bulundurulduğunda kendisine verilen sorumluluk kayda değer bir öneme sahiptir. Bu dönemde Osmanlı Devleti, uzun zamandır savaştığı Avusturya cephesinde kayıplar vermekteydi. Avusturya ordusu, Tuna'nın güneyine geçip Balkanlar'dan Üsküp'e kadar ilerlemişti. 25 Eylül 1689 senesinde Tuna havzasındaki Niş, Belgrad, Semendire ve Vidin gibi yerler Avusturyalı kuvvetlerin eline geçmiştir.³⁴⁴

8 Kasım 1689'da (25 Muharrem 1101) Edirne'ye gelerek sadaret mührünü alıp vazifeye başlayan Fazıl Mustafa Paşa, devam eden savaşlar sebebiyle ilk olarak askeri göreve davet etti.³⁴⁵ Fazıl Mustafa Paşa'nın sadrazamlığıyla beraber Osmanlı ordusu da tekrar varlık göstermeye başladı. Avusturyalılar, işgal altına aldığı yerlerdeki Osmanlı tebaasını, Anadolu'ya göç etmek zorunda bırakıp Rumeli'deki gayrimüslim halkı da kendi taraflarına çekmek için Osmanlı aleyhtarı propagandalar yapmaktaydı.³⁴⁶ Bunun üzerine Sadrazam Fazıl Mustafa Paşa, devlet erkânı ile istişarede bulunduktan sonra bizzat sefere gitmeyi uygun gördü. Durumu Sultan II. Süleyman'a arz etmesinin ardından serdâr-ı ekrem olarak vazifelendirildi.³⁴⁷ Sefer hazırlıkları tamamlandıktan sonra ordunun üç ana kola ayrılmasına karar verildi. Buna göre Fazıl Mustafa Paşa beraberindeki orduyla beraber Niş üzerine, Tökeli İmre ve Kırım askeri Erdel üzerine, ordunun diğer kolunun ise Vidin ve Avlonya cihetine hareket etmesi kararına varıldı.

³⁴² İki direkli ve tek anbarı olan yelkenli gemi türüne Brik denir. Yarım armalı olan bu gemiler, hızlı hareket etmelerinden dolayı dönemin en hızlı savaş gemilerindedir. Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.466.

³⁴³ BOA, MD, 99, h.338.

³⁴⁴ Abdülkadir Özcan, "Süleyman II", *TDVİA*, c.38, İstanbul 2010, s.75-80.

³⁴⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, 2. Kısım, s.523.

³⁴⁶ Fehmi Yılmaz, "The Life of Köprülüzade Fazıl Mustafa Pasha and His Reforms", *Osmanlı Araştırmaları*, Sa:20 (2000), s.165-221.

³⁴⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, 2. Kısım, s.523.

Fazıl Mustafa Paşa, Niş kuşatması başlamadan önce Karaman Beylerbeyi Dursun Mehmed Paşa ve Tuna Kaptanı Mezemorta Hüseyin Paşa'yı Tuna'dan gelebilecek tehlikeleri önlemek ve Belgrad'ın fethi için büyük stratejik öneme sahip olan Vidin Kalesi'ni yeniden ele geçirmekle görevlendirdi.³⁴⁸

Mezemorta Hüseyin Paşa, dört çektiri ve 30 firkaleden müteşekkil filosuyla Tuna üzerinden sefere dâhil oldu.³⁴⁹ Mayıs 1690'da Mezemorta Hüseyin'den Niğbolu'da bulunmasının gerektiği dolayısıyla emir kendisine ulaştığında gecikmeden çektiri ve firkatelerle bahsi geçen yerde hazır bulunması istenmiştir.³⁵⁰ Eski Tuna Kaptanı Ali Paşa'dan ise beş şayka ile Mezemorta Hüseyin geldiği zaman birlikte hareket etmeleri istenmiştir.³⁵¹ Mezemorta Hüseyin Paşa, 6 Haziran 1690'da (28 Ş 1101) altı parça kadirge ve 15 Tuna şaykasından oluşan donanmayla Haliç'ten Karadeniz Boğazı'na oradan da Tuna'ya ulaşıp İsakçı İskelesi'ne varmıştır.³⁵²

Vidin üzerine hareket eden Mezemorta Hüseyin Paşa kendisine gelen emirler doğrultusunda bir yandan emri altındaki donanmasıyla ilgilenmekte diğer taraftan da Osmanlı ordusuna Tuna üzerinden yardım sağlamaya çalışmaktaydı. Bu esnada Mezemorta Hüseyin Paşa'dan yanındaki firkate kaptanlarından sâlyânelerinin bir kısmı peşin verilip kalanları hizmetleri bittikten sonra verilmesini bahane ederek emrin ertelenmesine sebep olanların cezalandırılmaları istenmiştir.³⁵³ Öte taraftan, Mezemorta Hüseyin Paşa'dan Niğbolu'ya vardığında Vidin Kalesi'nin saldırılara karşı muhafaza olunması için uygun bir mahalde beklemesi emredildi.³⁵⁴ Ancak Mezemorta Hüseyin Paşa gecikince kendisine "*bu kadar zamandır 'abes yere Niğbolu'da meks ü ârâm idüp bu bâbda fermân-ı şerîfime muhâlif vaz'ı hareketinden nâşî 'itâba müstahak olmuştur.*" denilerek, bu defa emir ulaştığında Vidin'de düşmanı engelleyecek bir yerde bulunması istenmiştir.³⁵⁵ Serasker Dursun Mehmed Paşa'dan ise Kâlgây Sultân'ın Niğbolu tarafına ulaşması için gönderilen kayıklardan

³⁴⁸ Yılmaz, *a.g.m.*, s.196.

³⁴⁹ Türkal, *a.g.t.*, s.1297.

³⁵⁰ BOA, *MD*, 99, h.531, H. Evâhiri B 1101/ M. Mayıs 1690

³⁵¹ BOA, *MD*, 100, s.5, h.14, Evâsıt-ı Ş 1101/20-29.Mayıs.1690

³⁵² Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, haz. Muzaffer Doğan, Ankara 2017, c.1, s.313; Türkal, *a.g.t.*, s.1297.

³⁵³ BOA, *MD*, 100, h.49, H. Evâil-i N 1101/ M.08-17.Haziran.1690

³⁵⁴ BOA, *MD*, 100, h.113, H. Evâhir-i N 1101/ M.28.Haziran-07. Temmuz.1690

³⁵⁵ BOA, *MD*, 100, h.113.

ve Tökeli Kral'ın kayıklarıyla beraber toplam 50 at kayığının,³⁵⁶ Mezemorta Hüseyin Paşa Vidin'de bulunduğu sırada erişirlerse donanma ile yukarıya göndermesi istenmiştir.³⁵⁷ Bu sebeple Hüseyin Paşa'ya eğer henüz hareket etmediyse bahsi geçen at kayıklarının ve mühimmatların Niğbolu'dan Vidin'e ulaştırılmasının mühim olduğu için gerekeni yapması emredilmiştir.³⁵⁸ Öte yandan Fazıl Mustafa Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu Şehirköy (10 Ağustos 1690) ve Musa Paşa (12 Ağustos 1690) palangalarını ele geçirdikten sonra Belgrad'ın ilhaki için önemli bir kale olan Niş üzerine hareket etti.³⁵⁹ Nihayetinde Niş, 23 gün süren muhasaranın akabinde 9 Eylül 1690'da (5 Z 1101) teslim alınmıştır.³⁶⁰

Niş Kalesi kuşatıldığı sırada kuzeyde Tuna üzerinden harekâtla vazifeli Osmanlı ordusu ise karargâhda yapılan bir meşveret sonrasında Vidin'e saldırı hazırlığına başladı. Bu esnada Mezemorta Hüseyin Paşa, Vidin'e varmadan önce kadırgalarla birlikte 120 parçadan müteşekkil Tuna filosuyla Filordin Palankasını kuşatıp burayı ele geçirerek 100'ü aşkın Avusturyalıyı esir almıştır.³⁶¹ Nihayetinde Eylül 1690'da³⁶² Mezemorta Hüseyin Paşa'nın beraberindeki filo ve dört çektiri ile nehirden ve Dursun Mehmed Paşa'nın da karadan desteğiyle, yedi gün yedi gece bombardımanla muhasaranın sonunda Vidin'in geri alınmasını sağladılar.³⁶³ Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Vidin'deki başarısı üzerine aşağıdaki dörtlük yazılmıştır:

“Mezemorta Vidini feth edecek gûşeşle

Fikr-i târîh ederken bu gedâyı kemter

³⁵⁶ Atların nakline münasip bir biçimde tasarlanan kayık türüdür. Bilhassa, tımarlı sipahilerin nakli sırasında, hayvanların kayıp düşmemesi için tabanı düz, baş ve kış kısımları çitallı ve rampalı yapıdadır. Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s.457.

³⁵⁷ BOA, MD, 100, h.198, H. Evâil-i Za 1101/ M. 06-15 Ağustos 1690.

³⁵⁸ BOA, MD, 100, h.200, H. Evâhir-i Z 1101/ M. 25.Eylül-04. Ekim.1690.

³⁵⁹ Türkal, *a.g.t.*, s. 1303-1304; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *a.g.e.*, s.366-367.

³⁶⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, 2. Kısım, s.523; Türkal, *a.g.t.*, s. 1308-1310.

³⁶¹ Üsküdarî Abdullah Efendi, *a.g.e.*, c.1, s.395.

³⁶² Üsküdarî Abdullah Efendi, *a.g.e.*, c.1, s.395.

³⁶³ Türkal, *a.g.t.*, s.1330; Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Vidin kalesini kuşatması ve ele geçirmesi hususuna dair diğer Osmanlı Kronikleri için bkz.; Üsküdarî Abdullah Efendi, *a.g.e.*, c.1, s.395; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *a.g.e.*, s.369; Aktemur, *a.g.t.*, s.192, Mehmed Râşid Efendi, *a.g.e.*, c.2, s.389-390; Mustafa Öksüz, *Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mür'i't-Tevârih Adlı Eserinin (180b-345a) Tahlil ve Tenkidi Metni*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s.248.

Hâtif-i gayb dedi gûş-i dile ey Hâfız

*Ceng-i pâk Mezemorta buna târîh yeter*³⁶⁴

Vidin Kalesi'nin ele geçirilmesinin akabinde kaledeki top tüfek gibi mühimmata da Osmanlı ordusu sahip oldu.³⁶⁵ Ele geçirilen cephanenin kalede bırakılıp Niğbolu'dan getirilen mühimmatın da Vidin'den yukarıya doğru çekilmesi istenmiştir.³⁶⁶ Vidin'in ele geçirilmesiyle Belgrad üzerine yapılacak hârekat olasılığı daha da artmıştır.³⁶⁷ Mezemorta Hüseyin Paşa, kendisine gönderilen emir üzerine çektirilerle beraber Vidin taraflarında kalmıştır.

Niş'ten hareket etmeden evvel ordu için gerekli lojistik desteğin temini ve donanmanın için Tuna Nehri'nden seyrüsefer emniyetin sağlanması elzem görülmüştür. Dolayısıyla Mezemorta Hüseyin Paşa kontrolündeki Tuna donanması, ordunun hareketine engel olan tehlikeleri ortadan kaldırarak nakli gereken askerî malzeme ve ihtiyacın güvenli bir şekilde ulaşımını sağlıyordu. Bu sebeple ordu Niş'in ilerisine doğru ilerlerken Mezemorta Hüseyin Paşa'dan orduya dâhil olması gereken Niğbolu-Vidin hattındaki at kayıkları, mühimmat ve erzak gemileri üzerine eski Tuna Kaptanı Ali Paşa'yı bir firkateyle vazifelendirerek gemilerin sağ salim ulaştırılmasının sağlanması istenmiştir.³⁶⁸

Osmanlı ordusu Belgrad üzerine hareket ederken, Semendire'nin düşman elinde olması engel teşkil edeceğinden burasının da Tuna'daki diğer kaleler gibi ele geçirilmesi gerekmektedir.³⁶⁹ 25 Eylül 1690'da ordu Semendire'ye varmış, ancak buraya nakli gerçekleşecek zahire ve cephane gemilerinin ulaşmasına müdahale eden İrşova'daki Avusturya askerine engel olması için Mezemorta Hüseyin Paşa'ya

³⁶⁴ Şehrizâde Mehmed Said Efendi, *Tuhfe-i Mustafaviyye Fi Beyan-ı Kapudanan-ı Devlet-i Aliyye*, Haz. Davut Adlığ, İstanbul 2020, s.403.

³⁶⁵ Üsküdarî Abdullah Efendi, *a.g.e.*, c.1, s.396.

³⁶⁶ BOA, MD, 100, h.352, H. Evâhir-i Za 1101 26 Ağustos/ M. 04 Eylül 1690.

³⁶⁷ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar Köprülüler Devri*, c.3, İstanbul 2015, s.242.

³⁶⁸ BOA, MD, 100, h.373, Evâil-i Z 1101/ 05-14 Eylül 1690.

³⁶⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, 2. Kısım, s.527.

ordudan önce varıp oranın emniyetini sağlaması daha sonra da Semendire'ye doğru hareket etmesi bildirilmiştir.³⁷⁰

Avırturya ordusuna, Belgrad'dan Tuna yoluyla Semendire'ye yapılmak istenen yardım başarılı olamayınca, Osmanlı ordusu önce dış kaleyi sonrasında muharebeyle iç kaleyi alıp, 700 esir ile birlikte kaleyi zaptetmiştir.³⁷¹ Semendire'nin ilhakının akabinde ordu 25 Eylül 1690'da (21 Zilhicce 1101) Belgrad'a doğru ilerledi ve kale muhasara altına alındı.³⁷² Mezemorta Hüseyin Paşa da kuşatmanın dördüncü günü, dört parça kadirga ve elliden fazla Tuna şaykasından müteşekkil donanmasıyla Tuna Nehri'ndeki Güvercinlik Kalesi yakınında Demirkapı'ya varıp, kuşatmaya ulaştı.³⁷³ Böylece Belgrad kuşatmanın sekizinci günü olan 5 Muharrem 1102 (9 Ekim 1690) tarihinde zaptedildi.³⁷⁴

Nihayetinde Rumeli'den Üsküp'e kadar ilerleyip birçok yeri ele geçiren Avırturya birliklerini buralardan arındırmak ve ele geçirilen yerleri tekrar geri alınması için çıkılan bu sefer sırasında; Şehirköy, Vidin, Semendire, Niş ve Belgrad gibi mühim yerlerin istirdâdı sağlanmıştır.³⁷⁵ Ayrıca bu hârekat esnasında, Sava Nehri kıyısındaki Böğürdelen Kalesi ve Tuna kıyısındaki, Vidin, Fethülişlâm, İrşova (Harşova) kaleleri ve Tuna'daki birçok ada ele geçirildi. Fazıl Mustafa Paşa, bölgenin muhafazasını ve teçhizatını sağladıktan sonra orduyla beraber İstanbul'a hareket etti. Tuna donanması ise kış mevsimi yaklaştığı için İstanbul'da inşâ edilen fırkatelerin 15 parçası Rusçuk'ta kışlamak üzere Lom Nehri kenarına ve bir diğer 15'i ise Tuna Nehri kenarındaki Silistre'de karaya kızıkla çekilmiştir.³⁷⁶ Tuna Kaptanı Mezamorta Hüseyin Paşa ise dört parça kadirga ile İstanbul tarafına dönmüştür.³⁷⁷

³⁷⁰ BOA, MD, 100, h.374, H. Evâhir-i Z 1101/ M. 25.Eylül- 04. Ekim 1690

³⁷¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* c.2, 2. Kısım, s.527.

³⁷² BOA, MD, 100,h.393,395.

³⁷³ Üsküdarî Abdullah Efendi, *a.g.e.*, c.2, s.24.

³⁷⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, 2. Kısım, s.527; Detaylı bilgi için bkz.; Türkal, *a.g.e.*, s.1326-1327.

³⁷⁵ Abdülkadir Özcan, "Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa", *TDVİA*, c.26, Ankara 2002, s.263-265.

³⁷⁶ Üsküdarî Abdullah Efendi, *a.g.e.*, c.2, s.116.

³⁷⁷ Üsküdarî Abdullah Efendi, *a.g.e.*, c.2, s.117.

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Tuna kaptanlığı, yukarıda değindiğimiz üzere Sadrazam Fazıl Mustafa Paşa kumandasında uzun zamandır savaşılan Avusturya birlikleri üzerine düzenlenen seferde geçmiştir. Mezemorta Hüseyin Paşa, bahsi geçen sefer boyunca kalelerin zaptında, sefer esnasında nehirden sağlanan mühimmat ve zahire lojistiğinin güvenliğinde ve buradaki tehlikelere karşı Tuna'daki güvenliğin muhafazasında çok mühim bir role sahip olmuştur.

3.3. MEZEMORTA HÜSEYİN PAŞA'NIN MİRÎ KALYONLAR KAPTANLIĞI

3.3.1. Mirî Kalyonlar Kaptanlığı Dönemi Faaliyetleri

XVII. yüzyıldaki deniz savaşlarındaki muvaffakiyetsizliklerin nedenlerinden birinin kürekli gemilerle savaşıyor olduğu düşüncesinin kabul edilmesi donanmada yeniliğe gidilmesine neden oldu. 1682 senesi itibariyle kürekli donanma usulünün yerini yeniden kalyonlara dönüş almıştır.³⁷⁸ Eski denizciler, kalyon karşıtı olup donanmanın ön safında kalyonlara yer vermezken Cezayir, Tunus ve Trablusgarp denizcileri düşmanla karşı karşıya geldiklerinde yelkenli gemileri Osmanlılardan önce uygulamaya başlamışlardı.³⁷⁹ Osmanlı Devleti'nin donanmada kalyonculuğa kesin dönüş sağlamasıyla bu doğrultuda gemiler yapılmaya ve denizciler tetiştirilmeye başlandı. Bu yenilenmeden bir süre sonra Garp ocakları denizcisi olan Mezemorta Hüseyin Paşa, kalyonlar kaptanlığına getirildiğinde ise kalyonlar hususunda tecrübe ve birikime sahipti.

Osmanlı ordusunun Tuna üzerinden Avusturyalılara karşı gerçekleştirdiği seferden sonra Mezemorta Hüseyin Paşa'ya 24 Ocak 1691 tarihinde (23 Ra 1102) Rodos sancak beyliği pâyesiyle mirî kalyonlar kaptanlığı tevcih edilmiştir.³⁸⁰ Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kalyonlar kaptanı olduğu bu dönemde Osmanlı donanması da kalyon kullanımı ve inşâsına bilhassa önem vermekteydi.³⁸¹ Kendisinin göreve gelmesiyle tersanede inşâ edilen üç kalyonun ikisinin denize indirilmesine, daha önce 10 parça olan kalyonun 20'ye tamamlanmasına, iki

³⁷⁸ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye*, s.497-498; Bostan, *Osmanlı Denizciliği*, s.195.

³⁷⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.3, 2. Kısım, s.317.

³⁸⁰ Türkal, *a.g.t.*, s.1343.

³⁸¹ Osmanlı Donanmasının kalyona geçiş süreci hakkında detaylı bilgi için bkz.; İdris Bostan, "Kadırgadan Kalyona, XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Gemi Teknolojisinin Değişimi", *Osmanlı Araştırmaları*, c.24, İstanbul 2004, s.65-96,

kalyonun üç büyük gözüne birer mavna, Tuna donanması için fırkateler ve Karadeniz'e gitmesi için planlanan yedi kalyon inşasına karar kılınmıştır.³⁸²

26 Şubat 1691'de (27 Ca 1102) Mezemorta Hüseyin Paşa, Akdeniz'e sefere çıkacak olan kendisinin sorumluluğundaki kalyonlara Mısırlızâde İbrahim Paşa'nın müdahalede bulunmaması ferman olunmuştur.³⁸³ Aynı tarihte Mezemorta Hüseyin Paşa İstanbul'dan Edirne'ye giderek Sultan II. Ahmed ile mîrî kalyonların ihtiyaçları hususunda görüşmüştür. Görüşmenin ardından kendisine bu konuda yetki verilip sonrasında Defterdâr Ahmed Efendi'yle konuşup müzakere etmesi istendi.³⁸⁴ Mayıs 1691'de Venedik donanmasından gelebilecek tehlikelere karşı kendisinden, emrindeki kalyonlarla Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa'nın uygun göreceği şekilde hareket etmesi istenmiştir.³⁸⁵ Bu dönemde kalyon neferleri ve erzak ihtiyaçlarıyla ilgilenmesi ve bunların kaydının sağlanması maksadıyla kalyonlara tayin edilen yazıcıların tayin ve azilleri kalyon kaptanları tarafından yapılmaktaydı. 24 Şubat 1692'de (6 C 1103) Mezemorta Hüseyin Paşa'ya yapılan kayıtların güvenilir olunmadığı bildirilerek kendisinin uygun göreceği güvenilir bir kimseyi yazıcı olarak görevlendirmesi istenmiştir.³⁸⁶

Mezemorta Hüseyin Paşa, tam bu aralıkta talihsiz bir olay yaşamıştır. Mezemorta Hüseyin Paşa ve Aşçı Mehmed Paşa'nın kalyonların mühimmatını satarak devlet hazinesine zarar verdikleri ihbar edilmiştir. Bunun üzerine İstanbul kaymakamına hüküm gönderilip böyle bir durum söz konusuysa olayın araştırılması ve suçlu bulunurlarsa hapsedilmeleri istenmiştir.³⁸⁷ Bahsi geçen olayın devamına ise Silahdâr Fındıklılı Mehmed Ağa'da rastlamaktayız. İstanbul Kaymakamı Vezir Çelebi İsmail Paşa, Silahdâr'ın "*öyle bir merd-i meydân gayûr ve nâm ü şânı Frenk ve Hind'de söylenen âdem*" diyerek ifade ettiği Mezemorta Hüseyin Paşa'ya gayrimüslimlere top sattığı gerekçesiyle iftira atarak padişahтан habersiz katletmek üzere hapsedmiştir.³⁸⁸ 7 Nisan 1692'de (20 B 1103) kaymakam paşa, Alay Köşkü'ne

³⁸² Türkal, *a.g.t.*, s.1343.

³⁸³ Üsküdarî Abdullah Efendi, *a.g.e.*, c.2, s.172.

³⁸⁴ Üsküdarî Abdullah Efendi, *a.g.e.*, c.4, s.227

³⁸⁵ BOA, MD, 101, s.63, h.198, H. Evâsıt-ı Ş 1102/ M. 21-29 Mayıs 1691.

³⁸⁶ BOA, *Cevdet-Bahriye*, 131/6355, H. 6 C 1103/ M. 24 Şubat 1692.

³⁸⁷ BOA, MD, 102, s.148, h.655, H. Evâsıt-ı C 103/ M. 21-29 Mart 1692.

³⁸⁸ Türkal, *a.g.t.*, s.1422.

gelerek, “Devlete lazımlı kuldur” diyerek, suçunu affedip serbest bıraktığında Mezemorta Hüseyin Paşa, “Bi’llâhi benim bundan haberim yokdur.” demiştir.³⁸⁹ Daha sonra ise tekrar mîrî kalyonlar kaptanlığına devam etmiştir

7 Mart 1693’de (29 Ca 1104) Mezemorta Hüseyin Paşa, kalyonların teçhizatıyla ilgilenmesinin yanı sıra mîrî kalyonların kaptanları, zabıtları ve leventlerinin tayin ve azılları için de yetki sahibi oldu.³⁹⁰ Mezemorta Hüseyin Paşa bu vazifedeyken toplam 700.000 akçe olan salyanesi, 1693 yılına ait Kocaeli, Eyüp, Galata ve Üsküdar’a ait olan gayrimüslimlerin cizye gelirlerinden sağlandı.³⁹¹

3.3.2. Hanya Kalesi’nin Muhafazasına Yardımları

Mezemorta Hüseyin Paşa’nın mîrî kalyonlar kaptanlığına geldiği sırada Osmanlı Devleti, Venedik cephesinde mücadeleler vermekteydi. Venedik ile yapılan savaşın merkezi Mora Yarımadası’yken, Girit, Bosna-Hersek ve Sakız’da da muharebeler vuku bulmaya başlamıştı.

Venedikliler, 1684-1686 seneleri arasındaki muharebeler esnasında Francesco Morosini kumandasındaki donanma ile Mora’ya harekât düzenlemek suretiyle yarımadanın tamamını tahakkümü altına aldı.³⁹² Mora’dan sonra ise bir diğer hedefleri olan Girit Adası’na yönelen Venedikliler, burayı ele geçirmek için yaklaşık üç senedir ellerinde bulunan cephaneye ve mühimmatı Suda Kalesi’ne depolamıştı.³⁹³ Venedikliler, Temmuz 1692’de Amiral Domenico Mocenigo komutasındaki 10.000 kişilik kuvvetlerinin yanı sıra Malta şövalyeleri, Floransa ve Papalığın temin ettiği filolar ile Girit’deki Hanya Kalesi’ni ansızın hem karadan hem denizden muhasara altına aldı.³⁹⁴ Venedikliler, 12 parça balyemez ve 12 parça havan topu atışıyla bombardımana başladı.³⁹⁵ Hanya Kalesi muhafazasında o sırada Vezir İspanakçı İsmail Paşa bulunmaktaydı. İsmail Paşa, kalenin müdafaası için Kandiye Muhafızı

³⁸⁹ Türkal, *a.g.t.*, s.1422.

³⁹⁰ BOA, MD, 104, h.698, H. 29 C 1104/ M. 7 Mart 1693.

³⁹¹ BOA, İE.BH., nr. 742,746. H. 22 C 1104/ M. 28 Şubat 1693. Bkz.; Bostan, “Mezemorta Hüseyin Paşa”, c.1, s.283.

³⁹² Machiel Kiel, John Alexander, “Mora”, *TDVİA*, c.30, İstanbul 2005. s.280-285.

³⁹³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.3, 2. kısım, s.573.

³⁹⁴ Türkal, *a.g.t.*, s.1457; Üsküdarî Abdullah Efendi, *a.g.e.*, c.3, s. 332-333.

³⁹⁵ Türkal, *a.g.t.*, s.1458.

Fındık Mehmed Paşa'dan ve o esnada Boğazhisar'da bulunan Kaptanıderya Helvacı Yusuf Paşa'dan yardım istedi.³⁹⁶

Kaptanıderya Yusuf Paşa durumu Osmanlı Devleti'ne bildirince İstanbul'dan 2000 yeniçeri, 1000 cebeci ve 500 topçu Şaban Ağa komutasında Hanya'nın savunmasına gönderildi.³⁹⁷ Bununla beraber Ağustos 1692'de Mezemorta Hüseyin Paşa da dört parça mîrî kalyonla, 1000 nefer Mısır askerini Girit'e getirmesi için İskenderiye'ye gönderildi.³⁹⁸ Venedik Amirali Domenico Mócenigo, kaleyi muhasaraya almasının ardından kale muhafızı İspanakçı İsmail Paşa'ya mektup gönderip kaleyi teslim etmesini teklif etti.³⁹⁹ İspanakçı İsmail Paşa mektubu açmadan geri gönderdi. Yaklaşık bir buçuk ay süren kuşatma sırasında Hanya Kalesi, yapılan hücumlar sebebiyle oldukça hasar aldı. Bu esnada kaptan paşanın gönderdiği çektiriler ve İstanbul'dan gelen asker, Kandiye muhafızı Vezir Fındık Mehmed Paşa'nın kuvvetleriyle⁴⁰⁰ beraber hareket ederek, kuşatmanın 42. günü Hanya önüne vardı.⁴⁰¹ Mehmed Paşa'nın gelişini duyan Venedikli amiral, 29 Ağustos 1692'de kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı.⁴⁰² Venedikliler, Fındık Mehmed Paşa'nın maiyetindeki kuvvetler ve kalede bulunan muhafızların arasında iki taraflı saldırıya uğradılar. Hücumdan kurtulan Venediklilerin bir kısmı kadirga, kalyon ve mavnalarına kaçmaya çalışırken boğuldu.⁴⁰³ Nihayetinde Venedikliler kuşatmayı kaldırıp geri çekilmek zorunda kaldılar. İsmail Paşa, Hanya Kalesi'nin viran olup zarar gören yerlerinin onarılmasını sağladıktan sonra kalenin saldırılara karşı korunması için asker ve mühimmat yerleştirdi.⁴⁰⁴

İskenderiye'deki askerinin getirilmesi için görevlendirilen Mezemorta Hüseyin Paşa, dört kalyonla Boğazhisar'dan hareket ederek 12 Eylül 1692'de (1 M 1104) Sakız'a vardı. Mezemorta Hüseyin Paşa, kaptanpaşa ve Sakız Muhafızı Moralı

³⁹⁶ Türkal, *a.g.t.*, s.1458.

³⁹⁷ Türkal, *a.g.t.*, s.1343.

³⁹⁸ Türkal, *a.g.t.*, s.1459.

³⁹⁹ Türkal, *a.g.t.*, s.1461.

⁴⁰⁰ Üsküdarî Abdullah Efendi, *a.g.e.*, c.3, s.333.

⁴⁰¹ Türkal, *a.g.t.*, s.1462.

⁴⁰² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.3, 1. Kısım, s.574.

⁴⁰³ Üsküdarî Abdullah Efendi, *a.g.e.*, c.3, s.333.

⁴⁰⁴ Türkal, *a.g.t.*, s.1462.

Hasan Paşa'yla buluştuktan sonra Mısır'a giderek İskenderiye'den askerleri alıp, Hanya Kalesi'ne teslim etti.⁴⁰⁵

3.3.3. Sakız Adası'nın Geri Alınması ve Mezemorta Hüseyin Paşa

Bulunduğu konum itibariyle önemli bir üs olan Sakız Adası, hac ve deniz ticareti yollarının üzerinde olduğundan her zaman önemini muhafaza etmiştir. Bu önemine binaen Sakız Adası, 14 Nisan 1566 (24 B 973) senesinde Piyale Paşa tarafından ele geçirilerek Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına alındı.⁴⁰⁶ Ancak 1683 II. Viyana Kuşatması sonrasında başlayan süreçle beraber Osmanlı Devleti, aralarında Venediklilerinde bulunduğu dört cephede mücadele etmek zorunda kalmıştır. Venedikliler uzun zamandan beri Mora Yarımadası, Girit ve Sakız Adası taraflarında işgal faaliyetlerini sürdürmekteydi. Bu süreçte hedefi Girit'i ele geçirmek olan Venedikliler, stratejik konumundan dolayı öncelikle Sakız'ın ele geçirilmesinin mühim olduğunu düşünmekteydi.

Osmanlı Devleti hazinesi bu dönemde uzun süren savaşlar hasebiyle mali sıkıntıya girince vergileri arttırmak zorunda kalınca bu durum Sakız Adası'nda yaşayan Hıristiyanlar arasında hoşnutsuzluğa neden oldu.⁴⁰⁷ Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı döneminde Girit Adası haricindeki adalardaki askerlerin çoğu Macaristan seferine götürülmüştür. Bu nedenle adalarda asker kalmamış; İstanköy, Midilli, Sakız ve Bozcaada adalarının muhafazası kalyon leventlerine bırakılmıştır.⁴⁰⁸ Akabinde Sakız Adası'ndan birkaç yerli Hıristiyan İstanbul'a gelerek kalyon leventlerinin bağ ve bahçelerine zarar verdiklerini ve eğer amaçları adayı korumak ise buna gerek olmadığını kendilerinin de adayı muhafaza edebileceklerini bildirdiler.⁴⁰⁹ İsteklerini kabul ettiren heyet diğer taraftan da Venediklilere bu sene adada asker olmayacağını haber vererek adanın ele geçirilmesine aracı oldular.

⁴⁰⁵ Türkal, *a.g.t.*, s.1463.

⁴⁰⁶ Sakız Adası'nın Osmanlı İmparatorluğu tarafından hâkimiyet altına alınmasına dair detaylı için bkz.; Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, s.162; Şerafettin Turan, "Sakız'ın Türk Hakimiyeti Altına Alınması", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c.4, Sa:6 (1966), s.173-199; Kadir Adamaz, *Fetihnâme-i Cezire-i Sakız*, Ege Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İzmir 1998, Ali Fuat Örenç, "Sakız Adası", *TDVİA*, c.36, İstanbul 2009, s. 6-10.

⁴⁰⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.3, 1. Kısım, s.575-576.

⁴⁰⁸ Türkal, *a.g.t.*, s.1575.

⁴⁰⁹ Türkal, *a.g.t.*, s.1575.

Adanın savunmasız olduğu haberi alan Venedik, Papalık, Malta ve Floransa'nın destekleriyle kalyon, çektiri, mavna ve firkateynden müteşekkil 115 parça filosuyla, 1694 Ağustosunda yola çıkmış ancak kötü hava şartları nedeniyle 1694 Eylülünde Sakız Limanı önüne gelmiştir.⁴¹⁰

Bu esnada Sakız muhafazasına memur olan Hasan Paşa'nın yanında ise 150 yeniçeri, 220 sipahi, 200 yerli kulu ve 600 gönüllü olmak üzere yaklaşık 1170 asker vardı.⁴¹¹ Hasan Paşa elindeki kuvvetin mukavemet için yeterli olmadığını görünce İstanbul'a ve Kaptanıderya Yusuf Paşa'ya haber göndererek yardım talep ederken diğer taraftan da yardım gelene kadar adayı muhafazaya çalışmıştır. Ada halkından olan 30.000 Hıristiyan silahlanıp arkadan saldırıda bulununca zaten elinde az kuvvet bulunan Hasan Paşa, kaleye çekilerek müdafaada bulunmak zorunda kalmıştır. Muhafız Hasan Paşa kalede sekiz gün karşı koymuş ancak tüm haneler yıkılıp erzaklar yakıldığından daha fazla mukavemet gösteremeyeceği için 12 Ekim 1694'de kaleyi vire yoluyla teslim kararı vermiştir.⁴¹² Yaklaşık 50.000 kişilik düşman ordusuna karşın, 1500 kişilik Osmanlı kuvvetinin cenk etmeye gücünün yetmeyeceği aşikârdı. Nihayetinde adada bulunan Osmanlı tebaası 16 Eylül 1694'de Venedik gemileriyle Çeşme Limanı'na götürülürken, yerli halktan 400 kadar Müslüman ailesiyle beraber din değiştirerek adada kalmaya karar verdi.⁴¹³

Sakız Adası'nın Venedikliler tarafından işgale uğradığı sırada Kaptanıderya Yusuf Paşa ve Mezemorta Hüseyin Paşa o sırada donanmayla beraber Çanakkale'de bulunuyordu. Damat Hasan Paşa'nın yardım mektubu kendisine ulaşan Kaptanıderya Helvacı Yusuf Paşa, derya beyleri ve kalyon kaptanlarıyla istişare ettikten sonra *“bizim donanmamızın gereği gibi mühimmâtı yok levendi ancak gemileri kollanabilir killet-i cebehâne ve az asker ile böyle kavî düşmen üzerine varılmak küllî hatâdır”*⁴¹⁴ diyerek yardıma gitmeyi münasip bulmamıştır. Ancak o sırada orada bulunan Kalyonlar Kaptanı Mezemorta Hüseyin Paşa ise *“her ne olmalıysa*

⁴¹⁰ Türkal, *a.g.t.*, s.1576.

⁴¹¹ Türkal, *a.g.t.*, s.1576.

⁴¹² Türkal, *a.g.t.*, s.1578

⁴¹³ Türkal, *a.g.t.*, s.1578.

⁴¹⁴ Türkal, *a.g.t.*, s.1578.

*olsun bi-eyyi vechin-kân*⁴¹⁵ *imdâda irişmeliyiz*” diyerek gitmekte ısrarcı olmuştur.⁴¹⁶ Daha sonra Mezemorta Hüseyin Paşa toplanan meclisten kalkıp beraberindeki kalyon kaptanlarıyla Bozcaada’ya doğru açılınca Kaptanıderya Yusuf Paşa da onlarla beraber hareket etmek zorunda kaldı.⁴¹⁷ Öte yandan Sultan II. Ahmed, bu iki denizciden birbirleriyle iyi geçinmelerini ve kalyon, çekdiri ve fırkatelerle acilen Sakız’a yardıma gitmelerini istemiştir.⁴¹⁸ Ancak Osmanlı donanması yoldayken Sakız’ın düştüğü haberi gelmiştir.⁴¹⁹

Öte yandan Venedik filosu kumandanı Antonio Zeno, Koyunadalari Boğazı’nın kuzey girişini koruyan kalyonlar filosu kumandanı (Capitano Straordinario delle Navi) Bartolomeo Contarini’den 20 gemi ve 17 kadırgalık Osmanlı donanmasının görüldüğü bilgisini almıştır.⁴²⁰ Bunun üzerine Venedikliler 18 kalyon, dört mavna ve 20 kadar çektiriden oluşan filosuyla Osmanlı donanması üzerine hareket etmiştir.⁴²¹ Venediklilerin yaklaştığını gören Kaptanıderya Helvacı Yusuf Paşa Midilli’ye, yalnız kalan kalyonlar ise İzmir Körfezi’ne çekilmiştir.⁴²² Donanmanın dağıldığını fark eden Venedik Amiralisi Antonio Zeno, İzmir Limanı’ndaki kalyonları ve şehri kuşatmıştır. Mezemorta Hüseyin Paşa, tam teçizatlı filo ve bulunduğu konum itibarıyla avantaja sahip olan Venedik filosuyla karşı karşıya kalmıştı.⁴²³ Yaşanan bu durum üzerine İzmir’in Fransız konsolosu, amirale Osmanlı donanmasına saldırıda bulunmaları durumunda Hıristiyanların zarar görebileceğinden endişelendiklerini ve 12 gün sonra körfezden ayrılmasının gerektiğini bildirerek kuşatmanın kalkmasını sağlamıştır.⁴²⁴ Venedikliler çekilince İzmir’den ayrılan mîrî kalyonlar, beraberlerindeki donanmayla Çanakkale Boğazı’na

⁴¹⁵ Bi-eyyi vechin-kân: Herhangi bir şekilde bkz.; Muhittin Eliaçık, “Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kalıplaşmış Zarf, Sıfat, Edat vd. İfadeler”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Sa: 7/3, Ankara 2012, s. 1123-1158.

⁴¹⁶ Türkal, *a.g.t.*, s.1578.

⁴¹⁷ Türkal, *a.g.t.*, s.1578.

⁴¹⁸ BOA, *Cevdet-Bahriye*, 2597, Evâhir-i Za 1105/ Temmuz 1694.

⁴¹⁹ Türkal, *a.g.t.*, s.1578; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.3, 2. kısım, s.577.

⁴²⁰ Svat Soucek, “The Strait Of Chios and The Kaptanpaşa’s Navy”, *The Kapudan Pasha His Office and His Domain, Halcyon Days in Crete IV, A Symposium Held in Rethymnon*, ed. Elizabeth Zachariadou, Rethymnon 2000, s. 141-63.

⁴²¹ Türkal, *a.g.t.*, s.1578.

⁴²² Türkal, *a.g.t.*, s.1578.

⁴²³ Soucek, *a.g.m.*, s.147.

⁴²⁴ Türkal, *a.g.t.*, s.1578; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.3 1. kısım, s.577.

demirleyip birbirlerini suçlamış ve bu kötü vaziyeti devlete bildirmişlerdir.⁴²⁵ Bununla beraber Venedikliler, ellerine geçen fırsatı değerlendirip Osmanlı filosuna saldırmış olsalardı sadece zafer elde etmekle kalmayıp Mezemorta Hüseyin Paşa'yı da öldürebilirlerdi.⁴²⁶

Yukarıda zikrettiğimiz üzere Kaptanıderya Yusuf Paşa, Mezemorta Hüseyin Paşa ve diğer donanma kaptanlarına, ellerindeki imkânların düşmana karşı yetersiz olduğunu söyleyip herhangi bir saldırıda bulunmamıştır. Fakat Aralık 1694 senesinde gönderilen hükümde, yaşanan bu vahim olaydan bahsedilirken durumun tam aksi olduğu görülmektedir.⁴²⁷ Hükümde, Kaptanıderya Yusuf Paşa, Sultan II. Ahmed'e Sakız'ı işgale kalkan Venediklilerin Mora'ya çekildiğini bu sebeple gerekli donanma ve mühimmatın sağlanması halinde adayı tekrar hâkimiyet altına alabileceğini söylemiştir. Bunun üzerine padişah, Yusuf Paşa'nın emrine gerekli olan yardımının sağlandığını dolayısıyla dışardan yardıma yahut bahaneye gerek olmadığını belirtmiştir. Fakat Kaptanıderya Yusuf Paşa'nın korkaklığı ve ihanetinin Sakız'ın düşman eline geçmesine, hazinenin de bu uğurda boşa harcanmasına neden olduğunu bildirmiştir.⁴²⁸ Bu hükmün akabinde aynı tarihte Mezemorta Hüseyin Paşa ve beraberindeki kalyon kaptanları ve reislerine gönderilen başka bir hükümde kalyon erbabıyla kaptanpaşa arasında bir anlaşmazlık çıktığı da anlaşılmaktadır.⁴²⁹ Padişah II. Ahmed, defaatle emir gönderilmesine rağmen yeterli gayretin gösterilmediğinin ve aralarında çıkan anlaşmazlık nedeniyle donanmanın yakın yerde hazır olmasına rağmen Sakız'ın düşman eline geçtiğini zikretmiştir. Ancak bu hususun araştırılmasıyla Mezemorta Hüseyin Paşa ve beraberindeki kaptanların Kaptanıderya Yusuf Paşa kadar kusurlu olmadığı anlaşılınca padişahın affına mazhar olmuşlardır.⁴³⁰

Sakız Adası'nın Venedik tarafından ele geçirilmesi Sultan II. Ahmed'i ve bütün devlet erkânını fazlasıyla üzmüştür. Sultan II. Ahmed'in Sadrazam Ali Paşa'ya

⁴²⁵ Türkal, *a.g.t.*, s.1578.

⁴²⁶ Soucek, *a.g.m.*, s. 147.

⁴²⁷ BOA, *MD*, 105, h.264, H. Evâil-i Ca 1106/ M. Aralık 1694.

⁴²⁸ BOA, *MD*, 105, h.264,

⁴²⁹ BOA, *MD*, 105, h.265, H. Evâil-i Ca 1106/ M. Aralık 1694.

⁴³⁰ BOA, *MD*, 105, h.265,

gönderdiği hatt-ı hümayûndaki “*Sakız ahvali derunum yaktı; tehiri muradımdır, îcap edenlerle görüşüp ne yapmak lazımsa bildir; bu kış Sakız elde dilmezse şöyle bilin ki reisleri katlederim*” sözlerinden durumdan ne kadar hicap duyduğu ve Sakız’ın tekrar geri alınmasını ne kadar istediği anlaşılmaktadır.⁴³¹ Sakız Adası’nın Venediklilerin eline geçmesinden sorumlu tutulan Kaptanıderya Yusuf Paşa görevden azledilmiş ve beraberindeki maiyetiyle Midilli Kalesi’ne hapsedilmiştir.⁴³²

Osmanlı Devleti Sakız’ın düşman elinden geri alınması için sefer kararı almış ve geniş çaplı hazırlığa başlamıştır. Öncelikle Genç Mehmed Paşa, Sakız serdârı olarak vazifelendirilmiş ancak daha sonra bundan vazgeçilip denizcilikte mahir bir kimse olan Mısırlızâde İbrahim Paşa görevlendirilmiştir.⁴³³ Mısırlızâde İbrahim Paşa, öncelikle Çeşme Limanı cihetine gönderildi. 12 Kasım 1694 (24 R 1106) senesinde kaptanıderyalığa ise Boğazhisar Muhafızı Amcazâde Hüseyin Paşa tayin edilip Mısırlızâde İbrahim Paşa’yla ittifak halinde olması istenip İzmir Limanı’na gönderilmiştir.⁴³⁴ Mezemorta Hüseyin Paşa ise bu önemli seferde Kalyonlar Kaptanı olarak yer almaktaydı. Jorga, kaptan paşanın, Mezemorta Hüseyin Paşa’yı sefere dâhil ederek yıllarca Hıristiyan zindanlarında tutsak edilmesinden kaynaklanan intikam duygusunu, Venediklilere karşı bir fırsat olarak kullandığını belirtir.⁴³⁵

Kantemir, Sakız seferine çıkılmadan önce donanmanın eski kuvvetine kavuşması için İstanbul’da yapılan istişare toplantısında, kaptanların bir savunma savaşı yapılması kanaatinde olduğunu Mirî Kalyonlar Kaptanı Mezemorta Hüseyin Paşa’nın ise tam tersini teklif edip kendisine dört sultan gemisi ve kadırgaların bir kısmı verilirse adayı geri alacağını söylediğini kaydetmektedir.⁴³⁶ Hatta Kantemir, yaşanan bu durum üzerine Kaptanıderya Amcazâde Hüseyin Paşa’nın bu öneriyi hafife alıp tehdit ettiğini fakat Mısırlızâde İbrahim Paşa’nın uygun bularak Mezemorta Hüseyin Paşa’nın talep ettiği gemileri ve kadırgaları emrine verdiğini de bildirmektedir.⁴³⁷ Cezayir’de bulunduğu dönemlerde bilhassa Fransızlara karşı

⁴³¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.3, 1. Kısım, s.577.

⁴³² BOA, *MD*, 105, h.264; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.73.

⁴³³ BOA, *MD*, 105, s.44, h.210,230, H. Evahir-i R. 1106 /M. 17-27 Aralık 1695).

⁴³⁴ BOA, *MD*, 105, h.274, Evail-i C 1106; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.73.

⁴³⁵ Jorga, *a.g.e.*, c.4, s.1377.

⁴³⁶ Kantemir, *a.g.e.*, c.2, 191.

⁴³⁷ Kantemir, *a.g.e.*, c.2, 191.

yaptığı hamlelerinden ve saldırılarından anladığımız kadarıyla Mezemorta Hüseyin Paşa'nın bu durumda da savunma savaşı tercih etmeyeceği açıktır.

Nihayetinde sefer için hali hazırda başlayan hazırlıklar daha da yoğunlaştırıldı. Sefer hazırlığı iki ana faaliyetten oluşuyordu. Birincisi Ege vilayetlerinden seferber edilen birliklerin Çeşme'de bir araya gelmesi ve Osmanlı donanmasının askerleri adaya götürerek düşman filosuyla mücadele etmesiydi.⁴³⁸ İkinci olarak ise Serasker İbrahim Paşa'nın asker ve kalyonların Sakız karşısında uygun bir yere gönderilmesi daha sonra İzmir ve Çeşme civarından toplanan iş erlerinin de hazır edilmesiydi.⁴³⁹ Sefer için Kütahya, Hüdavendigâr, Saruhan, Sultanönü, Karesi, Aydın, Teke, Bolu, Kangırı (Çankırı), Menteşe, Hamid, Karahisar-ı Sahib (Afyon), Ankara, Kastamonu sancaklarının alaybeylerine hükümler gönderilip asker tedariki sağlamaları istenmiştir.⁴⁴⁰ Bahsi geçen yerlerden toplanan neferâtın Çeşme'de bir araya getirilmesi emredildi. Doğramacı Mehmed Ağa yeniçeriler üzerine, Musa Ağa da cebeciler üzerine başbuğ tayin edildi.⁴⁴¹ Doğramacı Mehmed Ağa'nın İzmir ve civarından topladığı yeniçerilerin 1315 neferini kalyonlara, 1200 neferini çekdirilere yerleştirmiştir.⁴⁴²

Sefer için Serasker Vezîr İbrâhîm Paşa, Mezemorta Hüseyin Paşa'ya “*her bir kalyona dahi ne mîkdâr âdem lâzımdır*” diye sorup onun da görüşünü almıştır.⁴⁴³ Bunun üzerine Turnacıbaşı Osman, İzmir'de topladığı serdengeçdi yeniçerinin 1400 neferini çekdirilere, 2100 neferini kalyonlara bindirerek toplam 6500 nefer kapıkulu sefer için hazır edilmiştir.⁴⁴⁴ Turnacıoğlu Osman Ağa'dan İzmir ve kıyılarından bir araya getirdiği neferleri gerektiğinde Sakız Adası'na çıkarılmak üzere hazır tutması istenmiştir.⁴⁴⁵

⁴³⁸ Soucek, a.g.m, s.148.

⁴³⁹ BOA, MD, 105, h. 210, H. Evâhir-i R 1106/ M. Aralık 1694.

⁴⁴⁰ BOA, MD, 105, h. 213-226, H. Evâhir-i R 1106/ M. Aralık 1694.

⁴⁴¹ Mehmed Râşid Efendi, *a.g.e.*, c.1, s.471.

⁴⁴² Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.74.

⁴⁴³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.74.

⁴⁴⁴ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.74.

⁴⁴⁵ BOA, MD, 105, h. 487, H.Evasıt-ı C 1106/ M. 26 Ocak-7 Şubat 1695.

Ayrıca sefer için Tersâne-i Âmire’de on sekiz oturaklı 100 parça firkate inşâ edilip sefer mühimmatlarının bir gün evvel hazır olması da emredildi.⁴⁴⁶ Sefer için asker, mühimmat ve donanma hazır olunca tüm kaptanlar çektiri ve kalyonlarının başına geçmiş ve sefere hazır duruma gelmişlerdir.⁴⁴⁷ Serasker İbrahim Paşa’ya gönderilen hükümle bir gün önce Sakız karşısında münasip bir mahale varıp bir araya getirilen askerlerle İzmir ve Çeşme civarından hazır bulundurulmuş askerleri nizâma sokup, kaptanpaşayla ittifak halinde “*kal`asını gereği gibi muhâfaza ve gece ve gündüz demeyüp hâbb ü rahatı kendüne harâm idüp*” kaleyi Venediklilerin elinden geri alması istenmiştir.⁴⁴⁸

Kaptanıderya, Mezemorta Hüseyin Paşa ve diğer donanma ileri gelenlerine gönderilen hükümle, daha önce Sakız’ın Venedik eline geçmesinde yaşanan kusur ve ihmaller hatırlatılarak Serasker İbrahim Paşa’nın görüşleri doğrultusunda hareket edip gayret göstermeleri emredildi.⁴⁴⁹ Aynı hükümde geçen “*Bundan sonra dahi her kangınınızın tekâsül ve tehâvün ve terahi müşâhade olur ise veballiniz boynunuza bilâ-aman katl olursuz*” ifadelerinde de padişah nezdinde seferin ciddiyeti ve hataya yer olmadığı açıkça anlaşılmaktadır.

Osmanlı donanmasında durum böyle iken Venedik filosu, Koyunadaları’nın kuzeyinde Amiral Zeno kumandanlığında nöbet tutmaktaydı. 44 gün süren nöbetin ardından Amiral Zeno beraberindeki kadirge ve mavnalarla Sakız Adası’na döndü.⁴⁵⁰ Bekleme vazifesini ise Grialoma Priuli kumandanlığına bıraktı. Malzeme ikmâli hususunda Osmanlı donanmasına nazaran dezavantajlı konumda olan Amiral Zeno, Venedik hükümetinden yardım istemiştir. Ancak Ege’de bulunan harekât alanı Venedik’e İstanbul’dan iki kat daha uzaktı. Sonunda Donanma Kaptanı Ruzzini kumandasında bir tedarik konvoyu Adriyatik’ten ayrılmadan önce çıkan fırtına nedeniyle ulaştırılamadı.⁴⁵¹ Osmanlı donanması 8 Şubat 1695’de Foça Limanı

⁴⁴⁶ Mehmed Râşid Efendi, *a.g.e.*, c.1, s. 471.

⁴⁴⁷ Sakız seferi organizasyonu ve lojistiği hakkında detaylı bilgi için bkz.; Tahir Sevinç, “1695 Sakız Seferi’nde Organizasyon ve Lojistik”, *Süleyman Demiral Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sa:21, (2010), s.59-79.

⁴⁴⁸ BOA, *MD*, 105, h. 210, H. Evâhir-i R 1106/ M. Aralık 1694.

⁴⁴⁹ BOA, *MD*, 105, h. 230, H. Evâhir-i R 1106/ M. Aralık 1694.

⁴⁵⁰ Soucek, *a.g.m.*, s.148.

⁴⁵¹ Soucek, *a.g.m.*, s.149.

yakınındaki Orak Limanı'ndan Venedik donanmasının demir attığı Koyunadaları'na doğru hareket etti.⁴⁵² Bu esnada Girolama Priuli, Osmanlı donanmasının görüldüğüne ilişkin haberi alınca bunu Sakız Adası'nda bulunan Zeno'ya bildirdi.⁴⁵³ Amiral Zeno da beraberindeki kadirga ve mavnadan müteşekkil filosuyla limandan ayrıldı.⁴⁵⁴

İki tarafın sahip olduğu donanmaya dair bilgiye ise Serasker İbrahim Paşa'ya gönderilen hükümde rastlamaktayız.⁴⁵⁵ Hükümde yer alan bilgiye göre Venedik donanması 20 kalyon, 24 çektiri, 6 mavna ve 9 firkateden oluşmaktadır.⁴⁵⁶

Bununla beraber aynı hükümde geçen “....çekdirilerimiz çekdirilerine ve on altı kıt'a kalyonlarımız kalyonlarıyla mukâvemet ederler ancak mavnalar içün kalyonlardan dörd kıt'a kalyon tâyin olunmalıdır ki müste`inen billâh üzerlerine varıldıkda maan varûb ve limanlık olur ise çekdirileriyle yedeklerine alûb mavnalarına havâle oluna bi-inâyetullâhi teâla bu suretde çekdirimiz çekdirileriyle ve dörd kıt'a tayin olunan kalyonlarımız mavnalarıyla ve bâki kalan on altı kıt'a kalyonlarımızın â'da-yı dinin kalyonlarına göre takviyeleri olmağla”⁴⁵⁷ ifadelerinden Osmanlı donanmasının 20 çekdiri, 20 kalyona sahip olduğu ve savaş nizamının nasıl olacağı anlaşılmaktadır.⁴⁵⁸ Nihayetinde Osmanlı donanması, Venedik donanmasının bulunduğu Koyunadaları karşısında bulunan Karaburun'a yakın Küçükbahçe Limanı'na demirledi. 9 Şubat 1695'de (23 C 1106) hava limanlık olduğu için gece burada bekledi.⁴⁵⁹ Osmanlı donanmasının çektiri filosunun başında denizci olmamasından mütevellit Amcazâde Hüseyin Paşa kalmakla beraber asıl önemli husus olan kalyon filosunun kontrolü, muharebenin deniz safhasının sevk ve idaresi ise Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kaptanlığında gerçekleşecekti.

Ertesi gün Osmanlı donanması Venedikliler üzerine saldırıya geçti. Yukarıda zikrettiğimiz hüküm üzere; Osmanlı donanması önde 16 kalyon, bunların ardında

⁴⁵² Mehmed Raşid Efendi, a.g.e., c.1, s.488

⁴⁵³ Soucek, a.g.m., s.151.

⁴⁵⁴ Soucek, a.g.m., s.151.

⁴⁵⁵ BOA, MD, 105, h. 229 s.46, Evâhir-i R 1106/ Aralık 1694.

⁴⁵⁶ Venedik donanması hakkında Osmanlı kroniklerinde 20 kalyon, 24 çektiri ve 6 mavna bilgisi yer almaktadır. Bkz.; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e.; s.76, Raşid, a.g.e., C.I, s. 488.

⁴⁵⁷ BOA, MD, 105, h.229.

⁴⁵⁸ Osmanlı donanması hususunda Osmanlı kroniklerinde de aynı malûmata rastlamaktayız. Bkz.; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.76; Mehmed Raşid Efendi, a.g.e., c.1, s. 488.

⁴⁵⁹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., a.g.e., s.76.

mavnalara karşı dört kalyon ve çekdiriler savaşıyordu. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kalyonlar üzerinde yetkili olması savaşın seyri için önemlidir. Kendisinin bu savaşta stratejisi, düz bir savaş hattı yerine bir grup gemiyle Venedik filosunun belli noktalarına yoğunlaşarak saldırı gerçekleştirilmesi üzerineydi.⁴⁶⁰

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın stratejisi doğrultusunda başlayan muharebeyle beraber kendisinin kapudânesinden atılan alabanda topu atışı esnasında Girolamo Priuli'nin⁴⁶¹ kumandasındaki *Stella* isimli gemi ağır hasara uğradı.⁴⁶² Akabinde Fettah Kaptan'ın riyalesinden atılan top güllesiyle de Venedik kapudânesi tamamen alev aldı. Venedik filo kaptanlarından Gasparo Bragadin, *Leone Incoronato*⁴⁶³ isimli gemisiyle yangını söndürmek için yardıma geldiyse de ikisi birden tutuşup battı.⁴⁶⁴ Denize dökülen Venedikliler ise Osmanlı gemileri tarafından esir edildi.⁴⁶⁵

Çektiri filosunu idare eden Mısırlızâde İbrahim Paşa ise emrindeki çekdiri filosuyla Venedik çekdirilerine karşı savaşmaktaydı. Venedik başardasına yapılan saldırı sırasında koğuş topu parçalanıp ısınınca yaklaşık kırk asker şehit olup yaralandı. Bundan istifade eden Venedik başardası ise kaçtı. Maryoloğlu Mehmet Paşa da Venedik çektirisini toplarla vurarak içindekileri esir alıp Müslüman esirleri kurtardıktan sonra harap hale gelen gemiyi batmak üzere terketti.⁴⁶⁶ Aynı vakitlerde Frenk Abdurrahman Kaptan ise beraberindeki çekdirisiyle Venedik'e ait bir çekdiriyi yakalayınca başka bir Venedik mavnası kurtarmak için peşine düştü. Frenk Abdurrahman da bu çekdiriyi Köse Hasan Paşa'ya teslim edip Osmanlı donanmasına götürmesini istedi. Fakat Venedik mavnası, Frenk Abdurrahman'ın çekdirisini vurunca gemi su aldı ve battı.⁴⁶⁷ Frenk Abdurrahman ve gemidekiler Hacı Abdullah'ın kalyonu sayesinde kurtarıldı. Köse Hasan Paşa ise teslim edilen Venedik çekdirisi ve mavnasının top atışları sebebiyle batarak gözden kayboldu. Hacı

⁴⁶⁰ Safvet, *Mezemorta Hüseyin Paşa*, haz. Yavuz Senemoğlu, İstanbul 1994, s.80; Soucek, a.g.m., s.152.

⁴⁶¹ Soucek, a.g.m., s.151.

⁴⁶² Mehmed Raşid Efendi, a.g.e., c.1, s.489.

⁴⁶³ Soucek, a.g.m., s.151.

⁴⁶⁴ Mehmed Raşid Efendi, a.g.e., c.1, s.489.

⁴⁶⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.76.

⁴⁶⁶ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.78.

⁴⁶⁷ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.78.

Beytullah Kaptan'ın kalyonu da Venedik kuşatma ateşi altında kalıp ağır hasara uğrayınca geri çekilmek zorunda kaldı.

Akşam vaktine kadar sert çarpışmalarla devam eden muharebe sırasında Venedik filosunun kalyon, mavna ve çektirileri ağır zayiata uğrayınca kalan gemileriyle Koyunadaları Limanı'na çekildi.⁴⁶⁸ Savaş boyunca iki taraf da ağır kayıplar vermiştir. Ancak Venedikliler, Osmanlı'ya nazaran daha ağır kayıplar yaşamıştır. Venediklilerin bitap düşüp çekildiği sıralarda Osmanlı gemileri de Karaburun yakınlarındaki Eğri Limanı'na demirlemiştir.⁴⁶⁹ Sonunda iki taraf arasındaki mücadele kısa süreliğine sona ermiştir. Çarpışmalar öylesine şiddetli geçmiştir ki Sakız Adası sakinleri iki taraf arasında cereyan eden bu çarpışmayı izlemek için evlerinin damlarına çıkmıştır.⁴⁷⁰

Mısırlızâde İbrahim Paşa kumandasındaki donanma, Eğri Limanı'nda bekledikleri süre zarfında şehitlerin defnini gerçekleştirmiş ve yararlıları tedavi etmiştir. Diğer taraftan da çekdiri ve kalyonların tamiri yapılmıştır.⁴⁷¹ Venediklilere karşı kazanılan zaferin bildirilmesi için Silahşör Deli Mehmed Ağa İstanbul'a gönderildi. Bunun üzerine padişah, Serasker İbrahim Paşa'ya ve bu savaşta önemli rol oynayan Mezemorta Hüseyin Paşa'ya Mehmed Ağa aracılığıyla serâserli kürk göndermiştir.⁴⁷²

3.3.4. Koyunadaları Muharebesi

Muharebenin ilk safhasında sağlanan başarıdan sonra mecbur kalmadıkça Venediklilerle mücadeleye girmekten kaçınan Osmanlı donanmasının motivasyonu yükselmiş ve tekrar bir çarpışma cesaretine sahip olmuştur. Eğri Limanı'ndaki 11 günlük bekleyişin ardından Osmanlı filosu daha önceki savaş nizamıyla, 19 Şubat 1695'de Terfil Limanı'na demirleyen Venedik filosu üzerine tekrar harekete geçti.⁴⁷³ Donanma sefer üzereyken Sultan II. Ahmed'in vefât ettiği ve yerine Sultan II.

⁴⁶⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.78.

⁴⁶⁹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.79; Raşid, *a.g.e.*, c.1, s.489.

⁴⁷⁰ Alexandros M. Vlastos, *History of the Island of Chios, A.D. 70-1822*, Londra 1913, s.89.

⁴⁷¹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.79.

⁴⁷² Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.79.

⁴⁷³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.79; Mehmed Raşid Efendi, *a.g.e.*, c.1, s.489.

Mustafa'nın tahta geçtiği haberi gelmiştir.⁴⁷⁴ Mısırlızâde İbrahim Paşa, yeni padişahın cülusunu gemilere haber vermesiyle top ve tüfekle kutlama yapıldı.⁴⁷⁵

Bu arada Giralamo Priuli'nin ölümüyle Venedik kalyonlar filosu kumandanlığına (*Capitano Straordinario delle Navi*) Bartolomeo Contarini getirilmiştir.⁴⁷⁶ Venedikliler Osmanlı filosunun yaklaştığını haber alınca telaşlanarak limanı terk ederek 16 kalyonla dışarı çıktıklarında savaşmaya mecbur kaldılar. Bununla beraber hava koşulları kalyonlar için münasip olunca Mezemorta Hüseyin Paşa ve maiyetindeki kalyonlar avantajlı olarak Venedik filosuyla karşı karşıya geldi. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kapudanesi ve beraberindeki beş kalyon rüzgâr üstünde⁴⁷⁷ diğer kalyonlar rüzgâr altında kalarak Venedik filosunu ortalarına aldılar.⁴⁷⁸ Donanma, iki taraftan yaptığı saldırıyla Venediklilere mukavemet gösterecek güç bırakmadı. Filosu ağır hasara uğrayan Venediklilerin, iki parça kalyonları Sakız Limanı'na kaçarken kalan 14 kalyon ise Çömlek Burnu'nun aşağısında bulunan Venedik Kayası denen yere doğru ilerledi.⁴⁷⁹ Venediklilerin peşini bırakmayan kalyon kaptanlarından Aşçı Mehmed Kaptan, attığı top gülleleriyle eski bir Venedik patronasının cephanesini vurup havaya uçurdu.⁴⁸⁰ Ardından Hacı Abdullah'ın kalyonundan atılan toplarla başka bir Venedik gemisi ve askerleri ağır zayıyat verdi.⁴⁸¹ Öte yandan donanma çektirileri ise Koyunadalari'nin alt tarafındaki burunda hazır olarak beklediler.⁴⁸²

Kalyonların ikinci ağır darbesiyle de ağır kayıplar yaşayan Venedik filosu, tekrardan yaşanabilecek olası bir karşılaşmadan ürkererek Sakız Limanı'na dönüp 21 Şubat 1695'de (7 B 1106) İstendil Adası'na hareket edip adada 500 süvari bırakıp gizlice kaçtılar.⁴⁸³ Tournefour'ta seyahatnamesinde Venediklilerin adadan kaçışını;

⁴⁷⁴ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.79.

⁴⁷⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.80.

⁴⁷⁶ Soucek, *a.g.m.*, s.152.

⁴⁷⁷ Yelkenli bir geminin rüzgârı aldığı kısma rüzgârüstü, rüzgârın estiği yöne de rüzgâraltı olarak ifade edilir. Gülizar Manav, "Seydi Ali Reis'in Hint Okyanusu'ndaki Faaliyetleri ve Gözlemleri", Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020, s.110.

⁴⁷⁸ Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *a.g.e.* s.530; Mehmed Raşid Efendi, *a.g.e.*, c.1, s.489.

⁴⁷⁹ Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *a.g.e.*, s.530; Mehmed Raşid Efendi, *a.g.e.*, c.1, s.490.

⁴⁸⁰ Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *a.g.e.*, s.530; Mehmed Raşid Efendi, *a.g.e.*, c.1, s.490.

⁴⁸¹ Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *a.g.e.*, s.531; Mehmed Raşid Efendi, *a.g.e.*, c.1, s.490.

⁴⁸² Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.80.

⁴⁸³ Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *a.g.e.*, s.531; Mehmed Raşid Efendi, *a.g.e.*, c.1, s.490.

“Kios'ta (Sakız) öyle bir korku rüzgârı esmişti ki top ve cephaneleri bile arkalarında bırakmışlardı; birlikler karmakarışık bir halde kaçıyor ve bugün bile adada, askerlerin sinekleri bile sarık sandıkları söylenir”⁴⁸⁴ sözleriyle ifade etmektedir. Mezemorta Hüseyin Paşa ve beraberindeki kalyonlar, Sakız üzerine hücum suretiyle kale önüne demirleyecek ve çekdiriler de Sakız Kalesi'nin sağ tarafında bulunan Balıkçeken'den adaya asker dökceklerdi.⁴⁸⁵ Ancak tam hareket üzereyken Sakız ahalisine ait bir kayık, vire bayrağıyla yaklaşıp Venediklilerin kaleyi terk ettiği haberini vermiştir.⁴⁸⁶

Bu hususta Osmanlı kroniklerinde yer almayan ancak *History of Chios*'da yer alan bilgiye göre Sakız Adası ileri gelenleri, Venediklilerin tamamen adayı terk ettiğini ve adada otorite boşluğu bulunduğu haberini Mezemorta Hüseyin Paşa'ya haber vermiştir.⁴⁸⁷ Akabinde Mezemorta Hüseyin Paşa'nın onlara güvenmekte temkinli yaklaştığını ve emin olmak için adaya birkaç küçük gemi gönderdiğini de kaydetmektedir. Sonunda Çeşme'de bekletilen askerler gemilerle Sakız önüne gelip karaya çıkmış ve herhangi bir mukâvemetle karşılaşmadan kale tamamıyla zaptedilmiştir.⁴⁸⁸ Bu arada Venediklilerin, alâle acele kaçarken limanın dışarısında taşta oturmuş halde bıraktıkları 60 toplu kalyonu, içerisinde fazlaca mühimmat, cephane ve 300 askeriyle ele geçirilmiştir.⁴⁸⁹ Kale geri alındığında ise 47 tunç top, 59 kıt'a İngiliz topu, Venedik'ten getirilen yedi balyemez, iki parça havan topu, çokça barut, kurşun, fitil vesair gibi askerî levazım bulunmuştur.⁴⁹⁰ Kale varoşundaki kiliselerden biri II. Mustafa biri vâlîde sultan biri de Serasker İbrahim Paşa adına camiye çevrilmiştir.⁴⁹¹

⁴⁸⁴ Joseph de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi*, I. Kitap, Çev. Ali Berktaş, I. Kitap, İstanbul 2013, s.240.

⁴⁸⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.81.

⁴⁸⁶ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.82.

⁴⁸⁷ Vlastos, *a.g.e.*, 91.

⁴⁸⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.82.

⁴⁸⁹ Detaylı bilgi için bkz. Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.81; Defterdâr Sarı Mehmed, *a.g.e.*, s.531; Raşid, *a.g.e.*, C.I, s.490.

⁴⁹⁰ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.82-83.

⁴⁹¹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.84.

Tournefort, adanın Müslümanlar tarafından geri alınmasının akabinde bir dizi faaliyetlerde bulunulduğunu iddia etmektedir.⁴⁹² Bunlardan biri Pietro Giustiniani, Francesco Drago Burghesi, Domenico Stella Burghesi, Giovanni Castelli Burghesi isimli Katoliklerin asılmasıdır.⁴⁹³ Bunun yanı sıra Rumlar tarafından Venediklilere yardım etmekle suçlanan Lâtinlerin, şapka takması, traş olmaları, Ceneviz giysilerini giymeleri ve kent kapısından attan inmelerinin yasaklanıp en sıradan Müslümanı bile gördüklerinde hürmetle selamlama mecburiyeti getirilmesi iddiaları bulunmaktadır.⁴⁹⁴

3.3.5. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Sakız Adası'ndan Dönüşü ve Kaptanı Deryâhğa Getirilişi

Sakız seferinin son aşamasında çektirilerle adaya gelen kapıkulu ve leventler, adanın çeşitli yerlerine dağılan 1200 Venediklinin yakalanıp esir edilmesini sağladı.⁴⁹⁵ Askerlerin bu vazife sırasında birçok ganimet elde ettiğini duyan kalyon leventleri de karaya çıkmak istemiştir.⁴⁹⁶ Ancak Mezemorta Hüseyin Paşa bunların halka zarar verebilecekleri ihtimalini göz önünde bulundurarak bunu münasip görmemiştir. Bu yüzden top darbelerinden zarar gören kalyonların onarılması için bir gün önceden tersâne-i âmireye gidileceğini söylemiştir.⁴⁹⁷ Fakat daha önce dönmek için izin istediklerinde olumsuz yanıt aldıkları için incinen kalyon leventleri Mezemorta Hüseyin Paşa'ya “...*elbette bizim işleyen ulûfemizi bunda isteriz virdikden sonra gideriz.*”⁴⁹⁸ diyerek isyankâr tavırlarda bulunmuştur. Leventlerin asilik emareleri göstermeleriyle zor durumda kalan Mezemorta Hüseyin Paşa, leventlerin bahsi geçen ulûfelerini alıp getirmek gerekçesiyle donanmayı bırakıp, yanına kalyonlar defterdârını da alarak Sakız'a doğru hareket etmiştir.⁴⁹⁹ Aynı gün kalyonlar, buldukları yerin uygun olmaması ve kaptanların rüzgârı bahane etmesi üzerine Koyunadalari önünden 17 kalyonla hareket edip Çanakale Boğazı'na

⁴⁹²Tournefort, *a.g.e.*, s.84.

⁴⁹³Tournefort, *a.g.e.*, s.84; Bu hususta History of Island of Chios isimli eser, bahsi geçen Katoliklerin asılmasını ve koyulan yasakların Mezemorta Hüseyin Paşa tarafından gerçekleştirildiğini zikreder. Bkz.; Vlastos, *a.g.e.*, s.91

⁴⁹⁴ Tournefort, *a.g.e.*, s.84; Vlastos, *a.g.e.*, s.91.

⁴⁹⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.84.

⁴⁹⁶ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.84.

⁴⁹⁷ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.84.

⁴⁹⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.84.

⁴⁹⁹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.84.

girdiler. Geriye kalan iki gemi Sakız önünde, bir gemi Molova karşısında demirlemiş vaziyette ve Venedikliler'den alınan cephaneye yüklü kalyon da Edremit Körfezi'ne girip kurtulmuştu.⁵⁰⁰ Çıkan fırtınanın kesilmesiyle Mezemorta Hüseyin Paşa da Sakız önünde bulunan ve Edremit Körfezi'ne çekilen kalyonları toparlayıp sağ salım bir şekilde önce Çanakkale Boğazı'na oradan da İstanbul'a gelmiştir.⁵⁰¹ Sakız seferinin mühim isimlerinden olan Serasker İbrahim Paşa, Sakız'ın emniyetini sağladıktan sonra buranın muhafızlığına Vezir Şahin Paşa'ya teslim edip Edirne'ye dönmüş ve ardından Avusturya- Macaristan seferi için görevlendirilmiştir.⁵⁰²

Öte yandan teferruatlı bir hazırlıkla başlayan ve Sakız'ın Venediklilerden geri alınmasıyla nihayete eren seferdeki galibiyetteki en büyük pay, şüphesiz Mezemorta Hüseyin Paşa'ya aitti. Kendisi, Venediklilere karşı yapılan savaş boyunca beraberindeki kalyonlarla mahâretini göstermiştir. Sadece bununla da kalmayıp uzun süredir durağanlaşan Osmanlı donanmasını adeta tekrar diriltmiştir.

Nihayete eren savaş neticesinde Kalyonlar Kaptanı Mezemorta Hüseyin Paşa, yukarıda zikrettiğimiz üzere Sakız'da gösterdiği muvaffakiyet ve yararlılık hasebiyle 6 Mayıs 1695'de (22 N 1106) vezâret ile kaptanıderyalığa getirilmiştir.⁵⁰³

3.4. MEZEMORTA HÜSEYİN PAŞA'NIN KAPTANIDERYALIK DÖNEMİ FAALİYETLERİ

3.4.1. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın 1695 Senesi Venedikliler Üzerine Harekâtı

Sakız'da gösterdiği başarının akabinde kaptanpaşalığa getirilen Mezemorta Hüseyin Paşa, yapılan istişarelerin sonrasında donanmanın eksiklerini tamamlanmasını sağlamış ve hızlıca denizlerdeki faaliyetlerine devam etmiştir.

Uzun süredir Venedikliler tarafından ele geçirilen Mora Yarımadası'nın tekrar geri alınması için Mısırlızâde İbrahim Paşa seraskerliğinde sefere çıkılmasına karar verilmiştir. Mayıs 1695'de gönderilen hükümlerle Kaptanıderya Mezemorta

⁵⁰⁰ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.84.

⁵⁰¹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.85.

⁵⁰² Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.85.

⁵⁰³ BOA, MD, 106, s.92/2, H. Evâhir-i N 1106/ M. Mayıs 1695; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.84; Defterdâr Sarı Mehmed, *a.g.e.*, s.540; Mehmed Raşid Efendi, *a.g.e.*, s.496,

Hüseyin Paşa'dan, öncelikle maiyetindeki 10 kalyon ile Mora'ya doğru yelken açması istenmiştir. Sefer için kendisinden, Mora'da seyir hâlinde olması ve Venedikliler önlem almadan gelecek yardımları engellemesi talep edildi.⁵⁰⁴

Mezemorta Hüseyin Paşa'dan Mora seferi için Garp ocaklarıyla beraber hareket etmesi istenildiğinden, kendisine, 10 Cezayir, üç Trablus, üç Tunus ve iki de ateş gemisinin Foça Limanı'nda demirleyip beklediği bildirilmiştir.⁵⁰⁵ Mezemorta Hüseyin Paşa'dan vakit kaybetmeden donanmanın bir kısmıyla Foça'ya gitmesi, diğer kısmının ise başına bir derya beyini vekil tayin ederek arkalarından Mora kıyılarına gelmelerini tenbih etmesi emredildi. Aynı hükümde, Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Garp ocaklarıyla olan anlaşmazlığının devam ettiğini çünkü kendisinden Foça'ya varmadan önce ocak kaptanlarının gönlünü hoş edecek mektuplar göndermesinin istendiğini görmekteyiz. Bahsi geçen emirlerin akabinde Mezemorta Hüseyin Paşa da beraberindeki donanmayla 18 Haziran 1695'de (17 Za 1106) İstanbul'dan hareketle Boğazhisar'dan yola çıkmıştır.⁵⁰⁶ Öte yandan kendisine gönderilen Haziran 1695 tarihli başka bir hükümle, Mora'ya destek sağlanması için lazım olan 1000 nefer Mısır askeri Rodos'da ise doğruca Eğriboz iskelesine göndermesi istendi.⁵⁰⁷ Bu sebeple bahsi geçen askerlerin Mora'ya İbrahim Paşa hizmetine yetişmesi için elinden geleni yapması istenmiştir.

Bu hükmün ardından gönderilen başka bir hükümle Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Mısır askerinin, Rodos'a bırakıldığını bu sebeple askerleri Eğriboz'a ulaştırmak için beş donanma kalyonu tayin edeceğini bildirdiği anlaşılmaktadır.⁵⁰⁸ Bu husus kendisine tekrar hatırlatılıp vakit kaybetmeden kalyonları, fırtınaya yakalanıp Eğriboz'a gidemeyen Mısır askerinin yanına göndermesi ve Rodos'dan Mora'ya nakillerinin sağlanması emredilmiştir.⁵⁰⁹

Bu sırada Serasker İbrahim Paşa, Venediklilerin Anabolu ve Eğriboz arasında demirleyeceği ancak donanma ve askerlerin gelmemesi hasebiyle kuşatmaya

⁵⁰⁴ BOA, MD, 106, s.92/2.

⁵⁰⁵ BOA, MD, 106, s.92/2.

⁵⁰⁶ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.195.

⁵⁰⁷ BOA, MD, 106, s.102, h.361, H. Evâhir-i N 1106/ M. Mayıs 1695.

⁵⁰⁸ BOA, MD, 106, s.127, h.442, H. Evâsıt-ı L 1106/ M. Haziran 1695.

⁵⁰⁹ BOA, MD, 106, s.150, h.532, H. Evâhir-i L 1106/ M. Haziran 1695.

başlayamadıklarını bildirmekteydi. Bunun üzerine Haziran 1695’de Mezemorta Hüseyin Paşa’nın bahsi geçen istekleri yerine getirmediği ve bu sebeple Sultan II. Mustafa tarafından ciddi bir tenkite maruz kaldığını görmekteyiz. Bu hususta padişah, Mezemorta Hüseyin Paşa’ya daha önce sürekli emir gönderilmesine rağmen Mora tarafına gitmediğini ve bunca zaman bekleyen askerlerin taşınması konusunda hiçbir şey yapmadığını sitemkâr bir şekilde sorgulamıştır.⁵¹⁰ Bunun üzerine bu hizmetin hemen başlaması ve emrin yerine getirilmesi maksadıyla kendisi üzerine bir kapıcıbaşı tayin edilmiştir.⁵¹¹

Durum böyle iken esasında Mezemorta Hüseyin Paşa Midilli Adası’nda ocak gemileriyle bir araya gelip Foça’ya doğru hareket etmiştir. Fakat Venediklilerin Andros (Andre) Adası’nda olduğunu haber alınca üzerlerine gidilmesi kararı verdiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple Sultan II. Mustafa, Mezemorta Hüseyin Paşa’ya bolca iltifatta bulunup ocak kalyonları ve Mısır askerleriyle Venedik üzerine hareket edip beraberindeki kuvvetli donanmayla başarı sağlamalarını istemiştir.⁵¹²

Venedik üzerine sefer kararı alan Mezemorta Hüseyin Paşa, Cezayir gemileriyle Foça’da birleşirken, geçmişte aralarında yaşanan anlaşmazlıkların tekrar nüksetmesine mahal vermemek için onlara iyi davranıp ihtiyaçlarını gidermiştir.⁵¹³ Hüseyin Paşa, kaptanpaşa başardasını Foça’da bırakıp kapudane kalyonuna binmek suretiyle Terfil Limanı’na gitmiştir. Önceden Mısır askeri için Rodos’a gönderdiği kalyonlar da gelince, askerleri kalyonlara nizama uygun biçimde yerleştirmiştir.⁵¹⁴

Donanmanın hazır olmasıyla Mezemorta Hüseyin Paşa, yapılacak saldırı için istişare yapmak üzere kalyon kaptanlarını ve derya beylerini kendi kalyonuna davet etti. Yapılan istişarenin sonunda Venediklilerin bulunduğu yer dar ve sığ olduğundan üzerlerine gidilmeyerek Terfil Limanı ve İpsara Adası önlerinde dolaşılıp beklenmesine karar verildi.⁵¹⁵ Bu arada Venedikliler, Koyunadalari

⁵¹⁰ BOA, MD, 106, s.159, h.558, H. Evâil-i Za 1106/ M. Haziran 1695

⁵¹¹ BOA, MD, 106, s.159, h.558.

⁵¹² BOA, MD, 106, s. 206-207, h.780, H. Evâsıt-ı Z 1106/ M.Temmuz 1695.

⁵¹³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.195.

⁵¹⁴ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.195.

⁵¹⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.195.

yenilgisinin etkisiyle burada bir süre savunma vaziyetinde kalarak Osmanlı donanmasının hamlelerini beklemiştir.

Nihayetinde 34 çekdiri, altı mavna ve 33 kalyondan oluşan Venedik donanmasının, İstanköy ve Sakız adalarına saldırmak maksadıyla Andros Boğazı'ndan geçerek Sisam Adası tarafına geldiği haberi alınmıştır. Bunun üzerine Mezemorta Hüseyin Paşa, Venediklilerle karşılaşmak için 12 Eylül 1695'de İpsara Adası'ndan hareketle Batı Anadolu sahilindeki Akyarlar mahaline gelip burada beklemeye başlamıştır.⁵¹⁶ Burada iki gün bekleyip tekrar denize açıldıktan sonra Sisam'dan gelen Venedik donanmasıyla Sakız Adası'nın güneyinde karşılaştılar. Venediklileri dışarı çıkarmak isteyen Hüseyin Paşa, kalyonuna balyemez, kolonborna ve şahi top ve dirhemli tüfek alarak beraberindeki kalyonlarla saldırıyı başlattı.⁵¹⁷ İki tarafın kalyonları top tüfek çarpışmasından sonra Osmanlı donanması, Venediklileri Koyunadaları Boğazı'ndan çıkarıncaya kadar takip ederek dolaşmış, akabinde Karaburun'daki Saip Adası'na demir atmıştır.

Midilli Adası civarında bulunduğu anlaşılan Venedikliler üzerine saldırıya karar veren Mezemorta Hüseyin Paşa beraberindeki 33 kalyon ile peşlerine düştü. Donanmadan dört kalyonu Venedik çektiri filosu üzerine gönderip, diğerlerini de üçe ayırarak başına kapudane, patrona ve riyale kapudanlarını vermiştir.⁵¹⁸ Osmanlı donanmasına güç yetiremeyeceğini anlayan Venedik donanması cenkten kaçarak Midilli Adası'nın Zeytinburnu mahaline çekilmiştir.

Daha sonra 33 parça Venedik kalyonu üzerine ocak gemileri ve 33 parça donanmayı hümâyun kalyonları üç koldan hareket ederek Midilli Adası'nın Gera Körfezi⁵¹⁹ açığında tekrar karşı karşıya geldiler.⁵²⁰ Nihayetinde burada muharebe tüm şiddetiyle devam etti. Venediklilere ait *San Marco* isimli kapudane kalyonu, cephanesine atılan bir topun isabet etmesi sonucu yanarak batmıştır.⁵²¹ *San Marco*

⁵¹⁶ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.196.

⁵¹⁷ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.197.

⁵¹⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.198.

⁵¹⁹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa'da *Bere* olarak geçmektedir. Bkz.; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.198.

⁵²⁰ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.198.

⁵²¹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.198.

gemisiyle birlikte seyreden başka bir kalyonda aynı akıbete uğradı.⁵²² Bunlardan başka 10 büyük kalyonları da ağır zayiata uğramıştır.⁵²³ Venedikliler çekdirilerinin bulunduğu Midilli'den Anadolu tarafındaki Bademli⁵²⁴ mevkiine giderken kalyonlarından üçü batmış bir kısmı da fırtınaya yakalanarak dağılmıştır.⁵²⁵

Venediklilerin Sakız'da aldıkları yenilginin akabinde tekrar yenilgiye uğramaları önem arz etmektedir.⁵²⁶ Silâhdâr, Venediklilerin bu çarpışmaya kadar Osmanlı donanmasını ciddiye almadığını ve bu zamana kadarki Osmanlı zaferini kabul etmediklerini belirtmektedir.⁵²⁷ Bu savaşta Venedik donanmasının önemli bir kısmı bir dahaki savaşa katılamayacak derecede telef olup hasara uğramıştır. Bunun yanı sıra tahmini 5000 kişi ölmüştür. Silâhdâr, Mezemorta Hüseyin Paşa kumandasındaki Osmanlı donanmasının her hangi bir gemi kaybından bahsetmezken sadece Mısır askeri ve kalyon leventlerinden yaralı ve şehit 300 kişi olduğunu belirtmiştir.⁵²⁸

Nihayete eren savaştan iki gün sonra Mezemorta Hüseyin Paşa, donanmayla Midilli Limanı'na gelip Sultan II. Mustafa'ya zafer haberi göndermiş akabinde ocak gemilerine ve Mısır askerlerine dönmeleri için müsaade vermiştir.⁵²⁹ Zafer haberini alan padişah, gösterdikleri başarı sebebiyle Mezemorta Hüseyin Paşa'ya, 30 kişiye hilat gönderdiğini ve bunları ocak kaptanlarının rütbe ve kıdemlerine göre takdim etmesini bildirmiştir.⁵³⁰ Bununla beraber Cezayir, Trablusgarp ve Tunus beylerbeyileri ve dayılarından gelecek sene yapılacak sefer için eksiklerini tamamlamaları ve sefer zamanı tam tachizatlı Sakız'a gelerek donanmaya katılmaları emredildi.⁵³¹

⁵²² Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.199.

⁵²³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.199.

⁵²⁴ Silâhdâr'da "*İncinos adaları*" olarak geçmektedir. Bkz.; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.199.

⁵²⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.199.

⁵²⁶ Fevzi Kurtoğlu, *Türklerin Deniz Muharebeleri*, c.2, 6. kısım, İstanbul 1940, s.66.

⁵²⁷ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.200.

⁵²⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.200.

⁵²⁹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.200-201.

⁵³⁰ BOA, MD, 106,s.269, h.1037, Evâhir-i S 1107/Ekim 1695.

⁵³¹ BOA, MD, 106,s.272, h.1043, 1044 1045, H. Evâhir-i S 1107/M. Ekim 1695.

Sefer nihayetinde Mezemorta Hüseyin Paşa, donanmayı İstanbul'a gönderip kendisi çekdirilerle bir süre daha Çanakkale Boğazı'nda kaldı. Kalyonlar ise Haliç'e varıp daha sonra İncili Köşk'te bulunan Sultan II. Mustafa'yı top atışlarıyla selamlayarak Tophane önüne demirlediler.⁵³² Daha sonra padişah Yalı Köşkü'ne geçince şenliğe orada devam edildi.

Kalyonlardan sonra yola çıkan Mezemorta Hüseyin Paşa, 22 Ekim 1695'de (12 Ra 1107) donanma çekdirileriyle İstanbul'a geldi.⁵³³ Sultan II. Mustafa, haseki ağayı Mezemorta Hüseyin Paşa'nın baştardasına yollayarak kendisini saraya davet etti. Padişah, huzuruna gelen Mezemorta Hüseyin Paşa'ya "*ber-hûrdâr ol, itdiğın güzel hıdmet makbûl-i hümâyûnum olmuşdur*" diyerek kendisine serâser kaplı samur kürk giydirmiştir.⁵³⁴ Ayrıca seferde yararlılık gösteren derya beylerinden Abdülkadir Paşa, Dervişoğlu Mehmed Paşa, Maryoloğlu Mehmed Paşa, patrona ve riyale kaptanlarına da hilat giydirilmiştir.⁵³⁵ Bu merasimlerin akabinde Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa baştardasına binip donanmayla beraber top atışlarıyla tersaneye girmiştir.

3.4.2. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın 1696 Senesi Faaliyetleri ve Venedik Üzerine Harekâtı

3 Aralık 1695'de (25 R 1107) Mezemorta Hüseyin Paşa, II. Mustafa'yı tersaneye davet ederek ziyafet vermiştir. Burada Mezemorta Hüseyin Paşa'ya çuka kaplı samur kürk giydirildi. Daha sonra yapılması planlanan harekât maksadıyla padişah, 50 zirâ (36-37.5 m) uzunluğunda⁵³⁶ bir büyük kalyonun inşasına ve muhtelif ağırlıklarda 100 kalyon topu dökülmesini emretti.⁵³⁷ Bunların yanı sıra Sakız ve diğer adalarda bulunan kırık top, humbara, havan ve Sakız Kalesi'ndeki 10.000 kadar demir topların acilen Tophane'ye yetiştirilmesi için bir kalyon gönderildi. Ayrıca

⁵³² Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.201.

⁵³³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.201.

⁵³⁴ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.201.

⁵³⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.201.

⁵³⁶ Zirâ'nın hakiki değeri net olarak belirlenemese de İstanbul'da 0.75 m olarak esas alınmaktadır. Michel Tuchscherer, "XVI. Yüzyıl Sonlarından XVII. Yüzyıl Sonlarına Kadar Kızıldeniz'de Osmanlı Donanması", *Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, haz. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul 2009, c.2, s.213-223.

⁵³⁷ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.218.

Sarayburnu'ndaki 15 parça balyemez ve kolonborna da kalyonlar için tersaneye teslim edildi.

Bu sene yapılacak kara ve deniz seferlerine 2000 nefer Mısır askerinin getirilmesi için kapıcılar kethüdası, beş mîrî kalyon ile İskenderiye'ye gönderilmiştir.⁵³⁸ Sultan II. Mustafa, 8 Şubat 1696'da (14 B 1107) tersaneyi ziyarete geldiğinde saraya bitişik olan altı gemi inşa tezgâhının harap olduğunu görünce bunlardan ikisinin sadrazam, ikisinin defterdâr, birinin tersane emini ve birinin de Mezemorta Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmasını emretti.⁵³⁹ 16 Mart 1696'da (11 Ş 1107) padişah, tersane divanına gelmiş ve inşası tamamlanan *Hacı Sarı Ahmed Paşa* isimli çekdirinin denize indirilme merasimine katılmıştır.⁵⁴⁰ Daha sonra Sultan II. Mustafa tarafından Mezemorta Hüseyin Paşa'ya çuka kaplı samur erkân kürk ve beş kalyon işçisine kaftan ihsan olunmuştur.⁵⁴¹

25 Mart 1696'da (20 Ş 1107) Sultan II. Mustafa, Mezemorta Hüseyin Paşa'nın davetiyle kapudane kalyonundaki ziyafete ve Trablusgarp için yapılan kalyonun suya indirilme merasimine icâbet etmiştir.⁵⁴² Bununla beraber iki tane 50'şer zîra uzunluğunda tersanede, iki tane de Karadeniz iskelesinde olmak üzere dört yeni kalyonun inşa edilmesi kararlaştırıldı.⁵⁴³ Öte yandan Mezemorta Hüseyin Paşa'nın birkaç seneden beri Rusların saldırısı altında olan Azak ve Özi kalelerinin muhafazası için lazım olan fırkate ve çekdirilerin gönderilmesini sağlaması istenmiştir.⁵⁴⁴

Venediklilerin 1694'de Sakız ve 1695'de Midilli'de gerçekleşen savaşlarda yenilgiye uğramaları bu bölgelerden geri çekilmelerine sebep olmuştur. Bu sebeple Osmanlı donanması bu defa Venedik tarafından ele geçirilen Mora Yarımadasını geri almak gayesindeydi. 1690 senesinde Çelebi İbrahim Paşa, Mora tarafındaki Anapoli limanını ve kalesini ele geçirmekle vazifelendirilmişti. Ancak Venedik ordusunun

⁵³⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.218.

⁵³⁹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.218.

⁵⁴⁰ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.224-225.

⁵⁴¹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.225.

⁵⁴² Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.225.

⁵⁴³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.225.

⁵⁴⁴ BOA, MD, 108, s.213,238, h.922-, Evâsıt-ı N 1107/ Nisan 1696; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.225.

saldırılarına mukavemet gösteremeyip İstife (Tep) ordugâhına dönünce yerine Mısırlızâde İbrahim Paşa serasker tayin edilmiştir.⁵⁴⁵ Ancak Mora'daki Venedik müdaafası müstahkem olduğu için buralarda başarı sağlanabilmesi için Venedik donanmasının yenilgiye uğratılması gerekmektedir.

Yapılacak sefer doğrultusunda 7 Nisan 1696'da (4 N 1107) Mezemorta Hüseyin Paşa Yalı Köşkü'nde padişahı ziyaret etmesinin ardından başardayı lazım olabileme ihtimaliyle tedbir olarak bırakıp kapudane kalyonuna binmiştir.⁵⁴⁶ 17 Nisan 1696'da (14 N 1107) Yedikule önünden hareketle önce Çanakkale'ye daha sonra Seddülbahir'e giderek burada 52 gün beklemiştir.⁵⁴⁷ Bu sırada Foça Limanı'na Garp ocakları kalyonları ve Mısır askerini getiren kalyonlar da gelmiştir.⁵⁴⁸ Mezemorta Hüseyin Paşa kumandasındaki 37 kalyon, iki ateş gemisi ve 27 firkateden müteşekkil donanma, Foça'da toplanmasının akabinde 12 Haziran 1696'da (11 Za 1107) 6 Temmuz 1696'da (5 Z 1107) Koyunadaları önüne demirlemiştir.⁵⁴⁹ Daha sonra Venediklilerin hârekatlarını gözlemlemek için burada 31 gün kalarak etrafa firkateler gönderilmiştir.

Venedik Amirali Contarini, kalyonlarına Papalık ve Malta'dan gelen kadırgalarını dâhil etmişti.⁵⁵⁰ Yaklaşık üç aydır seyir halinde olan Osmanlı donanmasının Sakız'dan ileriye hareket etmemesinden kaynaklı Venedikliler, 28 parçalık kalyon filolarını ikiye bölmüştür.⁵⁵¹ Venedik kalyonları, Andros Adası'ndaki Gavrio Limanı'na girmişti. İnce donanmaları ise Anabolu tarafından hareket edip Atina kıyılarına asker dökerek Eğriboz Kalesi'ne saldırmak gayesindeydi. Bu esnada Mezemorta Hüseyin Paşa, Venediklilerin hareketlerini dikkatlice takip etmekteydi. Osmanlı donanması İpsara Adası önüne demirlemek üzereyken firkate reislerinden Ahmed Ağa, Venedik çekdiri filosunun ayrıldığını ve

⁵⁴⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.III, I. Kısım, s.580.

⁵⁴⁶ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.226-227.

⁵⁴⁷ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.341.

⁵⁴⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.341.

⁵⁴⁹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.341.

⁵⁵⁰ Daniel Panzac, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, Çev. Ahmet Maden, Sertaç Can Polat, İstanbul 2018, s.168.

⁵⁵¹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.341.

kalyonlarının Andros Adası'nda tek kaldığını haber verdi.⁵⁵² Bunun üzerine donanma, Eğriboz'daki Kızılhisar mahali önüne geldi. 9 Ağustos 1696'da (10 M 1108) Kızılhisar'dan Andros Limanı'na geçtiler ancak Venedikliler limandan dışarı çıkmadı. Böyle olunca üç mîrî kalyon liman ağzından top atışı yapıp Kızılhisar'a geri döndü. Mezemorta Hüseyin Paşa, ertesi gün kalyon kaptanlarını kalyonunda toplayıp beraber istişare yaptıktan sonra Venedik filosu üzerine hücum kararı aldı.⁵⁵³ Fakat dokuz gün boyunca sürekli poyraz olduğundan hareket edemediler. Bu sırada İzmir'den Fransa'ya ait bir ticaret kalyonu Andros Limanı'na girince Venedikliler Osmanlı'ya ait sanıp top atışlarıyla gemiyi batırmıştır.⁵⁵⁴ Gemide bulunan Fransızların bir kısmı top ateşinden bir kısmı da boğulmak suretiyle öldüler.

Mezemorta Hüseyin Paşa, 20 Ağustos 1696'da hava müsait olunca Andros'a hareket etti. Riyale Kaptanı İbrahim, Kör Ali Kaptan, Cezayir Kaptanı Recep Reis, Tunus kapudanesi ve on kalyon ile arka arkaya dizilerek liman ağzından yayılım ateşleriyle geçip 20 mil aşağı düştüler. 21 Ağustos'ta hava lodosa dönünce Mezemorta Hüseyin Paşa, kaptanlarla tekrar bir meşveret meclisi gerçekleştirdi. İstişare neticesinde bu defa ki hücum için kalyonları üç bölüğe ayırarak, birinci bölük üzerine Abdülfettah Kaptanı, ikincisine İbrahim Kaptanı ve üçüncü üzerine de Aşçı Hacı Mehmed'i vazifelendirdi. Bu kalyonlar hücumu geçtiğinde kendisi de beraberindeki 4 kalyon ve iki ateş gemisiyle arkalarından giderek saldırıda bulunacaktı. Fakat bu plan da gerçekleştirilemedi. Çünkü Venedikliler limanın ağzına geldiklerinde Osmanlı filosu da oradaydı ve lodos kesilince iki filonun da hareket etmesi mümkün olmadı. Bu arada Venedikliler daha önce bir fırsat bulup çekdiri filolarına haber verdiklerinden altı mavna, 33 çekdiri, sekiz işkampoye⁵⁵⁵ ve 20 fırkateden müteşekkil filo yardıma gelip kalyonlarıyla birleşti. Mezemorta Hüseyin Paşa, Venedikliler'in filolarının birleştiğini görünce hücum kararından vazgeçip donanma fenerlerini yakıp denize açıldı.

⁵⁵² Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.342.

⁵⁵³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.342.

⁵⁵⁴ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.342.

⁵⁵⁵ Haberci gemisi olarak kullanılan, ince donanmaya mensup kürekli bir gemi türüdür. Bkz.; Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı*, s.89.

Çekdiri filolarında dâhil olmasıyla kuvvetlenen Venedikliler, fırsatı değerlendirerek Osmanlı donanması üzerine saldırı kararı aldılar. Amiral Contarini, kalyonlarına çekdirilerini yedekleyerek mavnalarını da önlerine alarak Osmanlı donanmasına paralel bir hat halinde dizilmelerini emretti.⁵⁵⁶ Durumu fark eden Mezemorta Hüseyin Paşa da kancabaş⁵⁵⁷ filikasına binip bütün kalyonları gezip her birine birer firkate verip hata yapmamalarını tenbih etti.⁵⁵⁸ Tüm donanma hazır olunca Mezemorta Hüseyin Paşa'nın işaret topuyla muharebe bayrağını açtılar.

Nihayetinde her iki donanma Andros, Eğriboz ve Sporad (Şeytan) adaları arasında karşı karşıya geldiler. Venedik donanması, Osmanlı donanmasının çevresini sardı ve uzun süredir bekledikleri denizin durgunlaşmasıyla da saldırıya geçti. Akşama kadar karşılıklı top atışlarıyla devam eden muharebe de Venedikliler'in bir çekdiri ve firkatesi baterken birçok gemisi de ağır hasara uğramıştır.⁵⁵⁹ Bunların yanı sıra amiral gemisine çekdikleri Venedik bayrağının (San Marco) bir top mermisiyle denize düşmesi Venediklileri şaşkına çevirmiştir. Gece vakti Venedikliler, kalyonlarını yedeklerine alarak savaş sahasından firar etmişlerdir. Saatlerce süren top atışları neticesinde Venediklilerden 56 kişi ölmüş 125 kişi yaralanmıştır.⁵⁶⁰ Osmanlı donanmasından ise yaklaşık 200 kişi vefât etmiştir.⁵⁶¹

Muharebenin sonrasındaki günlerde hava saldırıya elverişli olmadığı için Mezemorta Hüseyin Paşa, beş gün Siros Adası limanında kaldı. Burada donanmanın tamiri yapılıp ardından Naksos Adası yakınındaki Paros Adası'na hareket edildi. Paros'da on gün kalınıp gemilerim su ihtiyacı giderildi. Venedikliler'in Tinos Adası'nda buldukları haberi gelince Osmanlı donanması, 2 Eylül 1696'da (4 S 1108) buraya hareket etmek istedi ancak rüzgâr ve akıntı fazla olduğundan beklemek mecburiyetinde kaldı. 9 Eylül'de rüzgâr hareket etmeye müsait olunca Sifnos Adası'ndan beklerken Venedikliler'de Siros Adası'na geldi. Fakat ilk muharebede hasara uğradığından saldırıda bulunamadı. 12 Eylül'de bir firkateyle Zülüflü Baltacı

⁵⁵⁶ Panzac, *a.g.e.*, s.168.

⁵⁵⁷ Kancaya benzemesinden dolayı bu ismi alan kancabaş, nehirlerde kullanılan hafif filo ya tâbi teknelerdendir. Bkz.; Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı*, s.90.

⁵⁵⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.343.

⁵⁵⁹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.343-344.

⁵⁶⁰ Panzac, *a.g.e.*, s.168.

⁵⁶¹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.344.

Uzun Mehmed hattı hümâyûnu getirip Sporad adaları yakınında Mezemorta Hüseyin Paşa'yla buluşup ona teslim etti.⁵⁶² Padişah II. Mustafa'nın gönderdiği bu hattı hümâyûnda Mahmud isminde bir şehzadenin doğum haberi yer aldığından gemiler bunu selam toplarıyla kutladılar.

16 Eylül'de Osmanlı donanması Sporad (Şeytan) Adaları altındayken Venedikliler'de buraya doğru yaklaşımaya başladılar. Bunun üzerine Mezemorta Hüseyin Paşa muharebe nizamını aldı ancak akşam vakti olunca sonraki günü beklediler.⁵⁶³ Zaten Venedikliler, rüzgâr üstünde olup savaşmaya kâbil olamadığından Osmanlı donanmasını fırsat bulduğu bir anda yakalayıp ateş gemileriyle saldırmak gayesindeydi. O gece Venedikliler, rüzgâr üstünde kalmak için fenerlerini yakarak seyir halinde dolaştılar. Mezemorta Hüseyin Paşa ise sürekli sert poyraz ve akıntı sebebiyle bir süre ilerleyemiyordu. 16 Eylül'de kalyon kaptanlarını kalyonuna davet ederek istişarede bulundular. Mezemorta Hüseyin Paşa, kalyon kaptanlarına alaylarını bozup dağıtmamalarını tenbihledi. Üç gün bekledikten sonra 19 Eylül'de yine şiddetli rüzgâr ve akıntı sebebiyle harabelerin iç tarafındaki boğazın ağzına demir attılar. 21 Eylül'de Venedikliler'in donanmalarıyla Nauplia (Anadolu) Limanı'na doğru kaçtıkları haber alınınca Mezemorta Hüseyin Paşa da 23 Eylül'de geri dönme kararı aldı. 28 Eylül'de de donanmayla Eğriboz önüne gelip durumu Sultan II. Mustafa'ya arz etti.⁵⁶⁴

Sefer bitiminde Eğriboz Kalesi'nin kırık topları kayona alınıp ihtiyaçları sağlandıktan sonra 4 Ekim 1696'da buradan hareketle İstendil Adası'na gidilerek buranın deniz kıyısında olan burcu kalyonlarla bombalandı. Daha sonra Kel Mehmed Bey isimli fırkate kaptanı da Eğriboz kenarındaki Venedik metrislerini top ateşi altına aldı.⁵⁶⁵ 13 Ekim'de Mezemorta Hüseyin Paşa ve donanma Sakız'a gelip burada dört gün beklemiştir. Sakız Kalesi cephanesinden 2000 humbara alarak Midilli önüne demirleyip burada ulûfe dağıtımını yapmıştır.⁵⁶⁶

⁵⁶² Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.345.

⁵⁶³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.345.

⁵⁶⁴ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.346.

⁵⁶⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.346.

⁵⁶⁶ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.346.

Mezemorta Hüseyin Paşa ve beraberindeki donanma birkaç gün Midilli Adası ve İpsala civarında dolaştıktan sonra 23 Ekim’de Gelibolu’ya gelen Mezemorta Hüseyin Paşa ve donanma burada üç gün bekledikten sonra 28 Ekim’de İstanbul’a vardılar.⁵⁶⁷ Mezemorta Hüseyin Paşa İstanbul’dan Edirne’ye giderek burada sadrazam aracılığıyla padişah tarafından Saraçhane Köşkü’nde ağırlanıp kendisine seraserli kürk hediye edilmiştir.⁵⁶⁸ Daha sonra padişahın isteğiyle Adalar Denizi’ne ve Karadeniz’e gidecek donanmaların hazırlanması için tekrar İstanbul’a gitmiştir⁵⁶⁹

3.4.3. Bozcaada’da Gerçekleşen Muharebe (5 Temmuz 1697)

Mezemorta Hüseyin Paşa Mayıs 1697’de donanma çekdiri ve kalyonlarıyla İstanbul’dan hareketle Boğazhisar’da (Çanakkale) bir süre bekleyip donanma mühimmatının da tamamlanmasını beklemiştir.⁵⁷⁰ Akabinde Foça’ya varılıp İzmir’de hazır edilen barutlar gemilere alındı. Bu esnada Padişah II. Mustafa ordunun başına geçerek Avusturya ve Macaristan tarafına sefere çıktığı için Venedikliler müttefiklerine destek olmak için Boğazhisar’da tehdit olarak bulunmaktaydı. Mezemorta Hüseyin Paşa, daha önce gönderdiği keşif fırkateleri ve önceden hazırladığı casuslar aracılığıyla Venediklileri takip ettiğinden, Boğazhisar’a gelecekleri haberini almıştır. Bu sebeple Boğazhisar önünde demirleyip beklemeye başladı. 29 Haziran 1697’de (9 Z 1108) Venedikliler, Osmanlı donanmasının üzerlerine geldiğini haber alınca Midilli yakınlarındaki Yund (Cunda) Adası’na girmiştir.⁵⁷¹ Mezemorta Hüseyin Paşa da üç gün sonra donanmayla buraya vardı.

5 Temmuz 1697’de (15 Z 1108) keşif için gönderilen gemiler, Venediklilerin kalyonlarının çekdirileri yedeğine alarak Bababoğazı’ndan çıktıklarını haber verdi.⁵⁷² Bu haber üzerine Mezemorta Hüseyin Paşa da kalyonlarla düşman üzerine gitmek arzusunda olsa da rüzgâr elverişsiz olduğundan akşama kadar harekete kâbil olamadı. Donanma, sabaha kadar teyakkuz halinde beklerken Venediklilerin ince donanması

⁵⁶⁷ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.346-347.

⁵⁶⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.347.

⁵⁶⁹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.347.

⁵⁷⁰ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.465.

⁵⁷¹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.466.

⁵⁷² Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.466.

şiddetli rüzgâra dayanamıyordu.⁵⁷³ Bu esnada Osmanlı donanması ve Venedik donanması yedi saat sonra ansızın karşı karşıya geldi. Venedik çekdirileri savaştan kaçınarak firar etmek istediye de bir mavna ve bir çekdirisi Osmanlı kalyonları arasında kaldı. Venedik mavnası kaçarak kurtuldu ancak çekdirisi firar için çabaladığı sırada önünden geçen bir mîrî kalyonun alabanda topu ateşine denk gelince parçalandı. Daha sonra içindeki 50 Müslüman esir kurtarılıp 100 nefer Venedikli ele geçirildi.⁵⁷⁴

Venedikliler çekdirilerinden umudu kesince donanmalarını kurtarmak için kalyonlarıyla Osmanlı donanması üzerine hücumla geçti. Mezemorta Hüseyin Paşa kapudane kalyonu beş Venedik kalyonuyla çevirilmiş ve günün ağardığı vakitten ikinci vaktine kadar iki taraf arasında şiddetli bir cenk gerçekleşmiştir.⁵⁷⁵ Muharabe esnasında iki tararafın gemileri de ağır hasara uğramıştır. Mezemorta Hüseyin Paşa daha kalyonlara, Venedik gemilerine yanaşıp hazimete uğratmalarını emrettiyse de Venedikliler İskablos ve Mora taraflarına kaçarak Andros Adası'nın limanına sığındılar.⁵⁷⁶

Mezemorta Hüseyin Paşa, bir süre Venediklileri takip ettikten sonra kalyonların top darbelerinden zarar görmesi ve rüzgârın şiddetinin arttırması sebebiyle Bozcaada'ya demirleme kararı aldı.⁵⁷⁷ Bu esnada Mezemorta Hüseyin Paşa'ya hüküm gönderilerek Venediklilerle 12 saat çarpışıp peşlerini bırakmadan muharebe ettikleri belirtilip övgüde bulunulmuştur. Bu başarıları sebebiyle Mezemorta Hüseyin Paşa'ya serâser hil'at ve 5000 kuruş, beş Cezayir ve bir Tunus kaptanına elbise, donanmada hizmette bulunarak hil'at giymeye layık olanlara altı elbise ve yine diğer donanma mensuplarına da 1000 altın ihsan ederek bir kapıcıbaşı vasıtasıyla gönderileceğini bildirmiştir.⁵⁷⁸ Başka bir hüküm de ise Venedikliler'in tamamiyle mağlub etmeleri için Boğazhisar, Sakız veya civar kalelerden hangisini uygun görürse donanma için gerekli mühimmat tedarikini sağlamaları istenmiştir.⁵⁷⁹

⁵⁷³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.466.

⁵⁷⁴ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.467.

⁵⁷⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.467.

⁵⁷⁶ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.467.

⁵⁷⁷ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.467.

⁵⁷⁸ BOA, MD, 110,s.86, h.366, H. Evâhir-i Z 1108/ M. Temmuz 1697.

⁵⁷⁹ BOA, MD, 110,s.86, h.367, H. Evâhir-i Z 1108/ M. Temmuz 1697

Donanma, Sakız ve Foça'ya giderek kalyonların hasar gören yerleri tamir ve eksik olan levazımlar temin etmiştir. Daha sonra da Foça'dan 28 kalyonla Venedikliler üzerine gitmek için Andros Boğazı'na varıldı.⁵⁸⁰

3.4.4. Andros (Andre) Adası'nda Gerçekleşen Muharebe (1 Eylül 1697)

Mezemorta Hüseyin Paşa, donanmayla beraber 1 Eylül 1697'de (14 S 11109) Andros Limanı ağzına varınca burayı birkaç top atışıyla vurmak sûretiyle Venedikleri muharebeye davet edip rüzgâr altına doğru seyretti.⁵⁸¹ Venedik donanması, 32 kalyonla boğazdan dışarı çıktığında ve rüzgâr üstünde olmanın sağladığı avantajla saldırıya geçti. Venedikliler, on kalyon ve bir ateş gemisiyle Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kalyonuna saldırdılar. Akşam vaktine kadar süren muharebede 90 toplu ve 800 askerli Venedik kalyonu cephanesine top ateşinin isabet etmesiyle patlamak suretiyle yanarak battı.⁵⁸²

Osmanlı donanmasında ise ağır hasar bulunmamakla beraber *Hacı Beytullah* isimli kalyonunun kapudanı Hasan Efendi ile bir miktar asker şehit oldu.⁵⁸³ Nihayetinde Venedikliler aldıkları ağır hasarla akşam karanlığından ve akıntıdan faydalanarak İstendil Adası'na çekildi.⁵⁸⁴ Mezemorta Hüseyin Paşa bu arada savaş mevkiinde kalıp İstendil önlerinde dolaştıktan sonra Eğriboz'un güneyindeki Kızılhisar Limanı'na demirledi. Donanma burada demirlenmiş haldeyken aniden bir fırtına çıkınca bir ateş gemisi Kandiye'ye, halatları kopan Cezayir kalyonu da Sakız'a doğru düştü. Diğer gemiler ise bir şekilde rüzgâr üstünde kalarak fırtınayı atlattılar.

Bu esnada Venedikliler 20 Eylül 1697'de (4 Ra 1109) rüzgâr üstünde olmak suretiyle Kızılhisar önündeki Osmanlı donanması üzerine saldırı teşebbüsünde bulundular.⁵⁸⁵ Burada donanma kaptanları, Venedikliler'in ateş gemilerini geride bırakıp bir kalyonlarının mürettebatını boşaltıp içini yakıcı malzemeyle doldurup kapudane kalyonu üzerine göndermek maksadında olduğunu anlayınca gemi üzerine

⁵⁸⁰ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.468.

⁵⁸¹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.468.

⁵⁸² Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.468.

⁵⁸³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.468.

⁵⁸⁴ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.469.

⁵⁸⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.469.

saldırıp yaklaşmalarına mahal vermediler.⁵⁸⁶ Bu sayede kalyonlar açılmış ve Venedik gemisi de aralarından yanarak geçince Osmanlı donanmasına istedikleri zararı verememişti. 26 parçadan müteşekkil Osmanlı donanması ve 31 parçalık Venedik donanması muharebeye devam etti. Ancak Venedikliler bir şey yapamayacaklarını anladı ve gece vakti fenerlerini kapatarak nereye gittikleri anlaşılamadan firar ettiler.⁵⁸⁷

Muharebenin ertesi günü Venediklilerin kaçtığı anlaşılınca Osmanlı donanması zafer ilan edip şenlikler yapıp Sakız'a geldi. Hizmette bulunan iki Cezayir ve üç Tunus gemisine izin verilmiş, beş mîrî kalyon da zahire getirmesi için Mısır'a gönderilmiştir.⁵⁸⁸ Daha sonra Mezemorta Hüseyin Paşa ve donanma Sakız'dan Boğazhisar'a oradan da 26 Kasım'da muzaffer olarak Haliç'e girmişlerdir.⁵⁸⁹ Bu sırada Edirne'de bulunan padişaha yapılan muharebeler hakkında tafsilatlı malûmat bildirildi. Bu malûmatlarda Cezayirlielerin hizmette bulunmak için 15 kalyon hazırlayıp yeni mîrî kalyonlar için kırk pâre demir top getireceklerini ve Trablus ve Tunus ocaklarının da 20 kalyon ile donanmaya katılacakları bilgilerine yer verilmiştir.⁵⁹⁰

Bu sene Osmanlı ordusunun yaşadığı Zenta mağlubiyetine rağmen Mezemorta Hüseyin Paşa, Bozcaada ve Andros adalarında Venediklilere karşı başarılı harekâtlarda bulunması padişah tarafından da takdir edilmiştir. Mezemorta Hüseyin Paşa, Edirne'ye davet edilerek vezîriâzam aracılığıyla Sultan II. Mustafa'nın huzuruna çıkmıştır.⁵⁹¹ Padişah, Mezemorta Hüseyin Paşa'nın yaptığı bu hizmetleri memnuniyetle karşılayıp ona samur kürk giydirmiştir. Burada ayrıca tersane işlerinde tüm yetkiyi kendisine verilip donanmanın ıslahı ve ihtiyaçları için ne gerekiyorsa fazlasıyla temin edilmesini buyurmuştur.⁵⁹²

⁵⁸⁶ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.469.

⁵⁸⁷ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.470.

⁵⁸⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.470.

⁵⁸⁹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.470.

⁵⁹⁰ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.470.

⁵⁹¹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.470-471.

⁵⁹² Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.471.

Mezemorta Hüseyin Paşa İstanbul'a döndükten sonra hemen donanmanın yenilenmesi ve ihtiyaçlarının tedarikiyle ilgilenmiştir. Muharebede zarar gören kalyonların tamiri yapılmıştır. Bu arada Makrioğlu Hacı Hüseyin isimli bir kimseden yeni bir kalyon satın alınmıştır.⁵⁹³ Kardenizden ise iki kalyon yapıp gönderilmiştir. Donanmaya dâhil olan yeni kalyonlar için üç veya 16 okkalık 150 top dökülmüştür. Ayrıca Karadeniz donanması için İstanbul ve İzmit'de muhtelif özellikte gemiler yapılması kararı verilmiştir.⁵⁹⁴

3.4.5. 1698 Senesi Faaliyetleri ve Seferleri

Mezemorta Hüseyin Paşa bu senenin başlarında Ege Denizi'ne ve Rusların 1695-1696 senelerinden beri Azak kalesini muhasara edip ve saldırılarda bulunmaları sebebiyle Karadeniz'e gidecek tam teçhizatlı donanma kuvvetlerini hazırlamakla meşgul olmuştur. Ocak 1698'de kendisine gönderilen hükümle Akdeniz'e için 21 kalyon ve dört çekdiri Özi tarafları için on bir çekdiri, 25 işkampavya, 19 fırkate, 200 mürettebatlı kalite ve yine Kerç Boğazı ve Taman taraflarına altı çekdiri, dört kalyon 10 işkampavya ve beş fırkatenin hazır etmesi istenmiştir.⁵⁹⁵ Hükümün devamında bahsi geçen gemilerin mürettebatları, malzeme ve mühimmatlarının eksiksiz hazırlanıp Kerç ve Tamman'a gönderilmesi buyurulmuştur. Nisan 1698'de kendisinden istenen Adalar denizi ve Karadeniz'e gidecek donanmaların hazırlanmış olduğunu bildirdiği için Sultan II. Mustafa, Mezemorta Hüseyin Paşa'ya iltifatta bulunmuştur.⁵⁹⁶ Daha sonra da kendisinden hazır olan donanmaların bahsi geçen yerlere ulaşmasını sağlaması istenmiştir.

Mezemorta Hüseyin Paşa tüm gayreti ve gücüyle çabalamış ancak Adalar Denizi'ne gidecek donanmanın mühimmat ve cephanesinde eksikler olmuş ve askerlerin ulûfeleri de gecikmiştir. Sefer mevsiminden yaklaşık 40 gün geçmiştir. Öte yandan Mezemorta Hüseyin Paşa, askerlerin ulûfelerinin tamamlanması için uğraşıp hazır olanları peyder pey göndermiştir. Daha sonra kendisi de kapudane kalyonuna binerek İstanbul'dan hareketle Haziran 1698'de Boğazhisar'a gelmiştir.

⁵⁹³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.471.

⁵⁹⁴ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.471.

⁵⁹⁵ BOA, MD, 110, h.1169, H.Evâil-i B 1109/ M.Ocak 1698.

⁵⁹⁶ BOA, MD, 110, s.382, h.1677, H. Evâhir-i L 1109/ M. Mayıs 1698

Bu arada Osmanlı donanmanın gecikmesini fırsat bilen Venedikliler 30 kalyon, 19 çekdiri, dört mavna ve 20 firkateden müteşekkil filolarıyla Adalar denizini yağmalayıp zarar vermiş daha sonra İmroz Adası yakınlarına demirlemişti.⁵⁹⁷ Venedikliler, İmroz Adası'nda rahat durmayarak ada halkından haraç almış ve hayvanlarını kendi gemilerine yüklemiştir. Osmanlı donanması ise Boğazhisar'da 25 savaş kalyonu, iki ateş gemisi, 30 levend firkatesi ve üç bey çekdirisi ile toplanmıştı. Bu esnada ada halkı, Boğazhisar Muhafızı Vezir Çelebi İbrahim Paşa ve Mezemorta Hüseyin Paşa'ya durumlarını arz edip Venediklilerin saldırılarından kendilerini korumalarını istemiştir.⁵⁹⁸

Mezemorta Hüseyin Paşa, hareket etmeleri için haseki ağa tarafından getirilen hatt-ı şerifi okudu. Ancak kaptanlar ve derya beyleri, *“Kalyonlarımızın cebehânesi yok levendimizin ulûfesi verilmedi, düşmen-i dîn üzerine varılmak nice mümkündür, göz göre donanma-yı hümayûnı elimiz ile düşmene mi virelim. Bir kaç gün dahi sabr olunsun gelecek cebehâne ve küsûr iki yüzbin guruş ulûfe irişdikden sonra gideriz.”* cevabını verdiler.⁵⁹⁹ Öte yandan Mısır askerini getiren beş mîrî kalyonun levendi de ulûfeleri için isyanda bulunmaktaydı.

Venediklilerin fırsattan istifade İmroz Adası karşısına demirleyip Ege Denizi'nde rahatça dolaşıp buralara zarar vermesi Sultan II. Mustafa'yı oldukça rahatsız etmiştir. Bunun üzerine Mezemorta Hüseyin Paşa'ya bir hüküm gönderilmiştir. Hükümde âdetâ Mezemorta Hüseyin Paşa'nın öne sürdüğü mazeretler üzerine bir açıklama yapılmıştır.⁶⁰⁰ Padişah II. Mustafa, Mezemorta Hüseyin Paşa'nın mühimmat ve kapudanların ulûfeleri hususundaki bahanesini de sorgulamıştır. Öncelikle barutların, İzmir ve Gelibolu baruthânelerinde hazır oldukları halde naklinin neden vaktinde gerçekleştirmediğini sorgulamaktadır. Kaptanların maaş ve ihtiyaçları hususu için ise *“Bu sene donanma-yı hümayun senin umûrunda sana verilen müsaade ne vakit olmuşdur. Cümle kalyonların bir senelik dört kıt'a mevâccibleri için iktizâ eden dokuz yüz doksan kese akçe ve kapudanlarında bir senelik salyane ve lahm (et) ve edviye (ilaç) ve nan (ekmek)*

⁵⁹⁷ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.535.

⁵⁹⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.535.

⁵⁹⁹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.535.

⁶⁰⁰ MD, 110, s.472-473, h.2116, H. Evâhir-i Şevval 1109/ M. Mayıs 1698.

bahaları ve gelecek ocak kalyonları için iktizâ eden mesârifleri ve bazı zuhûr eden mesârif için yüz otuz sekiz kese akçe cem'an bin yüz yirmi sekiz kese akçe eder. Mukayyid olan ocaklardan ve elin yetişirse bazı emvalden havâle ve mahalleri gösterilmiş iken bu sene tahsil ve nakli hususunda müsahele (kolaylık) etmek ile sefer-i hümâyûnum harçlığından sana üç yüz kese akçe sana imdâd olundu. Levendlerin iki yüz iki yüz kut'a mevâcibleri verilip özür ve bahane edecek bir şey yoktur.” denilerek detaylıca açıklamıştır.⁶⁰¹ Mezemorta Hüseyin Paşa, donanmada yaşanan bu kargaşayı halletmek için derya beylerinden 30.000 kuruş borç almıştır. Bu esnada İzmir'den gönderilen 5000 kantar barut ulaşınca gemilere yerleştirdi. Nihayetinde 17 Temmuz 1698'de (8 Muharrem 1110) Boğazhisar'dan kalkıp Venedik üzerine harekete geçildi.⁶⁰² Ancak hava müsait olmayınca donanma, Bozcaada'daki Mermer Limanı'na demirledi. Bu arada altı Garp ocağı kalyonu da buraya gelip donanmaya katıldı.⁶⁰³

Bu esnada Osmanlı donanmasının geldiğini anlayan Amiral Delfino kumandasındaki Venedik donanması, rüzgâr elverişli olduğundan İmroz Adası'ndan kalkıp Boğazhisar ile Eşek Adası arasına demirledi.⁶⁰⁴ Venedikliler, rüzgâr üstünde olmalarına rağmen Osmanlı donanması üzerine saldırmaya cesaret edemedi. Mezemorta Hüseyin Paşa ise hava müsait olmadığı için beş gün boyunca bir şey yapamayıp donanmayla beraber oldukları yerde beklemek mecburiyetindeydi. Daha sonra rüzgâr donanma için müsait olup harekete geçince Venedikliler tekrar İmroz'a çekildi. Mezemorta Hüseyin Paşa, Eşek Adası ve Bozcaada yakınlarına demirlemişti.⁶⁰⁵ Ertesi gün hava sakin olduğundan birkaç kez Venedik üzerine gidildi. Ancak Venedikliler, savaşmaktan çekinerek İnoz Körfezi'ne çekildi. Osmanlı donanması peşlerinden gittiyse de aniden çıkan gök gürültüsü ve şimşek hareketlerine mâni oldu. Rüzgâr üstünde olan Venedikliler geri dönüp Kemikli Burnu'na girdiler. Donanma rüzgâr altındayken rüzgâr üstüne manevra yaparak Venedik filosu üzerine gidince Venedikliler kaçmak zorunda kalıp tekrar İmroz

⁶⁰¹ BOA, MD, 110, s.473, h.2116, H. Evâhir-i Z 1109/ M. Temmuz 1698.

⁶⁰² Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.535.

⁶⁰³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.536.

⁶⁰⁴ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.536.

⁶⁰⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.536.

Adası'na çekildi.⁶⁰⁶ Bu arada şiddetli havadan Fransız Mehmed Kaptan'ın idaresindeki *Hacı Beytullah* isimli kalyonun gabyası kırıldı.⁶⁰⁷ Bu esnada Venediklilerin İmroz Adası karşısında olduğu haberi gelince 31 Ağustos 1698'de (23 Safer 1110) Mezemorta Hüseyin Paşa da donanmayla beraber oraya doğru demir aldı.⁶⁰⁸ Ancak Venedikliler donanmanın üzerlerine geldiği haberini almış ve oradan kaçmıştır.

Mezemorta Hüseyin Paşa, İmroz Adası'na demirleyip ada halkına Venediklilerin nereye gittiğini sorunca kendisine “*Ne cânibe gitdüğün bilmezüz*” cevabını verdiler.⁶⁰⁹ Daha sonra bilgi toplamaları için gönderilen firkateler, Venediklilerin Semadirek Adası'na gittikleri haberini verdi. Bunun üzerine 12 Eylül 1698'de (6 Ra 1110) donanma İmroz'dan Semadirek'e doğru yöneldi.⁶¹⁰ Ertesi gün kuşluk vaktine kadar yelken üzerinde kalınmış ancak aniden çıkan şiddetli bir yıldırım donanmanın ilerlemesine manî oldu. Akabinde buldukları mahalin dar ve sığ olması kalyonların hareketini zorlaştırdığından donanma mecburen İmroz'a geri dönmüştür.⁶¹¹ Birkaç gün burada bekledikten sonra Venedik donanmasının Taşoz Adası tarafında oldukları haberi gelince bu sefer de buraya hareket edilmiştir. Fakat Venedikliler buradan da firar etmiştir. Daha sonra Osmanlı donanması Venedik donanmasını takip etmeye devam etmiş lakin bir türlü muharebe için karşı karşıya gelinememiştir.

19 Eylül'de Venedik donanmasının kaçtığı istikâmeti kesin olarak bilmeden tahmin üzerine peşlerinden gidildi. Osmanlı donanması Midilli'nin Sigrî Burnu'na kadar geldi. Mezemorta Hüseyin Paşa, Midilli'de tıramola⁶¹² ederek enginlere doğru açılıp ilerledi. Bu esnada gemi direklerinde bulunan gözcüler Venedik donanmasının yelkenlerini gördüklerini haber verdiler. Bunun üzerine Mezemorta Hüseyin Paşa'nın gemisinden atılan işaret topuyla donanma hemen harekete geçti. Donanma bu sefer

⁶⁰⁶ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.536.

⁶⁰⁷ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.537.

⁶⁰⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.537.

⁶⁰⁹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.537.

⁶¹⁰ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.537.

⁶¹¹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.537.

⁶¹² Rüzgârın bir kontrodan diğerine alınması. Bu sayede gemi rüzgâra karşı ilerleme imkânı elde edebilmektedir. Bkz.; Refik Akdoğan, *Türkçe İngilizce-Türkçe Açıklamalı Ansiklopedik Denizcilik Sözlüğü*, İstanbul 1996, s.294.

Venediklilerin kaçmasına fırsat vermek istemiyordu.⁶¹³ Bu amaçla 21 Eylül'de Venediklilere yetiştiler. Osmanlı donanması rüzgâr üstünde bulunduğundan Venedikliler kaçmaya fırsat bulamadı. İki taraf Midilli'nin Zeytinburnu mahalinde karşı karşıya geldi.⁶¹⁴ Venedik donanması rüzgâr üstüne çıkmaya çalışırken Midilli'nin Zeytinburnu tarafında rüzgâr altında kaldı. Osmanlı donanması kalyonları ise karşılaşmanın dokuzuncu saatinde toplanıp akabinde Mezemorta Hüseyin Paşa'yla beraber birleşip Venedik gemilerine asker dökmeye başladılar. Burada yaşanan muharebe oldukça kanlı geçmiştir.⁶¹⁵ Silâhdâr bu mukabelenin şiddetini şu ifadelerle anlatmaktadır:

“...bir mertebe top ve tûfeng cengin itdiler ki Sakız fethinden berü sekiz def'a vukû' bulan cengi unutturup gökde melekler, deryâda semekler tahsîn ü âferîn idüp, semânın sîmâsı ve denizin rengi fark olunmaz oldu.”⁶¹⁶

Muharebenin bu safhasında Venedikliler'in özellikle Mezemorta Hüseyin Paşa'ya karşı hamlelerinin olduğu görülmektedir. Nitekim muharebe sırasında Venedik amirali yanına yedi kıt'a kalyon ve bir kalyonu yedeğine alıp her birinin içine 1000'er cenkçi koyup Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kalyonuyla çarpışmak istedi. Ancak donanma kalyonları yetişerek Venediklilere manî oldular.⁶¹⁷ Bahsi geçen yedi Venedik kalyonunun ilerisinde bulunan 80 toplu büyük bir kalyon tekrar Mezemorta Hüseyin Paşa'ya doğru ilerlerken Aşçı Hacı Mehmed Kaptan ve Fransız Mehmed Kaptan kalyonlarından attıkları yaylım toplarıyla vurularak engel oldular. Venedikliler üçüncü kez Mezemorta Hüseyin Paşa'nın gemisine doğru bir ateş gemisi gönderdi. Bu kalyon gelmeden önce Mezemorta Hüseyin Paşa, kalyonunun lunbarlarını açıp topları dışarı çıkartıp cenge hazırlanmıştı. Venedik kalyonu yaklaşır yaklaşmaz hemen alabanda topları ve 44 okkalık mermer güllelerle vurdu. Venedik

⁶¹³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.538.

⁶¹⁴ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.538; Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *a.g.e.*, s.647; Mehmed Raşid Efendi, *a.g.e.*, c.1, s.561.

⁶¹⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.539.

⁶¹⁶ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.539.

⁶¹⁷ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.539.

kalyonu geldiğine pişman olup geri çekilinceye kadar top ve tüfek atışlarıyla ağır zayıata uğrayıp birçok mürettebatını da kaybetti.⁶¹⁸

Akşam vaktine doğru iki Venedik gemisi yine Mezemorta Hüseyin Paşa'nın bulunduğu geminin üzerine geldi. Ancak bu defa da bir önceki kadar top mermisine marûz kaldılar. Bir kalyon firar etmiş diğerinin ise direkleri kırılınca yedeğindeki firkatenin askerlerini de kalyona geçirmiştir. Bu esnada Mezemorta Hüseyin Paşa'nın üvey oğlu Kaptan Seyyid Mustafa, küçük kalyonuyla hasara uğrayan Venedik kalyonuna saldırıp tahliye edilen yedek firkateyi zorla aldı.⁶¹⁹ Fakat kalyondaki Venedikliler teslim olmayarak mukavemet göstermiş ve muharebeye devam etmiştir. Bu çarpışmada iki taraftan da birçok kişi yaralanıp ölmüştür. Seyyid Mustafa'da yaralananlar arasındaydı.

Muharebe sırasında Venedikliler, birçok askerini kaybetmiş kalyonlarının çoğu da hasara uğramıştır.⁶²⁰ Hasara uğrayan altı kıt'a kalyonları ortada kalmıştı. Çarpışma akşam karanlığına kadar devam etmiş sonrasında ise iki tarafta muharebeyi sonlandırdı. Venedikliler İpsaraya çekilip burada kalyonlarını tamir ettiler. Venedikliler, yaklaşık 1200 kişiyi defnedip yaralılarını iyileştirmek için Andros Adası'na gittikleri öğrenilmiştir.⁶²¹ Venediklilerin terk ettiği firkatelerden dört tanesi Osmanlı donanması tarafından ele geçirilmiş ve kalanlar ise top darbeleriyle batırılmıştır.⁶²² Bu muharebede Osmanlı donanmasından Kumandar Fransız Mehmed Kaptan ve Adıyaman Cezâyirli Hasan Kaptan ve Koronlu Hasan Kaptan ve Riyâle İbrâhîm Efendi gibi önemli kaptanlar şehîd olmuştur. Osmanlı donanması kalyonlarında bulunun 300 kişi şehid olmuş 500 kişi de yaralanmıştır.⁶²³ Mezemorta Hüseyin Paşa, kaptanları şehid düşen kalyonları ve hasara uğrayan Süleyman Kaptan'ın kalyonunu Foça'ya gönderdi.⁶²⁴ Hammer, bu çarpışma neticesinde iki tarafın da yaşadığı gemi ve denizci kayıplarının eşit seviyede olduğunu fakat

⁶¹⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.540.

⁶¹⁹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.541.

⁶²⁰ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.542; Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *a.g.e.*, s.647; Mehmed Raşid Efendi, *a.g.e.*, c.1, s.561.

⁶²¹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.542.

⁶²² Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.542.

⁶²³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.542.

⁶²⁴ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.542.

Mezemorta Hüseyin Paşa ve Amiral Delfino'nun hükümdarlarına galibiyet kazandıkları haberini verdiğini belirtmektedir.⁶²⁵

Çarpışmanın ertesi günü Mezemorta Hüseyin Paşa donanma ile beraber Koyunadaları'na giderek burada üç gün bekleyip şehidleri defin ve yaralananları tedavi ettirdi.⁶²⁶ Kalyonların ise kırılan yerleri, direk, seren ve yelkenleri tamir edildi. Kayıp yaşayan kalyonların eksik mürettebatları diğer kalyonlardan tamamlanırken vefât eden kaptanların yerine yenileri tayin edildi. 25 Eylül'de donanma Foça'ya gidip buradan tamir edilen beş kalyonla beraber Midilli önüne gelerek iki gün burada beklediler. Akabinde Venedik donanması hakkında yapılan tahkikat sonucunda İpsara'dan Andros Adası'na doğru gittikleri esnada çıkan fırtınayla Limni Adası'na sürüklenip oradan da Bozcaada'ya demirlemeden hava sakinleşince gözden kayboldukları anlaşılmıştır.⁶²⁷ Bunun üzerine Mezemorta Hüseyin Paşa bu haberi alınca donanmaya demir aldırdı. O gün ve ertesi gün hava sakin olduğundan donanma çok ilerleyemedi. Bu sırada daha önce Semadirek civarında fırtınadan dağılan firkateler de donanmaya katıldı.⁶²⁸

Mezemorta Hüseyin Paşa bu firkatelerin beş tanesini Limni'ye ve iki tanesini de Bozcaada'ya keşif maksadıyla gönderdi ve onları *“Eğer küffâr-ı hâksâr donanması ol câniblerde ise biz hevâmızı bulup varınca siz Limni'yi muhâfaza idin ve tarafımıza haber gönderin”* diyerek tenbih etdi.⁶²⁹ Kendisi de donanmayla beraber Yund Adası önüne gidip havanın müsait olmasını bekledi. 11 Ekim 1698'de buradan hareketle önce Baba Burnu'na ordan da Bozcaada önüne geldiler. Gönderilen firkateler, Venedik donanmasının Limni'de seyir halinde dolaştıktan sonra Andros ve Mora taraflarına gittikleri haberini verdi.⁶³⁰

Nihatetinde Mezemorta Hüseyin Paşa, sefer mevsiminin geçmesi ve Venediklilerin yaşadıkları hezimetle bu sene için tekrar faaliyette bulunamayacağını

⁶²⁵ Hammer, *a.g.e.*, c.12, s. 574.

⁶²⁶ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.542-543.

⁶²⁷ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.543.

⁶²⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.543.

⁶²⁹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.544.

⁶³⁰ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.544.

anladığından dönmek fikrindeydi.⁶³¹ Bunun üzerine kış mevsimi de yaklaştığından donanmanın İstanbul'a dönmesine de izin çıkmıştır. Daha sonra Mısır'dan zahire ve levazım getirecek beş kalyonu İskenderiye'ye gönderilip Garp ocakları gemilerine de izin verildi. Mezemorta Hüseyin Paşa ise donanma kalyonlarıyla Boğazhisar'a geldi. Ancak hava uygun olmadığından burada bir aydan fazla beklemek zorunda kaldılar.

Mezemorta Hüseyin Paşa, donanmayla beraber 1698 senesi Aralık ayı sonlarında İstanbul'a ulaştı.⁶³² Kendisi padişah tarafından Edirne'ye davet edilmiş ancak mesane rahatsızlığı sebebiyle iki ay kadar hasta yattı. Daha sonra 5 Mart 1699'da (3 B 1110) sadrazam vasıtasıyla Hasoda köşkünde Sultan II. Mustafa tarafından kabul edilip kendisine serâserli kürk giydirildi.⁶³³

3.4.6. 1699-1700 Seneleri Faaliyetleri

1699-1700 seneleri Mezemorta Hüseyin Paşa için önceki senelere göre daha az yoğun geçmiştir. Bunun sebebi ise Osmanlı Devleti'nin 1683 senesi itibariyle dört cephede verdiği mücadelenin, 1699'da Avusturya, Lehistan, Venedik ve Rusya ile yapılan Karlofça Antlaşması'yla sona ermesidir.⁶³⁴ 1699 senesinde Mezemorta Hüseyin Paşa, denizler de muharebeden ziyade tedbir maksatlı dolaşmış ve genellikle Tersane-i Âmire'deki işlerle meşgul olmuştur.

Karlofça antlaşmasının akabinde Osmanlı Devleti, zarar gören kalelerin tahkimini gerek görmüştür. Bu doğrultuda Mezemorta Hüseyin Paşa'dan Azak ve Özi taraflarında zarar gören kalelerin sağlamlaştırılması için gerekli olan çekdirilerin tayin edilmesiyle ilgilenmesi istenmiştir. Öncelikle Taman'daki Açu (Acu) Kalesi ve Özi'deki Kılburun Kalesi'nin tamiri için lazım olan çekdirilerin başlarına bir başbuğ tayin edilerek gönderilmesi istenmiştir.⁶³⁵ Açu (Acu) ve Kılburun kalelerine malzemelerin nakledilmesiyle vazifeli çekdirilerin başına İstefeli Hasan Paşa ve Delibeyzâde Ahmed Paşa görevlendirilmiştir.⁶³⁶ Daha sonra 17 derya beyinin,

⁶³¹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.544.

⁶³² Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.545.

⁶³³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.545.

⁶³⁴ Abdülkadir Özcan, "Karlofça Antlaşması", *TDVİA*, c.24, İstanbul 2001, s.504-507.

⁶³⁵ BOA, MD, 110, s.640, h. 2945, Evâhir-i N 1110/Mart 1699.

⁶³⁶ BOA, MD, 110, s.663, h. 3068,3069, Evâhir-i L 1110/ Nisan 1699.

kalelerin tamirine lazım olan malzemeleri taşımaları için çekdirileriyle Karadeniz'e gönderilmelerine karar verilmiştir.⁶³⁷

Yukarıda zikredildiği üzere 1699'da Venedik'de sulh akdedilmiş devletlerden biri olduğundan Ege Denizi adaları ve Çanakkale Boğazı önceki senelere göre daha emniyetliydi.⁶³⁸ Yapılan antlaşmanın akabinde 27 Haziran 1699'da Venedik tarafından İstanbul'a Lorenzo Sorenzo isimli bir elçi gönderilmiştir.⁶³⁹ Mezemorta Hüseyin Paşa'ya kalyonuyla Boğazhisar'a yaklaşan elçi için iki çekdiri ve güvenilir bir kimse tayin edip İstanbul'a göndermesi için hüküm gönderilmiştir.⁶⁴⁰ Daha sonra yapılan antlaşma gereğince Mezemorta Hüseyin Paşa'dan Venedik kaptanı ile görüşüp iki tarafın da esirlerinin isimleri yazılarak münasip bir şekilde mübadeleyi gerçekleştirmesi istenmiştir.⁶⁴¹

Bu yıllarda evvelki seneler gibi donanmanın yoğun olmasına ve Garp ocaklarından gemilerin gelmesine ihtiyaç duyulmamıştır. Mezemorta Hüseyin Paşa kendisine ait olan küçük kalyonunu dahi Tunuslu bir tüccara satmıştır.⁶⁴² Donanma için daha önce yapılan beş mîrî kalyon eskiiyip sefere çıkamayacak halde olduğundan çürüğe çıkarılmış ve elli altı zirâ uzunluğunda üç anbarlı büyük kapudane kalyonu da tamamlanmamıştır.⁶⁴³ Bu sebeple Mezemorta Hüseyin Paşa geriye kalan 19 mîrî kalyon ve üç anbarlı kapudanesiyle Ege Denizi'ne açıldı.

27 Kasım 1699'da (4 C 1111) Mezemorta Hüseyin Paşa donanmayla beraber Haliç'e geldi. Akabinde vezîriâzam vasıtasıyla Yalı Köşkü'nde padişahla görüşmüştür. Mezemorta Hüseyin Paşa çıktığı bu sefer neticesinde 44 toplu bir Malta kalyonu ve bir şatiye ele geçirip Akdeniz'de de emniyeti sağladığı için kendisine seraserli kürk hediye edilmiştir.⁶⁴⁴ Daha sonra üç mîrî kalyon kaptanına da hil'at

⁶³⁷ BOA, MD, 110, s.660-661, h. 3044-3052,3055-3063, Evahir-i L 1110/ Nisan 1699.

⁶³⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.549.

⁶³⁹ Uğur Kurtaran, "Karlofça Antlaşması'ndan Sonra İstanbul'a Gelen Yabancı Elçilerin Ağırlanması ve Yapılacak Harcamalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c.37, Sa: 63 (2018), s.331-370.

⁶⁴⁰ BOA, MD, 111, s.72, h.245, H. Evâil-i S 1111/ M. Ağustos 1699.

⁶⁴¹ BOA, MD, 111, s.341, h.1180, H. Evâhir-i Z 1111/ M. Haziran 1700.

⁶⁴² Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.549.

⁶⁴³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.549.

⁶⁴⁴ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.560.

giydirilip adet üzere donanma şenliklerle tersaneye girmiştir.⁶⁴⁵ 16 Şubat 1700'de (26 Ş 1111) Mezemorta Hüseyin Paşa, yeni yapılan baştardanın indirilme merasimine Sultan II. Mustafa'yı davet etti.⁶⁴⁶ Bu merasim sırasında kendisine serâserli kürk, baştardanın yapımına memur olanlara da kaftan giydirildi.⁶⁴⁷

20 Mayıs 1700'de (1 Z 1111) sulh döneminde olduğundan Karadeniz'e donanma gönderilmesine gerek görülmemiş ancak ada, yalı ve tüccar gemilerinin korsanlardan muhafazası için yedi mîrî kalyona ek olarak bir ateş gemisinden müteşekklil bir filo Aşçı Mehmed Kaptan kumandasında Akdeniz'e gitmek için vazifelendirildi.⁶⁴⁸ 22 Mayıs'ta Mezemorta Hüseyin Paşa da tersanede yapılan yeni baştardaya binerek kethüda gemisi ve 25 çekdiriyle Yalı Köşkü'ne demirledi.⁶⁴⁹ Silâhdâr, bahsi geçen yeni baştarda için “...*Hakkâ otuz bir oturak lâ-nazîr bir gemi olup bir mertebe altun ile müzeyyen idi ki selefde gelenleri bir dürlü bilmem hadd-i bülûğdan berü otuz yıldır donanma gördüm böyle bir mehîb müzeyyen baştarda müşâhede olunmadı.*” ifadelerine yer vermiştir.⁶⁵⁰ Daha sonra âdet üzere haseki ağa sandalla Mezemorta Hüseyin Paşa'nın yanına gidip onu köşke getirdi. Akabinde Mezemorta Hüseyin Paşa, sadrazam aracılığıyla padişahla görüşmüş ve kendisine erkân semmûr kürk giydirilmiştir. Daha sonra padişaktan izin isteyerek baştardaya binmiş ve top tüfek atışları eşliğinde Beşiktaş'a geçmiştir.⁶⁵¹

Sultan II. Mustafa, donanma İstanbul'dan hareket etmeden önce Vezîriâzam Amcazâde Hüseyin Paşa'nın yalısında kendisi için verilen ziyafete gitmiştir. Buradan dönüşünde ise yeni inşa edilen baştardaya binmiştir.⁶⁵² Baştarda, demir alıp ilerledikten sonra padişahın emriyle trinkete yelkeni açılmıştır. Deya beyleri de kendi çekdirileriyle baştardayı takip etti. Ortaköy'e demirleyen kalyonlar da top şenlikleri yaparak Kurşunlumahzen önüne geldiler. Bu sırada Mezemorta Hüseyin Paşa, II. Mustafa'ya bir mücevher kuşak ve dört ihrâmdan oluşan

⁶⁴⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.561.

⁶⁴⁶ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.564.

⁶⁴⁷ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.564.

⁶⁴⁸ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.569.

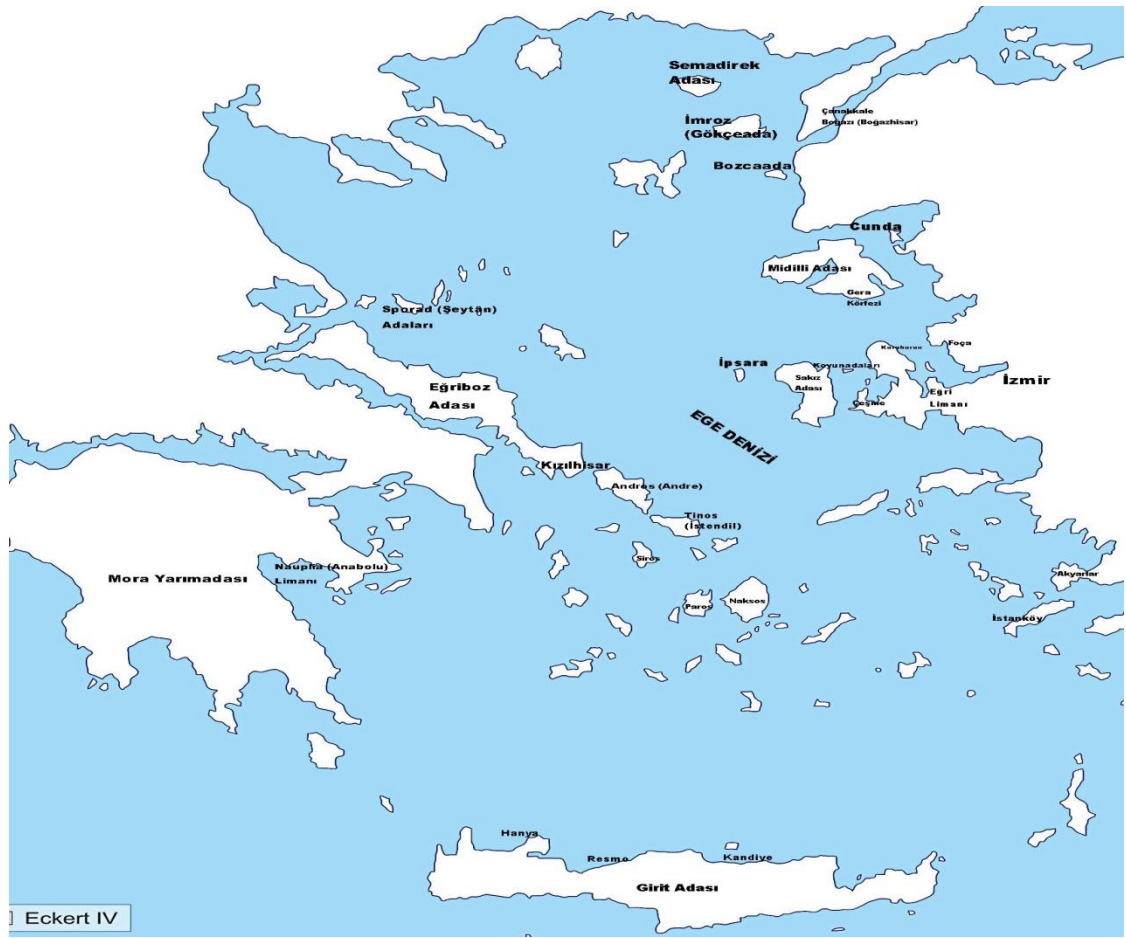
⁶⁴⁹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.569.

⁶⁵⁰ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.569.

⁶⁵¹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.569.

⁶⁵² Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.571.

hediyelerini takdim etti.⁶⁵³ Padişah da Mezemorta Hüseyin Paşa'ya serâserli kürk, kethüdasına, dümen tutan tersane kethüdasına, iki dümenciye ve Reis Mustafa Efendi'ye birer hil'at giydirdi. 6 Kasım 1700'de denizden dönen mîrî kalyonlar Tophane'ye demirledi. Aynı gün padişah, Çayır Köşkü'ne teşrif edip burada kalyonların top şenliklerini seyretti.⁶⁵⁴ Mezemorta Hüseyin Paşa da ertesi gün çekdirilerle Kurşunlumahzen önüne demirledi.⁶⁵⁵

Harita-3: Mezemorta Hüseyin Paşa'nın seferleri sırasında Ege Denizi.

⁶⁵³ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.571.

⁶⁵⁴ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.580.

⁶⁵⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.580.

3.4.7. 1701 Senesi Faaliyetleri

Bu senenin içerisinde Mezemorta Hüseyin Paşa'nın faaliyetlerini özellikle kendisine gönderilen hükümlerden anlamaktayız. 1701 senesinde Mezemorta Hüseyin Paşa'ya çoğunlukla tersanede kürek cezası alan yahut affedilen suçlular hususunda hükümler gönderilmiştir.⁶⁵⁶ Hükümlerde yer alan diğer bir husus ise Kandiye, Hanya, Resmo, Sakız, Eğriboz ve Midilli kalelerinin limanlarının uzun müddetten beri temizlenmemiş olması hasebiyle buraya gelen gemilerin giriş ve çıkışta zorlanması ile alâkalıdır. Bu sebeple Kandiye, Hanya ve Eğriboz'un muhafızları, Sakız ve Midilli'nin ise kadı ve dizdarları marifetiyle halkın yardımlarıyla temizlenmesinin sağlanmasına karar verilmiştir. Bu sebeple Mezemorta Hüseyin Paşa'ya hüküm gönderilerek donanmanın üssü olan Midilli ve Sakız'da vezir yahut rütbeli bir muhafız olmaması sebebiyle birer dolap gemisi ve derya beylerinden birini çekdirisiyle tayin ederek bu temizliğin halledilmesi istenmiştir.⁶⁵⁷

Sefer mevsimi yaklaştığından Sultan II. Mustafa, Mezemorta Hüseyin Paşa'ya Cerrahbaşı Ahmed isimli bir kimseyle hil'at ve elbise göndermiştir.⁶⁵⁸ Kendisinden, çıktığı bu seferde Ege adalarının muhafazası ve düzene sokulması gibi hususlarla ilgilenmesi istenmiştir. Nitekim Mayıs 1701'de bazı gayrimüslim korsanlar firkateleriyle Bare (Paros), Andros, Büyük ve Küçük Değirmenlik adalarına gelip buralardaki Müslüman halka saldırıda bulunup esir etmiş ve zarar vermiştir. Bunun üzerine Mezemorta Hüseyin Paşa'dan zikredilen adalara giderek ahidnâmeli devletlerin gemicilerine zarar vermeden bahsi geçen korsanları cezalandırması ve halkın emniyetini sağlaması istenmiştir.⁶⁵⁹ 21 Mayıs 1701'de (13 Z 1112) Mezemorta Hüseyin Paşa başardaya binerek beraberindeki 25 çekdiriyle Beşiktaş'a demirledi.⁶⁶⁰ Bu sırada rahatsız olmasına rağmen 23 Mayıs 1701'de donanmayla beraber son kez Adalar Denizi'ne doğru hareket etti.⁶⁶¹

⁶⁵⁶ BOA, MD, 111,s.525, 543, 553, 566, h. 1826, 1897, 1933, 1979.

⁶⁵⁷ BOA, MD, 111,s.545, h.1902, H. Evâhir-i Za 1112/ M. Mayıs 1701.

⁶⁵⁸ BOA, MD, 111,s.556, h.1942, H. Evâil-i Z 1112/ M. Mayıs 1701.

⁶⁵⁹ BOA, MD, 111,s.545, h.1901, H. Evâhir-i Za 1112/ M. Mayıs 1701.

⁶⁶⁰ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.593.

⁶⁶¹ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.593.

3.5. MEZEMORTA HÜSEYİN PAŞA'NIN VEFATI

Mezemorta Hüseyin Paşa, çıktığı son seferde Sakız'a vardığında hastalığı daha da şiddetlenmiştir.⁶⁶² 20 Ağustos 1701'de (15 Ra 1113)⁶⁶³ Pare (Paros) Adası'nda vefât etmiş ve Sakız Adası'na defnedilmiştir.⁶⁶⁴ Safvet Bey, Mezemorta Hüseyin'in ailesinden bir kimseye dayanarak mezarın Eğriboz'da olduğunu ileri sürmektedir.⁶⁶⁵ Mezemorta Hüseyin Paşa'nın yerine mîrî kalyonlar kapudanı olan Abdülfettah, kaptanpaşa tayin edilmiştir.⁶⁶⁶ Daha sonra Abdülfettah Paşa, İstanbul kaymakamına ve Sakız kadısına hüküm gönderilerek, Mezemorta Hüseyin'in iki küçük oğlu ve on yaşında bir kızı olduğu belirtilip Sakız ve İstanbul'daki mülk, para ve eşyasının vazifelendirilen kapıcıbaşı ve mübâşir gelinceye kadar muhafaza edilmesi istenmiştir.⁶⁶⁷ Mezemorta'nın mirası 5 Ekim 1701'de (2 Ca 1113) İstanbul'a getirilerek mirasçılara teslim edilmiştir.⁶⁶⁸ Mezemorta Hüseyin Paşa'nın vefâtına Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi şu şiiri yazmıştır:

“Şâd ide rûhunu hak dedi Zamîri târîh

Zevrak-ı cismi 'adem-i bahrine sâldı kapudân

Ola yâri rahmet-i rab dedi târîhin Zamîr

Kapudân Paşa karâya çekti felek cismini

Hak te'âlâ kabrini nûr eylesin

Cennet ü kevserle mesrûr eylesin. Sene 1113/1701.”⁶⁶⁹

Mezemorta Hüseyin Paşa, hayatı boyunca başarılı bir denizci olup girdiği mücadelelerde aldığı başarıların yanı sıra bir takım hayratı olduğu bilinmektedir. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Sakız'da bir cami, Cezayir'de ise bir cami ve medrese

⁶⁶² Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi, *a.g.e.*, s.403.

⁶⁶³ Bostan, “Mezemort Hüseyin Paşa”, s.283.

⁶⁶⁴ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.635.

⁶⁶⁵ Safvet, “Koyun Adaları Önündeki Deniz Harbi, Sakız'ın Kurtuluşu”, *TOEM*, Sa: 3/1, (1911), 150-177.

⁶⁶⁶ BOA, *MD*, 111,s.651, h.2317, Evâhir-i Ra 1113/ Eylül 1701; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *a.g.e.*, s.635.

⁶⁶⁷ BOA, *MD*, 111, s.653, h. 2326,2327, H. Evâhir-i Ra 1113/ M. Eylül 1701.

⁶⁶⁸ Bostan, “Mezemort Hüseyin Paşa”, s.283.

⁶⁶⁹ Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi, *a.g.e.*, s.403.

inşa ettirdiği bilinmektedir.⁶⁷⁰ Cezayir’de 1685 senesinde şehrin Babü’z Azun kapısına inşa ettirdiği caminin, orijinal kubbesi ve toprak kaplamalı ince minaresi bulunduğu bilinmektedir.⁶⁷¹(EK-14) Ancak bu cami, 1830’da hastaneye dönüştürülmüş 1836’da da yıkılmıştır.⁶⁷² Bununla beraber Tournefort, Mezemorta Hüseyin’in kaptan paşa iken Tophane’de güzel bir saray inşa ettirdiğini kaydetmektedir.⁶⁷³

3.6. 1701 TARİHLİ BAHİRİYE KANUNNÂMESİ VE MEZEMORTA HÜSEYİN PAŞA

Mezemorta Hüseyin Paşa, Osmanlı hizmetinde yer aldığı süre boyunca gerçekleştirdiği seferlerde denizcilikteki mahiretini göstererek daima başarılı olmuştur. Mezemorta Hüseyin Paşa, sadece denizlerde galibiyetler kazanmakla kalmamış aynı zamanda Osmanlı bahriyesi nizamıyla da ilgilenmiştir. Bu doğrultuda Mezemorta Hüseyin Paşa, vefât etmeden önce hazırladığı *Bahriye Kanunnâmesi* ile Osmanlı kaptanıderyaları arasında da ayrı bir yere sahiptir. Kendisi Kaptanıderya olduğunda denizcilik teşkilâtının yapısının düzenlenmesini mühim görmüş ve özellikle kalyonları ön plana çıkarmak istemiştir. 1697-1702 senelerinde sadrazam yapan Amcazâde Hüseyin Paşa’nın Karlofça antlaşmasının akabinde bütün devlet teşkilâtında köklü bir yenilenmeyi gerek görmesi Mezemorta Hüseyin Paşa’nın da Osmanlı bahriyesinde yapmayı istediği düzenlemeleri uygulamasına olanak sağlamıştır.⁶⁷⁴

Kanunnâmenin hazırlanmasındaki esas rol Mezemorta Hüseyin Paşa’ya ait olup ilanı ve uygulanması Abdülfettâh Paşa’nın kaptanpaşalığı döneminde gerçekleşmiştir. Kalyonculuğun geliştirilmesi ve Osmanlı denizciliğini organize edilmesi maksadıyla yapılan en mühim düzenleme 1701 tarihli Bahriye Kanunnamesi ile gerçekleşmiştir.⁶⁷⁵ Bahriye Kanunnâmesi’nin metni üç ayrı yerde mevcuttur. Bunlardan Arşiv kayıtlarında yer alan iki metinden biri 112 numaralı

⁶⁷⁰ Şehrizâde Mehmed Said Efendi, *a.g.e.*, s.403.

⁶⁷¹ Henri Klein, “Les Monuments Religieux”, *Le Vieil Alger et L’Occupation Militaire Française Avec Vues, Plans et Coupes*, c.2, 1910, s.15-21.

⁶⁷² Klein, *a.g.m.*, s.17.

⁶⁷³ Tournefort, *a.g.e.*, İkinci Kitap, s.39.

⁶⁷⁴ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s. 498.

⁶⁷⁵ İdris Bostan, “Mezemorta Hüseyin Paşa”, c.1, s. 281-91.

mühimme defterinde⁶⁷⁶ değeri ise Başmuhasebe Tersâne Emâneti 14599 numaralı defterde⁶⁷⁷ yer almaktadır. Metin üçüncü olarakta *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)* isimli eserde geçmektedir.⁶⁷⁸

Kanunname metninin ilk kısmında, bu kanunnamenin düstûrî'l-amel olarak kabul edilerek, getirilen düzenlemelere münasip hareket edilmesi ve hiç kimsenin bunları değiştirmemesi emredilmiştir. Kanunnâmede yer alan maddelerin aslına bozarak değiştirmeye cesaret edenlerin “*Her kim işittikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı ancak onu değiştirenlerin boynunadır. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.*”⁶⁷⁹ meâlindeki ayetle karşılaşacakları belirtilmiştir.

Kanunnâmede değinilen ilk husus, bundan sonra planlandığı üzere kalyon sayısının 40’a tamamlanmasıyla istenilen sayıya ulaşılması için kalyon inşasının ihmal edilmemesidir. Kendisi henüz mîrî kalyonlar kaptanı olduğu dönem, Osmanlı donanmasında sayıları 10 olan kalyonların 20’ye tamamlanması için çabalamıştır. Bu dönemde Mezemorta Hüseyin Paşa karadan yetişmiş olan Kaptanıderya Yusuf Paşa ile anlaşmazlık yaşamış bunun üzerine Sultan II. Ahmed her iki denizciyi de uyarma ihtiyacı duymuştur.⁶⁸⁰ Bununla beraber, Mezemorta Hüseyin Paşa, Sadrazam Çalık Ali Paşa’dan aldığı yetkiyle Yusuf Paşa’nın kalyonlara müdahale etmesine müsaade etmemiştir.

Tersane ocaklıkları olan mahallerden sağlam kerestelerin getirilmesi ve zamanla eskiyen kalyonların yerine her sene bir-iki kalyon yaptırılarak sayılarının arttırılması emredildi. Kanunnâme hazırlanırken donanmada ikisi inşa halinde 27 kalyon bulunduğu ve bu sayının 40’a tamamlanarak her birinin mühimmat ve personelinin belirtildiği üzere eksiksiz hale getirilmesi belirtildi. Kanunnâme hazırlandığı esnada yapımı süren kalyonlardan biri 62,5 zirâ (47,37 m.) uzunluğunda

⁶⁷⁶ BOA, MD,112, s. 18-23.

⁶⁷⁷ BOA, D. BŞM. TRE def. 14599, s. 1-9. Bkz.; Yusuf Alperen Aydın, Sultanın Kalyonları: Osmanlı Donanmasının Yelkenli Savaş Gemileri (1701-1770), İstanbul 2010, s.33.

⁶⁷⁸ *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, s. 167-71; Kanunnâme metni için ayrıca bkz.; Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s.523-7; Bostan, “Mezemorta Hüseyin Paşa”, s.289-91; Kanunnâme’yi değerlendiren diğer çalışmalar için bkz.; Safvet, *a.g.e.*, s.94-99; Aydın, *a.g.e.*, s.32-35; Kurtoğlu, *a.g.e.*, c.2, 4. Kısım s.93-96.

⁶⁷⁹ Bakara sûresi, 181. ayet, *Kur’an-ı Kerim Meâli*, haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s.34.

⁶⁸⁰ BOA, *Cevdet-Bahriye*, 2597, H. Evâhir-i Za 1105/ M. Temmuz 1694.

büyük üç ambarlı kalyon diğeri ise bu kalyonun inşası için temin edilen kerestelerden arta kalanlarla yapımına başlanan 43 zirâlık (32,59 m.) bir kalyonu. Kalyon sayısının 40'a ulaşması için bir an önce 13 kalyonun daha yapımına başlanması lazımdı.

Kanunnâmeye göre kaptanıderya, derya beyleri, kaptan, reis ve diğer donanma üyeleri üzerine başbuğ olacaktı. Bahsi geçen üyeler kaptanıderyanın emirlerine uyacakları gibi o da her bir firkanın düzenlenmesine itina gösterecekti

Osmanlı donanmasının en eski emektarlarından olan kadirga sahibi derya beyleri, gemilerinin takımlarını eksik bırakmayıp 160 savaşı ve salyaneleri gereğince forsayı hazırda bulduracaktı tutacaktı. Bununla beraber derya beylerinin gemilerinde bulunan kaptan ve reisler, denizcilikte mâhir kimseler olacak ve donanma sefere çıktığı zaman kaptanıderya tarafından kontrol edilecekti. Eğer derya beyleri eksikleri olmalarına rağmen bunu haletmedikleri takdirde gemilerine el konulup kaptan paşa tarafından lâıık olanlara verilecekti.

Kanunnamedeki en mühim hususlardan biri, kaptan paşaların sebepsiz yere azledilmemesi, görevden alınmalarına neden olacak bir suç işlemedikleri sürece yaşadıkları sürece vazifelerinde kalmalarıydı. Görevden alındıkları veya vefât ettikleri takdirde kapudâne-i hümayun kaptanı, kaptanıderya tayin edilecekti.

Bununla beraber denizcilik bilgisi olamayan karadan yetilen paşaları katiyen kaptanıderyalığa getirilmeyecekti. Kapudâne vazifesinin denizciliğe vâkıf olmak koşuluyla Patrona kaptanına, Patrona kaptanlığının da Riyâle kaptanına verilecekti. Boşalan riyâle kaptanlığına yerine gelecek kişiyi seçmek için ise kalyon kaptanları, kaptanıderya huzurunda istişare ederek içlerinden bu vazifeye en lâıık olanını tayin edeceklerdi. Bunun için vazife için esas unsur eski olmak değil liyâkat olacaktı. Böylelikle ehil olanlardan seçilerek oluşturulan silsile neticesinde bir gün seçilecek kaptan, emrindeki donanmayı sevk ve idarede bilgi ve birikime sahip biri olarak bu vazifeye gelmiş olacaktı.

Kaptan-ı deryâlar sulh zamanlarında başarda-i hümayûna, muharebe sırasında ise üç fener ve üç bayrak taşıyan büyük kalyona binecekti. Bu kalyon ise

başkapudâne olarak anılacak ve diğer kapudâne kalyonu da ikinci kapudâne kaptanının idaresinde bulunacaktı. Ayrıca savaş esnasında yaralananların arzu ettikleri mahalden görev verilip emekliliğe ayrılmaları gerçekleştirilecekti.

Donanmadaki kalyon kaptanlarından biri vefât ederse yahut bir sebep üzerine görevden alınması gerektiğinde kapudâne kalyonunun baş reisi onun yerine kalyonuna kaptan olarak tâyin edilecekti. Kapudâne baş reisliği de kapudâne-i hümâyun veya diğer kalyonlarda bulunan aylakçıyândan reislikte tecrübe ve birikime sahip olanlara verilecekti. Topçubaşılık vazifesi boşaldığında ise yerine topçular kethüdası getirilecekti. Topçular kethüdalığına ise topçu askerlerinin arasından yetenekli ve kıdemli olanlar arasından atanacaktı. Yüksek maaşlı zâbitlerin yerleri boşaldığında bunların yerine yine bu alanda bigi ve görgüye vâkıf olanlar seçilecek ve bir takım kişiler vasıtasıyla lâıyk olmayanlar göreve getirilmeyecekti. Bilhassa, denizcilikle alâkası olmayan kimselerin göreve atanmamasına dikkat edilmesi istenmektedir. Kaptanıderya ve diğer gemi kaptanları muhtelif sebeplerle kalyon görevlilerinin sayısını eksiltmeyecek ve kalyonlar için tesbit edilen sayıda personel ve mühimmat noksansız halledilecekti. Kalyon ağaları, özellikle baş ağa olan kimse dindar olacak ve personeli asayiş ve düzen içinde tutacaktı. Gemi bir limana demirlediği sırada zâbitlerin asayışı bozup uygunsuz hareket etmemesi için gerekli uyarıları yapacaktı. Tenbih edildiği halde usulsüz hal ve harekette bulunanlar hapse atılmak suretiyle cezalandıracaktı. Bu sayede Bahriye Kanunnâmesi ile Osmanlı donanması mensuplarının tayin, terfi ve emekliliği gibi hususları bir nizamla bağlanmış olacaktı.

Hayatının büyük çoğunluğu denizlerde geçen Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kendisinin de Garp Ocakları'nda yetişen bir denizci olmasının bu düzenlemelere etkisi olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁸¹ Bilhassa kalyon kaptanlarının kendi aralarında yapacakları seçimle yeni kalyon kaptanlarının göreve getirilmesi şartı, Garp Ocakları'ndaki korsan kaptanların müşterek kararlar hareket etmelerinin bir tesiri olduğu açıktır.⁶⁸² Bununla beraber kendisinin denizcilik hususunda sahip olduğu

⁶⁸¹ Bostan, "Mezemorta Hüseyin Paşa", s.286.

⁶⁸² Bostan, "Mezemorta Hüseyin Paşa ", s.286.

bilgi ve birikimlerle Osmanlı bahriyesinde yukarıda zikrettiğimiz hususları düzene koymak için çabalamıştır.

SONUÇ

Mezemorta Hüseyin Paşa, XVII. yüzyıl sonlarında Osmanlı denizciliğinin en mühim ismidir. Garp ocaklarında küçük yaştan itibaren başladığı korsanlık faaliyetleriyle denizcilikteki maharetini arttırarak devam ettirmiştir. Gençlik dönemlerinden itibaren Akdeniz havzasındaki icraatlarıyla kazandığı nâmu gayrimüslim devletler tarafından da bilinmektedir. Mezemorta Hüseyin, uzun süren bir esaret yaşasa da geriye kalan hayatında bir denizci olarak daima başarılı işlerde bulunmuştur. Silahdâr'ın “*öyle bir merd-i meydân gayûr ve nâm ü şânı Frenk ve Hind'de söylenen âdemi*” ifadeleri esasında onun şöhretinin ve maharetinin kısa özetidir. Bu çalışmada denizcilikten yetişen bir Osmanlı kaptan paşasının hayatı kaynaklar ışığında anlatılmıştır. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın hayatının tamamına dair henüz müstakil bir eser ortaya konulmadığı için kendisinin biyografisi detaylıca ele alınmıştır. Kendisiyle ilgili kaynaklardaki eksik noktalar elden geldiğince giderilip bütüncül bir biyografik çalışma yapılması amaçlanmıştır. Öncelikle kendisinin menşei, doğum tarihi, lâkabı ve Cezayir'deki ailesine dair malumatlar yabancı kaynaklar ile karşılaştırmalar yapılarak açıklığa kavuşturulmuş ve detaylı malûmat sağlanmıştır. Bununla beraber korsanlık faaliyetleri belli bir nizam çerçevesinde bir araya getirilmiştir. Bu faaliyetlerinin Cezayir-Fransa arasındaki siyâsî gelişmelerdeki yeri anlatılmıştır.

Hayatının ilk evresinin geçtiği Cezayir, keskin hamlelerinin ve şöhretinin merkezi olmuştur. Öncelikle başarılı denizciliğiyle Cezayir'de saygınlık elde etmiş daha sonra bu saygınlığına cesaretini de ekleyerek dayı olarak iktidara geçmiştir. Kendisinden önce görev yapan dayılardan farklı olarak dayılık vazifesindeyken Cezayir beylerbeyi olmuştur. Cezayir'deki faaliyetlerinde en dikkat çeken gelişmeler özellikle Kral XIV. Louis yönetimindeki Fransa'yla yaşanan münasebetlerdir. Cezayir'deki vazifeleri boyunca Fransızların saldırılarına her defasında mukavemet göstermiş ve onlarla antlaşma yaparak geri çekilmeye zorlamıştır. Bununla birlikte Mezemorta Hüseyin'in dayılıktan beylerbeyiliğe geçişine dair kaynaklarda net bir ayırım yapılmadığı anlaşıldığından bu husus araştırılmıştır. Osmanlı tarihi kaynakları, arşiv vesikaları ve yabancı kaynaklar incelendiğinde esasında kendisinin önceki

dayılardan farklı olarak 1686 senesine kadar Cezayir dayısı bu seneden sonra ise beylerbeyi olduğu anlaşılmıştır.

Mezemorta Hüseyin'in Cezayir'deki vazifeleri sırasındaki yaşanan Fransa'nın 1683-1688 bombardımanları siyasî gelişmelerle birlikte aktarılmaya çalışmıştır. Bu hususta gerçekleşen çarpışmaların neden kaynaklandığı ve karşılıklı siyasî münasebetler incelenmiştir. Özellikle 1683'deki bombardıman sırasında Fransız esirlerin, topun ağzına yerleştirilmesi en mühim hususlardandır. Ancak bu mesele, Fransızların Cezayir'e karşı gösterdiği savaş yanlısı tavır, esirler ve korsanlıkla ilgili problemler bağlamında incelenmeye çalışılmıştır. Esirlerin topun ağzına yerleştirmek fiili iki taraf için de gerçek bir tehdit unsuru olmuştur. Nitekim 1688 bombardımanında Mezemorta Hüseyin Paşa ve Fransız mareşali arasındaki mektuplardaki meydan okumalarda da bu durum açıkça görülmüştür. Bununla beraber Fransızların esirler üzerinden gerçekleştirdiği etik dışı antlaşma ihlalleri, Mezemorta Hüseyin Paşa'nın onlara karşı tavrının açıklanmasına yardımcı olmuştur.

Tez çalışmamız süresince Mezemorta Hüseyin Paşa'nın adına yabancı literatürde sıkça rastlanmıştır. Kendisine dair bilgiler sadece yabancı kaynaklarda geçmekle kalmamış ismi dönemin Fransız madalyalarında da yer almıştır. Kendisi, Fransa Kralı XIV. Louis'ye karşı oluşturulan hiciv madalyalarında Osmanlı Sultanı II. Süleyman ile beraber Cezayir dayısı sıfatıyla yer almıştır. Böylelikle bombardımanlar vesilesiyle tanıdıkları Mezemorta Hüseyin'i kuvvetli bir düşman profili olarak kullanmış ve Fransa kralıyla ittifak halinde göstererek kral eleştirilmek istenmiştir. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Cezayir'deki sarayına esir olarak düşen Wolfgang kardeşlerin kurtulduktan sonra yanlarında getirdikleri portreler ve esaret senelerinde yaşadıklarının anlatıldığı bir eser tezimiz için mühim bilgiler sağlamıştır. Bu kaynaklar sayesinde sürekli bir mücadele halinde gördüğümüz Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Cezayir'deki saray hayatına dair kıymetli malûmatlar bir araya getirilmiştir.

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın 1683-1688 senelerinde Cezayir'deki dayılık ve beylerbeyilik döneminin ardından Osmanlı Devleti tarafından Osmanlı donanmasında kaptanıderya olması için İstanbul'a davet edilmiştir. Mezemorta

Hüseyin Paşa, her ne kadar Osmanlı Devleti tarafından en başından beri kaptan paşalığa lâyık görülse de Cezayir'deki son dönemlerinde yaşadığı sıkıntılar bunun gecikmesine neden olmuştur. Kaptan paşalığının ertelenmesinin ardından Osmanlı donanmasında sırasıyla Tuna kaptanı ve mîrî kalyonlar kaptanı olarak görev almasına karar verilmiştir. Bu vazifeleri sırasında Osmanlı Devleti için kritik seferlerde görevlerini en iyi şekilde yerine getirmiştir. Tuna kaptanıyken Tuna üzerinden yapılan harekâtı başarıyla tamamlamıştır. Mîrî kalyonlar kaptanı vazifesinde ise Venediklilere karşı önemli bir başarı göstererek Sakız Adası'nın geri alınmasında mühim rol oynamıştır. Nihayetinde Mezemorta Hüseyin Paşa, denizcilik hususunda sahip olduğu mahareti ve tecrübeleriyle Osmanlı donanmasının en üst mertebesi olan kaptanıderyalığa getirilmiştir. Kaptanıderyalığa gelişiyle 1695-1698 yılları arasında özellikle Ege Denizi'nde Venediklileri birçok kez yenilgiye uğratarak mühim mücadeleler gerçekleştirmiştir. Bu sayede durağanlaşan Osmanlı donanmasının tekrar canlanmasına vesile olduğu görülmüştür.

Çalışmamızda Tuna kaptanlığından kaptan paşalığa kadar gerçekleştirdiği harekâtlar ve seferler Osmanlı kronikleri ve arşiv belgelerinden yararlanılarak kronolojik olarak bir araya getirilmiştir. Bu sayede Osmanlı hizmetindeyken denizlerdeki seferleri ve özellikle Venediklilere karşı giriştiği başarılı mücadeleleri detaylıca anlatılmıştır. Bununla beraber bu vazifeleri süresince vaktinin büyük çoğunluğunu denizlerde geçirmesinin yanı sıra aniden ortaya çıkan hastalığına rağmen faaliyetlerine ara vermediği görülmüştür. Denizlerdeki zaferleri ve mücadelelerinin yanı sıra Osmanlı bahriyesini yelken devri usullerine uygun olarak nizâma bağlamış ve bahriyenin ıslah edilmesi maksadıyla 1701 Bahriye Kanunnâmesi'ni vücuda getirmiştir. Tezimizde bu kanunnamenin muhtevasına da yer verilmiştir.

Nihayetinde bu çalışmada XVII. yüzyılın en mühim ve meşhur denizcilerinden biri olan Mezemorta Hüseyin Paşa'nın biyografisi çerçevesinde bir Osmanlı kaptanıderyasının siyasî ve şahsî hayatı tüm yönleriyle detaylıca izah edilmeye çalışıldı. Bununla beraber olan Osmanlı hizmetinde bulunan ancak hayatlarının ilk evrelerine dair detaylı malûmat sağlanamayan mühim kimseler

hakkında, detaylı bir literatür taramasıyla bilgi sağlanacağını gösterilmeye çalışıldı. Bu tez vesilesiyle ileride yapılacak kaptanıderya biyografilerine her bakımdan yol gösterici olmasını temenni etmekteyiz.

KAYNAKÇA

A.) Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Atık Şikâyet Defteri (A.DVNSSŞKT.d.)

Başmuhasebe Tersane Eminliği Defterleri (D. BŞM. TRE. d.)

Cevdet-Bahriye (C.B.)

Düvel-i Ecnebiye Defteri (A.DVN.DVE.d.)

İbnülemin Bahriye. (İ.B.)

Mühimme Defterleri (DVNSMHHM); 98, 99,101, 104, 105, 106, 108,110, 111, 112.

Müzehheb Fermanlar ve Beratlar (MFB)

B.) Kaynak Eserler

Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704), haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 2000, s. 167-71

Articles de La Paix Accordée Par le Chevalier de Tourville au Nom du Roy, au Bacha, Dey, Divan et Milice d'Alger. Signez le 25. Avril 1684, haz. François Muguët, Paris 1684,

Kapitülasyonlar, Tarihi, Menşei, Asılları, Çev. Ali Reşad, Macar İskender, İstanbul 1330.

Reisen und merkwürdige Schicksale zweyer in die Algierische Leibeigenschaft gerathener Brüder, Andreas Matthäus und Johann Georg Wolfgang, Kupferstecher aus Augsburg: samt einer Nachricht von der Wolfgangischen Künstler-Familie, haz. Heinrich Conrad Stage, 2.b, Augsburg 1769,

Reisen und wunderbare Schicksale zweyer in die Algierische Leibeigenschaft gerathenen Brüder Andreas Matthaëus und Johann Georg Wolffgang, Kupferstecher in Augsburg, Haz. Balthasar Köberlin, 1.b. Augsburg 1767.

- Eyyubi Efendi Kanûnnâmesi, haz. Abdülkadir Özcan, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1994, s.48.
- Kur'an-ı Kerim Meâli, (2011). haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Macmillan Encyclopedia of World Slavery, (1998). ed. Paul Finkelman, Joseph Calder Miller, c.2, ABD.
- Mercure Historique et Politique, (1694). haz. Juan Batanar, Hollanda.
- Società l'Unione Tipografico-Editrice, (1895) "Mezzo-Morto (Hucein)", *Supplemento Perenne Alla Nuova Enciclopedia Popolare Italiana*, İtalya, c.2, s.494.
- Aktemur, R.**, (2019). *Anonim Osmanlı Vekayinâmesi (H.1058-1106 / M.1648-1694) (Metin Ve Değerlendirme)*, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Avril, P.**, (1693). *Travels Into Divers Parts Of Europe And Asia, Undertaken By The French King's Order To Discover A New Way By Land Into China*, Haz. Tim Goodwin, c.5, Londra. 1693,
- Adamaz, K.**, (1998) *Fetihnâme-i Cezire-i Sakız*, Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Aydoğan, M.**, (2018). *26/1 Numaralı ve 1634-1666 Tarihli Fransa Atik Ahkâm Defter—Sayfa 80-156 (Değerlendirme- Transkripsiyon- Dizin)*, Fırat Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Elazığ.
- D'Arvieux, L.**, (1735). *Memoires du Chevalier d'Arvieux, envoyé extraordinaire du Roy à la Porte, Consul d'Alep, d'Alger, de Tripoli, & autres Echelles du Levant. Contenant Ses Voyages à Constantinople, dans l'Asie, la Syrie, la Palestine, l'Egypte, & la Barbarie, la description de ces Païs, les Religions, les moeurs, les Coûtumes, le Négoce de ces Peuples, & leurs Gouvernemens, l'Histoire naturelle & les événemens les plus considerables, recüeillis de ses Memoires originaux, & mis en ordre avec des réflexion*, Haz. Jean-Baptiste Labat, Paris, c.5.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa**, (1995). *Zübde-i Vekayiat 1656-1704*, haz. Abdülkadir Özcan, Ankara.

Menestrier, C.F., (1689), Histoire du roy Louis le Grand, par les medailles, emblèmes, deuses, jettons, inscriptions, armoiries, et autres monumens publics, Paris.

Menestrier, C. F.-Mortier, R.-Nolin, J. B., (1691), Histoire du roy Louis le Grand, par les medailles, emblèmes, deuses, jettons, inscriptions, armoiries, et autres monumens publics, Amsterdam.

Karaçay, Türkal, N., (2012). *Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa, Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca/ 1654-7 Şubat 1695)*, Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Kâtip Çelebi, Tuhfetü'l Kibâr fî Esfâri'l-Bihar, haz. İdris Bostan, Ankara.

Râşid Mehmed Efendi, (2013) *Târîh-i Râşid ve Zeyli (1071-1114/ 1660-1703)*, Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöner, c.1, İstanbul.

Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, (2018). Nusretnâme İnceleme Metin (1106-1133/ 1695-1721), Haz. Mehmet Topal, Ankara.

Şehrizâde Mehmed Said Efendi, (2020). *Tuhfe-i Mustafaviyye Fi Beyan-ı Kapudanan-ı Devlet-i Aliyye,* haz. Davut Adlığ, İstanbul.

Le Gazette, 12 Nisan 1681, s.283.

Gazette de France, 12 Eylül 1688, s.384,525-526

Gazette de France, 4-7 Temmuz 1684, s.406

C.) Araştırma Eserler

Akdoğan, R., (1996). *Türkçe İngilizce-Türkçe Açıklamalı Ansiklopedik Denizcilik Sözlüğü,* İstanbul 1996,

Aydın, Y. A. (2010). Sultanın Kalyonları: Osmanlı Donanmasının Yelkenli Savaş Gemileri (1701-1770), İstanbul.

Babinger, F., (1913-1936) “Mezzomorto”, *E.J. Brill's First Encyclopaedia of Islam,* Brill, c.5, 1913-1936,

Bilici, F., (1999). “XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Türk- Fransız İlişkileri: Gizli Harpten Objektif İttifaka”, *Osmanlı,* c.1, Ankara.

_____, (2004). *XIV. Louis ve İstanbul'u Fetih Tasarısı Louis XIV Son Proje de Conquete D'istanbul*, Ankara 2004, s.33.

Blofeld, J. H., (1844). *Algeria, Past and Present*, Londra 1844,

Bostan, İ., (1994). “Garp Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasî İlişkileri, 1580-1624”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı:14 (1994), s.59-86.

_____, (2001). “Kapudan Paşa”, *TDVİA*, c.24, İstanbul. s.354-355.

_____, (2002) “The Establishment of The Province of Cezayir-i Bahr-i Sefid”, *The Kapudan Pasha His Office and His Domain*, haz. Elizabeth Zachariadou, Rethmnon, s.242-251.

_____, (2004). “Kadırgadan Kalyona, XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Gemi Teknolojisinin Değişimi”, *Osmanlı Araştırmaarı*, c.24, İstanbul 2004, s.65-96,

_____, (2007). *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul.

_____, (2009). “İlk Osmanlı Üssü Gelibolu”, *Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, haz. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul. c.1, s.73-85.

_____, (2009). “Mezemorta Hüseyin Paşa ve 1701 Tarihli Bahriye Kanunnamesi”, *Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, haz. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, c.I, s.282-83

_____, (2009). “Osmanlı Bahriyesinin Yönetimi”, *Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, haz. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, c.1, s.297.

_____, (2009). “Saruca Paşa”, *TDVİA*, İstanbul 2009, c. 36, s.168-169.

_____, (2004) “Mezemorta Hüseyin Paşa”, *TDVİA*, Ankara, c.29, 524-526.

Çetin, A., (1996). “Garp Ocakları”, *TDVİA*, c.13, İstanbul 1996, s.382-386.

Effen, V.-Loon, G. V., (1732). *Histoire Metallique de XVII Provinces des Pays-Bas, Depuis l'abdication Charles-Quint, Jusqu'a la Paix de Bade en MDCCXXII*, Fransa Collège de la Compagnie de Jésus.

- Eliaçık, M.**, (2012). “Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kalıplaşmış Zarf, Sıfat, Edat vd. İfadeler”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Sa: 7/3, Ankara, s. 1123-1158.
- Gaid, M.**, (1996). *Türkler İdaresinde Cezayir*, çev. Fail Melek, Ankara.
- Esquer, G.**, (1929). *Iconographie historique de l'Algérie depuis le XVIe siècle jusqu'à 1871 (1830-1930: Collection du Centenaire de l'Algérie)*, c.3, Paris.
- Garrot, H.**, (1910). *Histoire Générale de L'Algérie*, haz. Imprimerie P. Crescenzo, Cezayir.
- Gattas, A.**, (2002) *El-harfu Ve'l Harfiyyune Bi'medineti'l-Cezair 1700-1830: Mukarabetu İçtimaiyyetu, El-iktisadiyye*, Cezayir Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cezayir.
- Gaver, J.V- Jouanin, J. M.**, (1840). *Historia de la Turqhia*, İspanya..
- Gencer, A. İ.**, (2006). *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867)*, Ankara.
- Gleizes, R.**, (1914). *Jean Le Vacher Vicaire Apostolique et Consul de France a Tunis et a Alger (1619-1683)*, Paris.
- Gözübüyük, S.**, (2017). *Osmanlı-Fransa İlişkileri ve Kapitülasyonlar (XVI.-XVII. Yüzyıllar)*, Pamukkale Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Grammont, H. D.**, (1882). “Un Académicien (Jean Foy Vaillant) captif à Alger (1674–1675).” *Revue africaine*, Sa: 26, s.312.
- _____, (1885). *Relations Entre La France & La Régence D'Alger Au XVII. Siecle, c.4*, Cezayir.
- _____, (1887). *Histoire d'Alger Sous la Domanitanion Turque (1515-1830)*, ed. Ernest Leroux, Paris.
- Grueber, H. A.**, (1881), *Guide to the English Medals Exhibited in the King's Library*, İngiltere.
- Gürkan, E. S.**, (2018). *Sultanın Korsanları: Osmanlı Akdenizi'nde Gâza, Yağma ve Esaret, 1500-1700*, İstanbul.
- Purgstall, J.V. H.**, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Üçdal Neşriyat, c.12, İstanbul.

İlter, A. S., (1934). *Şimali Afrika'da Türkler*, c.1, İstanbul.

_____, (1937). *Şimali Afrika'da Türkler*, c.2, İstanbul.

İnalçık, H., (2000). "İmtiyâzât", *TDVİA*, c.22, İstanbul, s.245-252.

_____, (2009). "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", *Türk Denizcilik Tarihi*, haz. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, c.1, s. 31-49;

_____, (2015). *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar: Köprülüler Devri*, c.3, İstanbul.

_____, (2019). *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II: Tegayyür ve Fesâd (1603-1656) – Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, İstanbul.

Jackson, G.A., (1817). *Algiers: Being a Complete Picture of the Barbary States; Their Government, Laws, Religion and Natural Productions*, haz. R. Edwards, Londra,

Jorga, N., (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul, c.4,

Kadioğlu, M., (2019), Neşe Işık, *Dini ve Milli Sembolizm: Bitkiler, Hayvanlar, Sayılar, Renkler, Astronomik ve Monografik Semboller*.

Kahraman, K., (1993) "Cezayir (Osmanlı Dönemi)", *TDVİA*, c.7, İstanbul, s.486-489.

Kantemir, D., (2002). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, İstanbul, c.2.

Kayapınar, A., (2016). "Osmanlı Hâkimiyetinde Tuna Nehri ve Tuna Adaları", *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi Prof. Dr. Yılmaz Kurt Armağanı*, Ed. Hatice Oruç, Muhammed Ceyhan, c.1, Ankara.

Kılıç, O., (1997). *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tercihâtı*, Elazığ.

Alexander, J.-Kiel, M., (2005). "Mora", *TDVİA*, c.30, İstanbul.

Kocabaş, S., (1990). *Paris'in Doğu Yolunda Yaptıkları, Tarihte Türkler ve Fransızlar*, İstanbul.

- Kuran, E.**, (1957). *Cezayir'in Fransızlar Tarafından İşgali Karşısında Osmanlı Siyaseti (1827-1847)*, İstanbul.
- Kurtaran, U.**, (2018). “ Karlofça Antlaşması'ndan Sonra İstanbul'a Gelen Yabancı Elçilerin Ağırlanması ve Yapılacak Harcamalar”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c.37, Sa: 63, s.331-370.
- Kurtoğlu, F.**, (1940). *Türklerin Deniz Muharebeleri*, c.2, 6. kısım, İstanbul.
- Kütükoğlu, M.**, (1988). “Ahidnâme”, *TDVİA*, c.1, İstanbul, s.536-540;
- _____, (1991). “Lütfi Paşa Asafnâmesi (Yeni Bir Metin Tesisi Denemesi)”, *Prof. Dr. Bekir Kütükoğluna Armağan*, İstanbul, s.51-99.
- Lacaze, A.**, (1866). “Mezzomorto”, *Nouvelle Biographie Générale*, Fransa, s.306-309.
- Maksudoğlu, M.**, (2012). “Tunusta Dayıların Ortaya Çıkışı”, *AÜİFD*, C.XIV, Sa.I, Ankara 1966, s. 189-203; Ahmet Kavas, “Tunus (Osmanlı Dönemi)”, *TDVİA*, c.42, İstanbul, s.388-393
- Manav, G.**, (2020). “Seydi Ali Reis'in Hint Okyanusu'ndaki Faaliyetleri ve Gözlemleri”, Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Martin, M.- Weis, G.**, (2019). “A Tale of Two Guns Maritime Weaponry Between France and Algiers”, *The Mobility of People and Things in the Early Modern Mediterranean The Art of Travel*, ed. Elisabeth A. Eraser, Routledge, s.27-49.
- _____, (2013). “ “Turks” on Display during the Reign of Louis XIV”, *L'Esprit Createur*, c.53, Sa:4, s. 98-112.
- Maxim, M.**, (2012). “Tuna”, *TDVİA*, c.41, İstanbul. s.372-374.
- Oral, Ö.**, (2004). *17. Yüzyılda Akdenizde Osmanlı Korsanlığı*, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.
- Orhonlu, C.**, (1979). “Mezemorta Hüseyin Paşa”, *İA*, İstanbul, 1979, c.8, s.205-208.
- Öksüz, M.**, (2009). *Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mür'i't-Tevârih Adlı Eserinin (180b-345a) Tahlil ve Tenkidi Metni*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Örenç, A. F.**, (2009). “ Sakız Adası”, *TDVİA*, c.36, İstanbul, s. 6-10.
- Özcan, A.**, (1996). “Fransa (Tarih)”, *TDVİA*, c. 13, İstanbul, s.178-181.
- _____, (2001). “ Karlofça Antlaşması”, *TDVİA*, c.24, İstanbul, s.504-507.
- _____, (2010). “Süleyman II”, *TDVİA*, c.38, İstanbul, s.75-80.
- Parmaksızoğlu, İ.**, (1977). “Kaptan Paşa”, *İA*, c.4, İstanbul, s.206-210.
- Plantet, E.**, (1889). *Correspondance des Deys D’Alger Avec La Cour De France 1579-1833*, c.1, Paris.
- Psalmanazar, G.**, (1760). *An Universal History, from the Earliest Account of Time*, c.18., Londra.
- Puignau, D. D.**, (1890). “Mezzo-Morto (Husein)” *Diccionario de la Lengua Castellana: Con la Correspondencia Catalana; el más Completo de los Publicados Hasta Hoy, Redactado en Vista de los de Labernia, Salvá, Domínguez, Caballero, Roque Barcia, Fernández Cuesta, el Enciclopédico de Gaspar y Roig*, Barcelona, c.3, s.842.
- Reverdy, H.**, (1935). “ Questions Civiques Le Consul”, *La Croix Gazetesi*, 8 Kasım 1935,s
- Ruhe, E.**, (2019), “ Images from Dey’s Court: The Artist as Slave in Algiers (1684-88) ”, Çev. Ashley Nissler, *Mediterranean Slavery and World Litarature: Captivity Genres from Cervantes to Rousseau*, ed. Mario Klarer, Routledge, s.212-240.
- Safvet**, (1327), *Mezemorta Hüseyin Paşa*, İstanbul.
- _____ (1911). “Koyun Adaları Önündeki Deniz Harbi, Sakız’ın Kurtarılışı”, *TOEM*, Sa: 3/1, 150-177.
- _____ (1994), *Mezemorta Hüseyin Paşa*, haz. Yavuz Senemoğlu, İstanbul.
- Sevinç, T.**, (2010). “1695 Sakız Seferi’nde Organizasyon ve Lojistik”, *Süleyman Demiral Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sa:21, s.59-79.
- Soucek, S.**, (2000). “The Strait Of Chios and The Kaptanpaşa’s Navy”, *The Kapudan Pasha His Office and His Domain, Halcyon Days in Crete IV, A Symposium Held in Rethymnon*, ed. Elizabeth Zachariadou, Rethymnon, s. 141-63.

- Soysal, İ.**, (1953). “Türk- Fransız Diplomasi Münasebetlerinin İlk Devresi”, *Tarih Dergisi*, .c3, Sa:5-6, s.63-94.
- Soysal, İ.**, (1996). “Tük-Fransız İlişkileri”, *TDVİA*, c.13, İstanbul, s.181-184.
- Sue, E.**, (1836). *Histoire De La Marine Française*, ed. Felix Bonnaire, Paris, c.4
- Şişman, A.**, (1995). “1702-1708 Tarihleri Arasında Türk-Fransız İlişkilerinde Konsolos Arzları ve Bunlara Ait Hükümler”, Balıkesir Üniversitesi ,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- Tassy, J. P. L.**, (1725). *Histoire Du Royaume d'Alger, Avec l'Etat présent de son Gouvernement, de ses Forces de Terre & de Mer, de ses Revenus, Police, Justice Politique & Commerce*, Amsterdam.
- Touili, M.**, (2000). *Affaires Etrangères. Correspondance Reçue de Consulat d'Alger (1642-1792) Inventaire Analytique (AE/B/I/115-AE/B/I/145)*, Paris.
- Tournefort, J.**, (2013). *Tournefort Seyahatnamesi*, I. Kitap, Çev. Ali Berktaş, I. Kitap, İstanbul.
- Tuchscherer, M.**, (2009). “XVI. Yüzyıl Sonlarından XVII. Yüzyıl Sonlarına Kadar Kızıldeniz’de Osmanlı Donanması”, *Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, haz. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, c.2, s.213-223.
- Turan, Ş.**, (1991). “Barbaros Hayreddin Paşa”, *TDVİA*, c.5, İstanbul, s.65-67.
- _____, (1996) “Sakız’ın Türk Hakimiyeti Altına Alınması”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c.4, Sa:6, s.173-199.
- Una Società di Dotti Francesi**, (1835) “Mezzo Morto”, *Nuovo Dizionario Storico, Ovvero, Biografia Classica Universale*, İtalya, c.3, s.862
- Uzunçarşılı, İ. H.**, (2009). *Osmanlı Tarihi*, c.3, 2. Kısım, Ankara 2009.
- _____, (2009). *Osmanlı Tarihi*, c.3, 1. Kısım, Ankara, s.460,
- _____, (1988). *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara.
- Ünal, A. A.**, (2002). “XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Cezayir-i Bahri Sefid (Akdeniz-Ege Adaları ya da Kapudan Paşa Eyaleti)”, Ankara, c.9, s.614-617.
- Üsküdarî Abdullah Efendi**, (2017). *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, Haz. Muzaffer Doğan, c.1, Ankara.

- Vlastos, A. M.,** (1913). *History of the Island of Chios, A.D. 70-1822*, Londra.
- Weiss, G.,** (2011). *Captives and Corsairs: France and Slavery in the Early Modern Mediterranean*, Kaliforniya.
- Yıldırım, F.,** (2019) *Nazlı Tuna'nın İnce Donanması (18. Yüzyıl)*, İstanbul.
- Yılmaz, F.,** (2000). "The Life of Köprülüzade Fazıl Mustafa Pasha and His Reforms", *Osmanlı Araştırmaları*, Sa:20, s.165-221.
- Young, M.,** (1839). *Catalogue of The First Portion of The Very Extensive, Higly, Valuable and Important Collection in Gold, Silver and Copper, of The Late*, İngiltere.
- Zinkeisen, J. W.,** (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul, c.5.
- Url-1** <<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00006223?page=,1>>
- Url-2** <https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_M-2517>
- Url-3** <https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_G3-FrM-608>

EKLER

EK-1: FRANSIZ MADALYALARINDA MEZEMORTA HÜSEYİN PAŞA

XVI. yüzyıl sonlarında Fransız resmî madalyalarında, Fransa Krallığı İslam'a karşı kutsal bir savaş ilan ederek, kralın Katolik kilisesinin koruyucusu ya da Müslüman ve Protestanların dönüştürücüsü olarak gösterilmiştir. Fransa Krallığı'nın bu stratejisi bazı çevrelerde başarılı olmasına rağmen istikrarsızdı. Çünkü 1685'de koyu bir Katolik olan Kral XIV. Louis, Nantes Fermanı'nı yürürlükten kaldırmıştır.⁶⁸³ Nantes Fermanı'nın kaldırılmasıyla Protestanlar dışlanmış ve Fransa'da mezhep çatışmaları ortaya çıkmıştır. Nantes fermanının kaldırılmasıyla İngiltere'ye ve Hollanda'ya kaçmak zorunda kalan ve bu ülkelerde hali hazırda gelişen baskı ticaretine katılan binlerce Fransız Protestan ortaya çıkmıştır. Bunlar, buldukları yerlerde XIV. Louis'nin Osmanlı padişahı ve diğer doğu “zalimleri” ile ilişkisinin kendisini de zalimlere dönüştürdüğünü iddia eden kitapçıklar yayınladılar. Krala karşı bu tarz eleştirel kampanyalar yapılırken, kraliyet tarafından yapılan propaganda ise kral, dindar ve kahramanca betimlenmeye çalışılmıştır. Özellikle “almanak” adı verilen ansiklopedik yıllıklar ve kraliyet yayınları, XIV. Louis' yi “iki yüzlü”, “zalim” ve “İslam kölesi” olarak nitelendiren yayınlarla yarıştı.⁶⁸⁴ İç ve dış eleştirilere binaen oluşturulup kraliyet tarafından yapılan resmî madalyalar ve almanaklarda “ele geçirilmiş” veya “boyun eğdirilmiş” bir Osmanlı profili göze çarpmaktadır.

Kral XIV. Louis'ye karşı yapılan görsel kınamaların bir sonucu olarak ortaya çıkan propaganda çalışmalarından biri de hiciv madalyalarıdır. Mezemorta Hüseyin ise bu madalyaların bir kaçında *Cezayir dayısı* sıfatıyla göze çarpmaktadır. Bahsi geçen madalyalardan ilki, 1691 yılında Amsterdam'da basılan *Histoire du roy Louis le Grand, par les medailles, emblèmes, devises, jettons, inscriptions, armoiries, et*

⁶⁸³ Azmi Özcan, “Fransa (Tarih)”, *TDVİA*, c. 13, İstanbul 1996, s.178-181.

⁶⁸⁴ Meredith Martin, Gillian Weiss, ““Turks” on Display during the Reign of Louis XIV”, *L'Esprit Créateur*, c.53, Sa:4 (2013) s. 98-112.

*autres monumens publics*⁶⁸⁵ isimli eserde yer almaktadır. Ancak 1691 Hollanda basımlı bu eser, Claude François Menestrier tarafından 1689 yılında Paris’te aynı isimli orijinal eserden kopyalanarak ve içine yeni madalyalar eklenerek basılmıştır.⁶⁸⁶ 1691’de Hollanda’da basılan eser içerisinde Mezemorta Hüseyin’in de olduğu birçok XIV. Louis madalyasının eklendiği korsan bir baskıdır.

Mezemorta Hüseyin’in yer aldığı eserdeki ilk madalyayı tasvir edecek olursak; Fransa Kralı XIV. Louis, Osmanlı Padişahı II. Süleyman,⁶⁸⁷ Mezemorta Hüseyin ve İngiltere Kralı II. James, üzerinde hilâl ile birleştirilmiş bir chi-rho⁶⁸⁸ bulunan bir sunak etrafında kılıçlarını çekerek adeta bir ittifak yemini eder pozisyonudadır.⁶⁸⁹ Kılıçların altında, sunağın üst tarafında yanan ateşin içerisinde ise bir yılan göze çarpmaktadır. Sunağın alt tarafında ise Lâtince “*Contra Christum*” yani “*Mesih’in ruhuna aykırı*” ifadesi yazmaktadır.

Madalya 1: 1691 tarihli madalya⁶⁹⁰

Madalyanın diğer yüzünde ise Fransa’yı temsil ettiği bilinen üç zambağın desteklediği hilâl üzerinde bulunan cizvit şapkalı kanatlı bir şeytan, bir elinde

⁶⁸⁵ Claude François Menestrier, Jean Baptiste Nolin, Pierre Mortier, *Histoire du roy Louis le Grand, par les medailles, emblèmes, deuises, jettons, inscriptions, armoiries, et autres monumens publics*, Hollanda 1691, s.39,40.

⁶⁸⁶ Claude François Menestrier, *Histoire du roy Louis le Grand, par les medailles, emblèmes, deuises, jettons, inscriptions, armoiries, et autres monumens publics*, Fransa 1689, s.40.

⁶⁸⁷ Madalyada dönemin padişahı II. Süleyman, “*III. Süleyman*” olarak yazılmıştır.

⁶⁸⁸ Yunanca x benzeri “chi” ve p şeklinde “rho” harflerinin üst üste gelmesiyle oluşturulan ve “christus” kelimesinin ilk harfi olan bir Hıristiyan sembolüdür. Detaylı bilgi için bkz.; Muhsin Kadioğlu, Neşe Işık, *Dini ve Milli Sembolizm: Bitkiler, Hayvanlar, Sayılar, Renkler, Astronomik ve Monografik Semboller*, 2019, s.309.

⁶⁸⁹ Menestrier v.d, *a.g.e.*, s.41; Matthew Young, *Catalogue of The First Portion of The Very Extensive, Higly, Valuable and Important Collection in Gold, Silver and Copper, of The Late, İngiltere* 1839, s.53.

⁶⁹⁰ Erişim Tarihi: 15.02.2021, https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_BNK-EngM-113

kıvılcım diğer elinde ise yıldırım tutmaktadır. Yine madalyanın bu yüzünde “*Beşinci Federasyon’da*” mânasına gelen “*In Feodere Quintus*” yazısı ve 1688 yılı yer almaktadır.

Madalyanın manası şu şekilde açıklanmaktadır; Hollanda’da, II. James ve XIV. Louis arasında “*İngiltere’de Protestanların boğazlarını kesmek için*” “*Fransız Ligi*” olarak adlandırılan gizli bir antlaşma yapıldığı şeklindedir. İngiltere Kralı II. James ise Cezayir korsanlarının Hollanda gemilerinin ganimetlerini İngiliz limanlarına taşımasına izin verdiği söylentileri yayıldığı için madalyada yer bulmuştur.⁶⁹¹ Öte taraftan Fransa Kralı XIV. Louis, Osmanlı Devleti’ni Almanlara karşı kışkırtmakla da suçlanmıştır. Bunun üzerine bu üç hükümdar ve Mezemorta Hüseyin, Hıristiyanlığa karşı işbirliği yapar şekilde temsil edilirken şeytan ise beşinci bir komplocu olarak gösterilmiştir.⁶⁹²

Bahsi geçen eserdeki diğer bir eleştirel madalya ise Jean Mauger tarafından 1684’de Cezayir’den gönderilen elçiliği tasvir etmek için yapılan madalyanın bir parodisi olarak ortaya çıkmıştır.⁶⁹³ Bahsi geçen 1689 tarihli madalya, kraliyet heykeltıraşı Martin Desjardins tarafından yapılmıştır. Jean Mauger’in yaptığı madalyada Cezayir elçisi diz çökmüş vaziyetteyken, Desjardin tarafından yapılan madalyada; üzerinde taç, kılıç, asa ve zambak desenli cübbesiyle bir Fransız elçisi, Cezayir dayısı ve altın sikke yığını önünde yere kapanmıştır.⁶⁹⁴ Madalyanın üst tarafında “*yalvaran Fransa*” manasında “*Gallia Supplex*” ifadesi yer alırken, alt tarafta ise ölümsüz anlamına gelen “*viro immortalis*” ifadesi bulunur. Madalyanın diğer yüzünde ise sırasıyla dost Türk, Cezayir, Berberi ifadeleriyle “*Hıristiyanlığın düşmanı*” manasında “*Christianorum osor et hostis*” ifadesi yer almaktadır.

⁶⁹¹Herbert Appold Grueber, *Guide to the English Medals Exhibited in the King’s Library*, İngiltere 1881, s.57.

⁶⁹² Grueber, *a.g.e.*, s.57.

⁶⁹³ Martin, Weiss, “*“Turks” on Display*”,s.108.

⁶⁹⁴ Gerard Van Loon, Van Effen, *Histoire Metallique de XVII Provinces des Pays-Bas, Depuis l’abdication Charles-Quint, Jusqu’a la Paix de Bade en MDCCXXII*, Fransa Collège de la Compagnie de Jésus 1732, s.404.

Madalya 2: Jean Mauger'in 1684 Cezayir elçisi Hacı Cafer Ağa'nın diz çökmüş vaziyette tasvir edildiği madalya.⁶⁹⁵

Bahsi geçen 1689 tarihli madalyanın Paris, Zafer Meydanı'ndaki Kral XIV. Louis heykelinin eleştirel bir yorumlanması olduğu şeklinde değerlendirilmektedir.⁶⁹⁶ Heykelde dört bronz köyle süslenmiş mermer üzerinde gururla ayakta duran kral heykelinin altında da "ölümsüz" yazmaktadır. Desjardin, bu madalyada heykeldeki efendi ve köle rollerini tam tersine çevirerek, XIV. Louis'yi itaat eder biçimde tasvir eder.

Madalya 3: 1689 tarihli Martin Desjardin tarafından yapılan madalya.⁶⁹⁷

Bu madalyalar, XIV. Louis'nin dini inançlarına ihanet ettiği ve Osmanlı padişahının taleplerine karşı adeta bir köleye dönüştüğü yönündeki suçlamaların bir neticesi olarak tahkir maksadıyla ortaya çıkmıştır. Mezemorta Hüseyin ise Fransa Kralı XIV. Louis döneminde, bilhassa Cezayir dayısı ve beylerbeyi iken yapmış

⁶⁹⁵Madalyada Hacı Cafer Ağa, Kral XIV. Louis'nin önünde diz çökmüş olarak tasvir edilmiştir. Erişim Tarihi: 15.02.2021, https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_G3-FrM-608

⁶⁹⁶ Martin, Weiss, "“Turks” on Display”, s.108.

⁶⁹⁷ Erişim Tarihi: 15.02.2021, https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_M-2517

olduğu faaliyetlerle daima adından söz ettirmiştir. Cezayir’de bulunduğu dönemde önemli bir siyasî güce sahip olması sebebiyle XVI. Louis’nin eleştiriyeye uğradığı sırada bir “*düşman*” profili olarak kullanılmış olması ve bahsi geçen madalyalarda yer almasını anlaşılır kılmaktadır.

EK-2: WOLFGANG KARDEŞLERİN GÖZÜNDEN MEZEMORTA HÜSEYİN

Mezemorta Hüseyin’in Cezayir’deki saray hayatı hakkında karşılaştığımız önemli bir kaynak ise bu dönemde kendisinin yanında tutsak olarak çalışan Wolfgang kardeşlerin ülkelerine döndükten sonra Cezayir’de yaşadıklarının, aileleri tarafından kaleme alındığı bir eser ve kardeşlerden biri tarafından çizilen portrelerdir. Bu kaynaklar vesilesiyle Mezemorta Hüseyin’in saraydaki hayatı, yanında çalışanları, karakteri gibi birçok hususi bilgi sağlanmıştır.

Wolfgang kardeşlerin yaşadıkları esaret, aile üyelerinden bir kimse tarafından toplanıp oluşturulan 1767’deki ilk baskıda yayınlanan *Reisen und wunderbare Schicksale zweyer in die Algierische Leibeigenschaft gerathenen Brüder Andreas Matthäus und Johann Georg Wolfgang, Kupferstecher in Augsburg*⁶⁹⁸ isimli eserde ve 1769’da *Reisen und merkwürdige Schicksale zweyer in die Algierische Leibeigenschaft gerathener Brüder, Andreas Matthäus und Johann Georg Wolfgang, Kupferstecher aus Augsburg: samt einer Nachricht von der Wolfgangischen Künstler-Familie*⁶⁹⁹ ismiyle yayınlanan ikinci baskıdaki eserde anlatılmaktadır.

Bu eserin yanı sıra esaretten fidyeye kurtarıldıktan sonra ağabey Andreas Matthäus Wolfgang (1660–1736), kendisiyle beraber Cezayir’de çizdiği bir dizi eskiz getirmiştir. Portreler, 1701’de aile atölyesinde bunları bakıra kazındıktan sonra şehrin en büyük sanat yayıncısı Jeremias Wolf tarafından imparatorluk ruhsatı ile bastırıldı.⁷⁰⁰ Andreas Matthäus Wolfgang’e ait olan 13 gravürlük bu çalışma,

⁶⁹⁸ *Reisen und wunderbare Schicksale zweyer in die Algierische Leibeigenschaft gerathenen Brüder Andreas Matthäus und Johann Georg Wolfgang, Kupferstecher in Augsburg*, Haz. Balthasar Köberlin, Augsburg 1767.

⁶⁹⁹ *Reisen und merkwürdige Schicksale zweyer in die Algierische Leibeigenschaft gerathener Brüder, Andreas Matthäus und Johann Georg Wolfgang, Kupferstecher aus Augsburg: samt einer Nachricht von der Wolfgangischen Künstler-Familie*, haz. Heinrich Conrad Stage, 2.b, Augsburg 1769.

⁷⁰⁰ Koleksiyonun, çoğunluğu Augsburg’lu gravürcüler tarafından yayınlanan 142 adet kısmen renkli gravürden oluşan bir kostüm kitabıdır. Andreas Matthäus Wolfgang’ın Cezayir ve Mezemorta

Bavyera Devlet Kütüphanesi'nde (Bayerische Staatsbibliothek München) düzenlenen Augsburg koleksiyonunun bir parçası olarak günümüze kadar gelmiştir.⁷⁰¹ 14. gravür küçük kardeş Johann Georg Wolfgang'ın (1664-1744) portresinden 1767'de yayınlanan eserde bahsedilmiş ancak bilinen bir kopyası bulunmamaktadır.

Bize bu malûmatların ulaşmasını sağlayan hikâye ise oldukça ilginçtir. 1684'te Almanya'nın iç kesimlerinden Matthäus Andreas Wolfgang (1660–1736) ve Johann Georg Wolfgang (1664–1744) isimindeki iki kardeş bakır oymacılığı eğitimlerini geliştirmeleri amacıyla Augsburg aile atölyesinden Amsterdam'a gönderildi.⁷⁰² Fakat onlar bunun yerine babaları yasaklamış olmasına rağmen İngiltere'deki bir akrabalarını ziyaret etmek için bir gemiye bindiler. İki kardeş, dönüş yolunda Cezayir korsanlarına esir olup Kuzey Afrika sahillerine götürüldüler. Andreas, Cezayir'e vardıkları sırada verdiği bilgilerde, Mezemorta'nın İngiltere'yle arasındaki sözleşmeye sıkı sıkıya bağlı kalıp, ganimetin dağılımını titizlikle takip ettikten sonra İngiliz yolcuları ve eşyaları İngiliz konsolosuna teslimini sağladığını belirtir.⁷⁰³ Ancak kendileri için durum aynı şekilde gerçekleşmemiştir.

Ağabey Andreas, kardeşine nazaran ilk başlarda zorluklar çekse de Cezayir'de köle pazarından bir mühtedî tarafından satın alındıktan kısa süre sonra durumu kendi lehine çevirmek için önüne bir fırsat çıkacaktı.⁷⁰⁴ Andreas Wolfgang'ı satın alan acımasız ilk efendisi, onu ayak tabanlarına kırbaç vurarak karşıladı. Ancak ondan beklediği yararı sağlayamadı. Andreas Matthäus, kendini bir çiftlik işçisi olarak tanıtmıştı. Daha sonra özel gezilerde yararlı olabileceği düşünülerek kadırgada trompetçi olarak çalıştırılmak istendiğinde ise nefes darlığından muzdarib olduğunu iddia etti ve çalışmadı.⁷⁰⁵ Bu yüzden sonunda bir şapka örücüsünün yanında çalışmak zorunda kaldı. Müslüman kadınlar bu tarz işlerin dışında tutulduğundan bu işveren

Hüseyin Paşa gravürleri 40-50'nci sayfalar arasında yer almaktadır. Eserde Andreas Matthäus Wolfgang'ın gravürlerinin yanı sıra Jeremias Wolf, Josef Friedrich Leopold, Phil. Jac. Leidenhoffer, Jacob von Sandrart gibi sanatçıların eserleride yer almaktadır. Eser dijital olarak incelemek için bkz.; <https://daten.digitale-sammlungen.de/~db/bsb00006223/images/>

⁷⁰¹ Ernstpeter Ruhe, “ Images from Dey's Court: The Artist as Slave in Algiers (1684-88) ”, Çev. Ashley Nissler, *Mediterranean Slavery and World Litarature: Captivity Genres from Cervantes to Rousseau*, ed. Mario Klarer, Routledge 2019, s.212-240.

⁷⁰² Ruhe, *a.g.m.*, s.213.

⁷⁰³ Ruhe, *a.g.m.*, s.229.

⁷⁰⁴ Ruhe, *a.g.m.*, s.214.

⁷⁰⁵ Ruhe, *a.g.m.*, s.214.

için tüm alışverişleri yapmakla görevlendirildi. Bu vazife Andreas Wolfgang'ın şehrin detaylı halini, Mezemorta Hüseyin'in yanında çalışanları ve dikkatini çeken diğer Cezayirlilerin portrelerini yapmasına olanak sağladı. Bu kısa süreli özgürlük sayesinde şehri sık sık dolaşp ve tüm meraklarını giderme fırsatı buldu. Şehirde yaptığı bu keşifler Andreas Matthäus'un kölelik hayatında önemli bir dönüşümü de beraberinde getirdi.

Küçük kardeş Johann Georg Wolfgang ise ganimet paylaşımı⁷⁰⁶ sırasında görünüşü ve iyi bir vücut yapısına sahip olduğundan abisinin aksine bir esir için hayatın önemli ölçüde daha kolay olduğu Mezemorta Hüseyin'in sarayındaki köleler arasına girdi.⁷⁰⁷ Bu sebeple küçük kardeş Johann'ın esirlik serüveni, abisi Andreas'ınki kadar zor geçmedi. Mezemorta Hüseyin'e yaraşır biçimde Johann'a özenle yerel kıyafetler giydirilip, kolay ve saygın işlerle görevlendirildi. Küçük kardeş Johann, çoğunlukla Mezemorta Hüseyin'in sarayında mutfakta çalıştığından yiyecek ve içecek bakımından da refah içinde yaşıyordu.⁷⁰⁸

Bir gün iki kardeşi bir araya getiricek bir gelişme yaşanır. Johann, ağabeyi Andreas Matthäus'u kalenin aşağısında gördü. Kendisinden iyi biri olarak bahsettikleri baş aşçının yardımıyla, Andreas'ın da Mezemorta Hüseyin'in sarayına alınmasını sağladılar. Sonunda iki kardeş için Mezemorta Hüseyin'in yanında yeni bir hayat başladı. Wolfgang kardeşlerin başlıca görevleri, sabahları ve öğleden sonraları Mezemorta Hüseyin'in masasında onu bekleyip piposuna tütün doldurmak ve misafirleri geldiğinde onlara kahve ikram etmektir.⁷⁰⁹

Matthäus'un portreleri arasında yer almayan ancak Wolfgangların Mezemorta'nın sarayına alınmalarına yardım eden sarayın baş aşçısından da bahsedilmektedir. Wolfgang kardeşler, bu aşçıdan merhametli, hayırsever, samimi

⁷⁰⁶ Eserin ikinci baskısında yer alan bilgiye göre Mezemorta Hüseyin, ganimet paylaşımı sırasında, esirlerin sekizde birini, malların bir kısmını ve geminin bedelini almaktadır. *Reisen und merkwürdige Schicksale*, s.9'dan naklen bkz.; Ruhe, *a.g.m.*, s.214.

⁷⁰⁷ Ruhe, *a.g.m.*, s.214

⁷⁰⁸ Ruhe, *a.g.m.*, s.233.

⁷⁰⁹ *Reisen und wunderbare Schicksale*, s.22; *Reisen und merkwürdige Schicksales*, 10-11.

bir usta ve aynı zamanda adaletli bir kişilik olduğu için serbest bırakılmalarının destekçisi olarak bahsederler.⁷¹⁰

Wolfgang kardeşler, esir düşmelerini şansızlıklarına değil kendi hatalarına bağlarlar. Tutsaklıklarından kendilerini sorumlu tuttuklarından ve Mezemorta'nın sarayında çalışmaları, klişeleşmiş “*barbar Türk/Müslüman*” fikrine de engel olmuştur. Bu önyargısız olma hali Andreas'ın, Cezayir'de ilk eskizlerini yapmış olduğu bakır gravürlerde açıktır. Mezemorta Hüseyin'in hizmetkârlarının “*kolay geçen esaretine*” uygun olarak portrelerinde de bunları yansıtır.⁷¹¹

Buradaki bir diğer önemli husus ise kendisini sürekli siyasî mücadelelerin içerisinde gördüğümüz Mezemorta Hüseyin'in Cezayir'deki saray hayatı hakkında malumat verilmesidir. Tutsak kardeşlerin anlatılarında yer alan bir olayda, Mezemorta Hüseyin, askerleri ve tüm saray çalışanlarının yer aldığı maiyetiyle vergi toplamak için Afrika'nın iç bölgelerine doğru yolculuğa çıktılar. Konaklamak için buldukları yerde çıkan ani bir fırtına çadırı sarsınca aralarında Kur'an-ı Kerim'in de bulunduğu kitaplarla dolu masa devrildi. Yanındaki kölelerden biri kitapları yerden toplamak istediğinde Mezemorta Hüseyin, onu geriye doğru iterek, “*ona (Kur'an-ı Kerim) sadece dokunacak olsaydın bile kendini anında Müslüman olmaktan alıkoyamazdın.*” demiştir.⁷¹² Wolfgang kardeşler, Mezemorta Hüseyin'in çadırındaki bu olaydan yola çıkarak buradaki Müslümanların, başka inanca sahip olanları kendi dinlerine kandırarak ya da zorla kazanmak istememelerini dürüstlüğü bir kanıtı olarak görmüştür.⁷¹³ Ayrıca bu husus Wolfgang kardeşler gibi fidyesi neredeyse kesin olan kölelerin, din değiştirmeleri için bir çaba gösterilmemesinin arkasında kârlı bir işi engelleyeceği fikrinin yattığı şeklinde de değerlendirilmektedir.⁷¹⁴

⁷¹⁰ Ruhe, *a.g.m.*, s.229.

⁷¹¹ Ruhe, *a.g.m.*, s.228.

⁷¹² İkinci baskıda, bu olay önemli ölçüde değiştirilmiştir: Conrad Heinrich Stage, ilk baskıda kölelerden birinin başına geldiği bildirilen olayı, Mezemorta'nın çadırının içinde, sadece Matthäus ve Johann'ı içeren olaya dönüştürmüştür. Bkz.; Ruhe, *a.g.m.*, s.230.

⁷¹³ *Reisen und merkwürdige Schicksale* s.25'den naklen Ruhe, *a.g.m.*, s.230.

⁷¹⁴ Ruhe, *a.g.m.*, s.230.

Mezemorta Hüseyin ile aralarında geçen bir diğer olay ise küçük kardeş Johann'ın hizmet ettiği sırada gerçekleşmiştir. Johann, görevi gereği çikolata ikram edecekken, kâse tepside Mezemorta Hüseyin'in elbisesinin üzerine kayd; kızgın hükümdar, refleksiyle bir anda belinde asılı duran bıçağını çekip köleye fırlattı ve onun alt dudaklarını yaraladı.⁷¹⁵ Bu olay Johann'ı etkilemiş olacak ki serbest bırakıldığında, bu bıçağı baş aşçıdan hatıra olarak almıştır. Bu bıçağın şuanda Johann'ın Berlin'de bulunan torunu Bay Adolph Friedrich Harpper'ın hâlâ elinde olduğu bilinmektedir.⁷¹⁶

Mezemorta Hüseyin ile düştükleri esaret dolayısıyla yolları kesişen bu iki kardeşin tutsaklıkları, sarayın baş aşçısının sağladığı yardım sayesinde sona ermiştir. Öyle ki kardeşler, aşçı sayesinde babalarına fidye için gerekli meblağı Cezayir'e göndermesi için haber gönderdiler.⁷¹⁷ Babalarının fidyeyi göndermesiyle Wolfgang kardeşlerin dört yıl süren esaretleri de son buldu. Matthäus'un portreleri arasında yer almayan ancak Wolfgang kardeşlerin Mezemorta Hüseyin'in sarayına alınmalarına yardım eden sarayın baş aşçısı, merhametli, hayırsever, samimi bir usta ve aynı zamanda adaletli bir kişilik olduğu için serbest bırakılmalarının destekçisi olarak bahsederler.⁷¹⁸

Wolfgang kardeşlerin anılarının yer aldığı eserin yanı sıra Andreas Matthäus'un meydana getirdiği portreler de Mezemorta Hüseyin'in saray hayatı hakkında önemli malûmata sahiptir. Andreas Matthäus, portrelerinde bilhassa kendisi için en önemli olan kişileri başlangıca yerleştirmiştir. Bu portrelerin en önemlisi ise Mezemorta Hüseyin'in portresidir. Fransız tarihçi Henri Dehérain, Wolfgang tarafından çizilmiş olan Mezemorta portresinin gerçek ve güvenilir olduğunu belirtmektedir.⁷¹⁹

⁷¹⁵ Ruhe, *a.g.m.*, s.234.

⁷¹⁶ Ruhe, *a.g.m.*, s.234.

⁷¹⁷ Henri Dehérain, "L'histoire de l'Algérie par l'estampe", *Journal des Savants*, Sa:4 (1930), s. 165-176.

⁷¹⁸ Ruhe, *a.g.m.*, s.229.

⁷¹⁹ Dehérain, *a.g.m.*, s. 167.

Portrede Mezemorta Hüseyin, uzun, çiçekli, sırma ipek bir elbiseyle tasvir edilmiştir.⁷²⁰ Omuzlarında çin düğmeli, oldukça büyük bir paltodan sağ kolunu uzatır. Uzun ve desenli elbisesinin içerisinden ise geniş bir gömlek kolunun ucu görünecek şekilde dışarı çıkar. Enerjik bir hareketle uzattığı elinde tuttuğu bir asayı baktığı yere doğru uzatır. Beline bağlanmış kalın kemerinde takılı olan büyük bir hançer, bir kılıfa tutturulmuş ve beline sarılı kuşağa sabitlenmiş şekildedir. Mezemorta'nın sağ omzundan göğsüne inen bir kuşaktan uzun bir kılıç, motifli açık ceketinin ucundan görülebilen işlenmiş bir kabza göze çarpmaktadır.⁷²¹ Başına ustalıkla sarılmış türbanının ucu bir tüy gibi kaldırılmış ve bir dizi inci türbanın önünü çevreler. Andreas Matthäus Wolfgang, portrenin altına "*Şuanda sultanın kaptan paşası olan Cezayir dayısı olan Mezemorto'nun portesi*" açıklamasını yazmıştır. (EK-8) Bu açıklama Andreas Matthäus'un Augsburg'a döndükten sonra Mezemorta Hüseyin Paşa'nın hangi makama ulaştığından haberdar olduğu şeklinde değerlendirilmektedir.⁷²²

Koleksiyonda Mezemorta Hüseyin Paşa'nın portresinden sonra ise Andreas Matthäus'un otoportresi göze çarpmaktadır. Bu portresinin alt kısmında "*Cezayir kralının kölesi oldum ve çikolatalı kahve ile onu beklemek zorunda kaldım, kendim çizdim, Andreas Matthäus.*" açıklaması yer almaktadır.⁷²³ (EK-9) Mezemorta'nın hizmetçisi olan Matthäus'un özenle giyinmiş hali göze çarpmaktadır. Uzun kollu ceketinin altında çizgili, düğmeli bir yelek görülmektedir. Çizgili şalvarının üzerindeki kemerinde küçük bir kese ve zincirle sabitlenmiş bir hançer bulunur. Matthäus'un bir elinde fincan dolu tepsi bulunurken diğer elinde ise boyundan uzun ve dumanı tüten bir pipo ile görülmektedir. Bu resimden yukarıda bahsettiğimiz, Mezemorta Hüseyin tarafından kardeşlere verilen görevin tasvirini açıkça görmekteyiz.

Bahsi geçen otoportre, 1767'de yayınlanan ilk baskıda ve 1769'de yayınlanan ikinci baskısının ilk sayfalarında yer almaktadır. Kitaplarda yer alan otoportrenin altında "*Eichel sc.*" şeklinde imzası bulunan Emanuel Eichel (1719-81) tarafından

⁷²⁰ Erişim: 18.02. 2021, https://daten.digitale-sammlungen.de/bsb00006223/image_83

⁷²¹ Ruhe, *a.g.m.*,s.216.

⁷²² Ruhe, *a.g.m.*,s.216.

⁷²³ Erişim: 17 Kasım 2020, http://daten.digitale-sammlungen.de/bsb00006223/image_85

bazı detaylar eklenmiştir.⁷²⁴ Bu detaylar arasında Wolfgang'ın fiziksel görüntüsünün daha harab olmuş bir biçimde tasvir edilmesinin yanı sıra anlatıdan yola çıkarak eklediği arka plan dikkat çekmektedir. Çöl benzeri bir manzarada askerler tarafından korunan kampın üzerinde bayraklar dalgalanıyor.⁷²⁵ (EK-10) Eichel'in ortamı bu şekilde tasvir ederek saray çalışanı Wolfgang kardeşlerin vergi toplamak için ülkenin iç kesimlerine aylarca süren yolculuğu çıkan Mezemorta Hüseyin'e eşlik etmelerine dikkat çekmektedir.⁷²⁶

Matthäus'un çizdiği bir diğer portre ise Mezemorta'nın sarayının harem muhafızı Süleyman'nın portresidir.⁷²⁷ Süleyman portresinin altında yer alan "*Harem ağası Süleyman, Cezayir kralının 60 karısına bakmakla görevlendirildi.*" ifadesi ise oldukça dikkat çekicidir. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın harem muhafızı Süleyman, sağ eliyle kendisi için mühim olduğu anlaşılan büyük bir anahtar sıkıca tutmaktadır. Bir Afrikalı olduğu belirtilen Süleyman, kulağındaki küpesi ve neşeli yüz ifadesiyle Osmanlı saraylarında tasvir edilen harem ağalarına oldukça benzemektedir. (EK-11)

⁷²⁴ Ruhe, *a.g.m.*, s.223.

⁷²⁵ Detaylı bilgi için bkz.; Ruhe, *a.g.m.*, s.223-227.

⁷²⁶ Ruhe, *a.g.m.*, s.223.

⁷²⁷ Erişim: 17.11.2020, http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00006223/image_87

EK-3: National Maritime Museum'dan Jan Lurketz tarafından yapılan, Cezayir'in 1682 yılında Fransızlar tarafından bombalanmasını tasvir eden resim.

EK-4: Amsterdam, Rijksmuseum'da yer alan Amsterdam, Fransızların Cezayir'i bombalaması (1683) sırasında Fransız konsolosunun Cezayirliiler tarafından bir topun ağzına yerleştirilmesi tasviri. Jan Luyken, 1698.

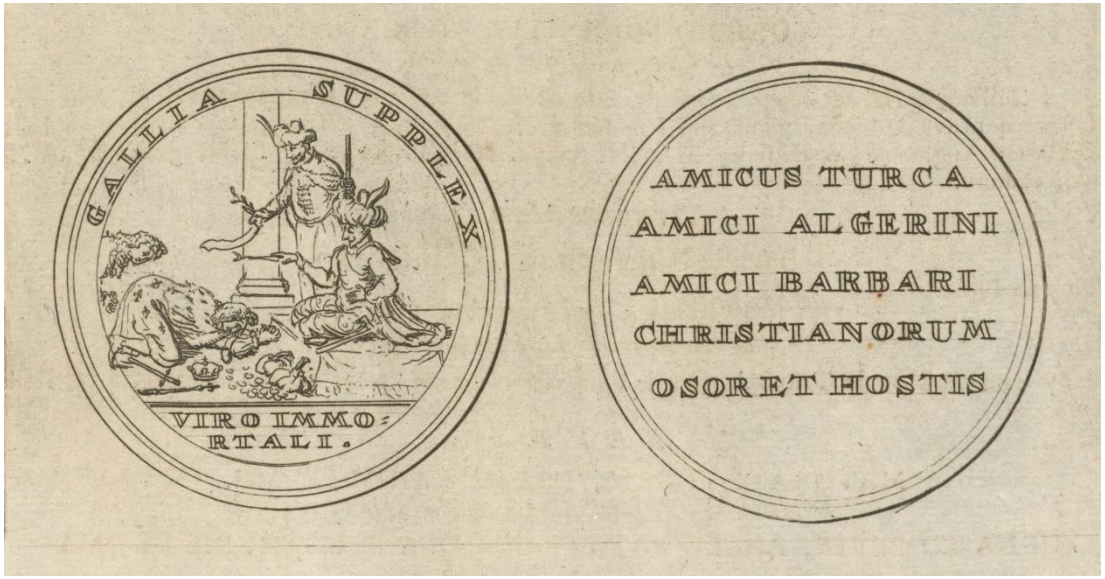
EK-5: Kartpostal Sanatçısı Mejanel'in, 1682 bombardımanını ve Jean Le Vacher'ın topun ağzına yerleştirilmesini tasvir eden resminin yer aldığı kartpostal.⁷²⁸

⁷²⁸ <https://www.akpool.fr/cartes-postales/26142576-kuenstler-carte-postale-mejanet-bombardement-dalger-par-duquesne-en-1682-nos-gloires-navales>

EK-6: Fransa kralı XIV. Louis, Osmanlı padişahı II. Süleyman, Mezemorta Hüseyin ve İngiltere Kralı II. James'in tasvirinin yer aldığı madalya.⁷²⁹

⁷²⁹ Gerard Van Loon, Van Effen, *Histoire Metallique de XVII Provinces des Pays-Bas, Depuis l'abdication Charles-Quint, Jusqu'a la Paix de Bade en MDCCXXII.*

EK-7: 1684'de Cezayirle yapılan barış antlaşmasını tasvir eden 1689 tarihli elçilik madalyası.⁷³⁰

⁷³⁰ Menestrier vd., *Histoire du roy Louis le Grand, par les medailles*, s.42.

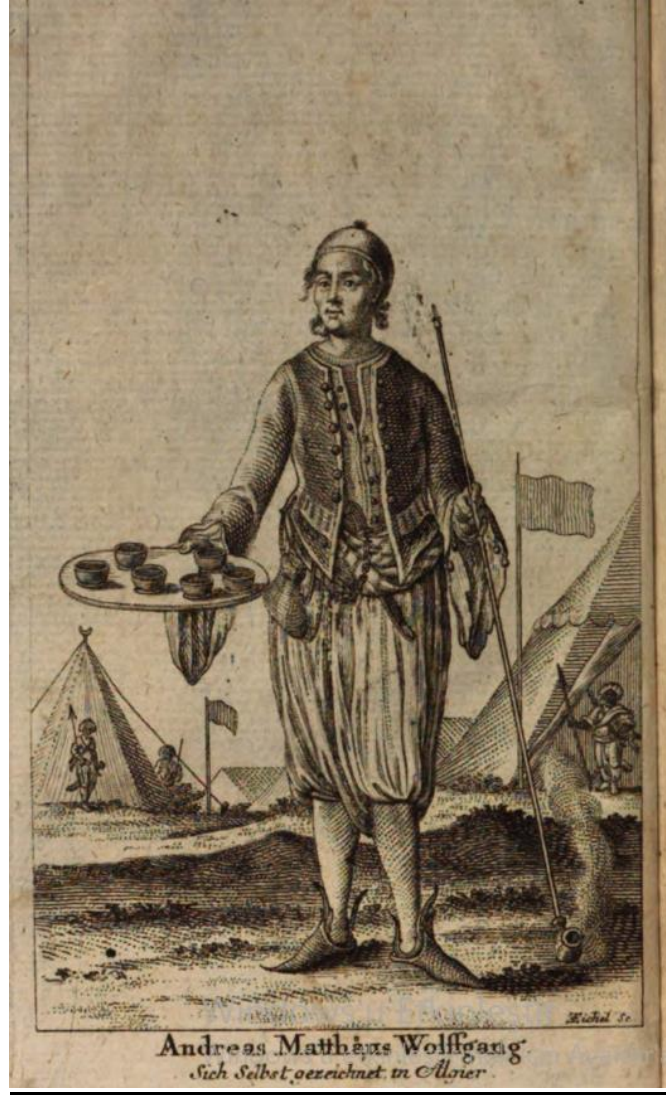
EK-8: Andreas Matthäus Wolfgag tarafından çizilen Mezemorta Hüseyin Paşa portresi.⁷³¹

⁷³¹ http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00006223/image_85

EK-9: Sanatçı Andreas Matthäus Wolfgang'ın otoportresi. Resmin altında “Cezayir kralının kölesi oldum ve çikolatalı kahve ile onu beklemek zorunda kaldım, kendim çizdim, Andreas Matthäus.” mânasına gelen açıklama yer almaktadır.⁷³²

⁷³² http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00006223/image_85

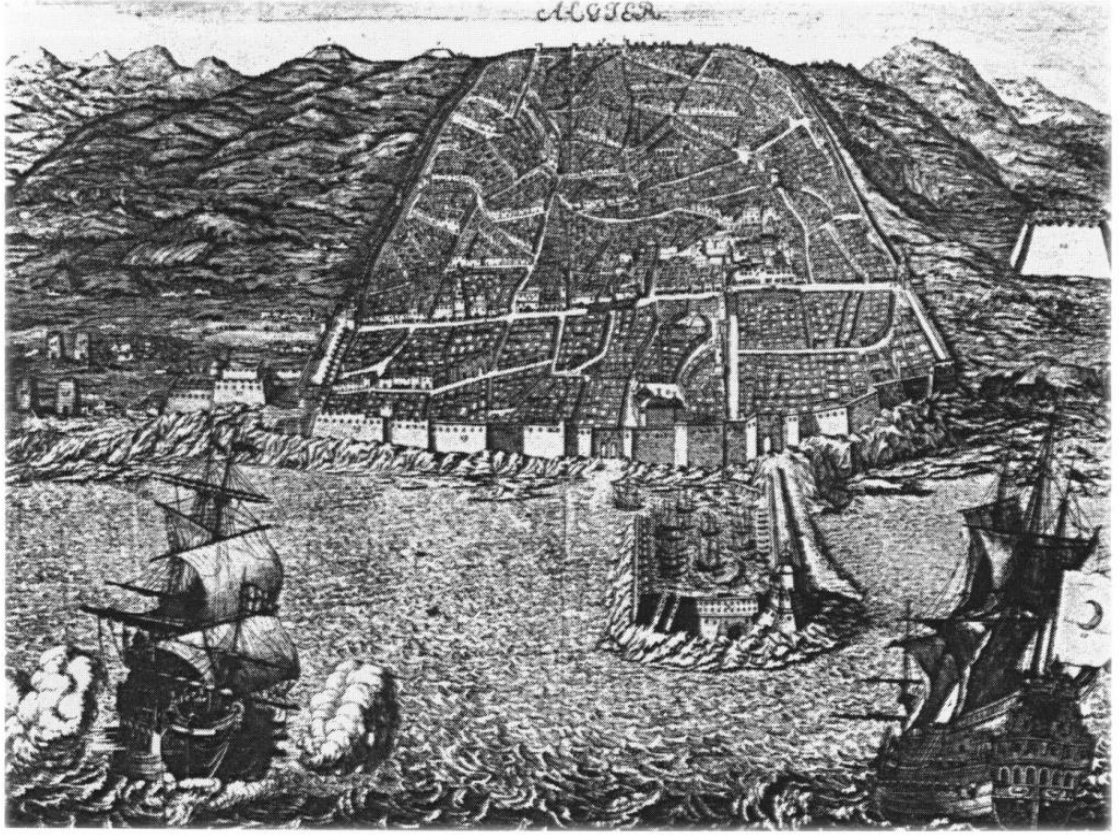
EK-10: Emanuel Eichel (1719-81) tarafından bazı detaylar eklenerek yapılan Andreas Matthäus Wolfgang portresi.⁷³³

⁷³³ *Reisen und merkwürdige Schicksale zweyer*, s.1.

EK-11: Sanatçı Andreas Matthäus Wolfgang tarafından çizilen, Mezemorta Hüseyin’in sarayındaki Harem Muhafızı Süleyman Ağa tasviri. Gravürün altında ise “*Harem ağası Süleyman, Cezayir kralının 60 karısına bakmakla görevlendirildi.*” açıklaması yer almaktadır.⁷³⁴

⁷³⁴ http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00006223/image_87

EK-12: Wolfgang tarafından çizilen 1688 Cezayir gravürü.⁷³⁵

⁷³⁵ Gabriel Esquer. *Iconographie historique de l'Algérie depuis le XVIe siècle jusqu'à 1871 (1830-1930: Collection du Centenaire de l'Algérie)*, c.3, Paris 1929.

3 La rue Bab-âzoun - La Mosquée
Mezzo Morto, construite en 1685 par le Dey
Mezzo Morto, qui fit mettre le P. Le Vacher
à la bouche de la Consulaire

EMPT. A. P.

EK-14: Bill Hopkins'in koleksiyonundan Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Cezayir'de inşa ettirdiği caminin yer aldığı kartpostal.

EK-15: 1701 (1113) TARİHLİ BAHİRİYE KANUNNAMESİ⁷³⁷

Sûret-i Hatt-ı Hümâyûn-ı şevket-makrûndur. Bismihî Sübhânehû ve Te'âlâ Bi-avnillâhi Te'âlâ ve tevfikihî iş bu kânunnâme-i hümâyûn-ı şevket-makrûnum düstûrû'l-amel ittihaz ve dâimâ mazmûniyle amel olunup, evlâd ü ensâb ve ahlâf u a'kâbımdan ve vüzerâ ve vükelâ ve kapudânân ve sâir kârdânân-ı Devlet-i aliyye-i ebed-peyvendimden kimesne tağyîr u tahrîf eylemeye. Bu tertîb nasr-ı dîn ve te'yîd-i şerî'ati Seyyidü'l-mürselîn için vaz' olunmuş bir emr-i müstahsen olmağla her kim tağyîrine cesâret eder ise "fe-men beddelehû ba'de mâ-semi'ahû fe-innemâ ismuhû ale'llezîne yübeddilûnehû, innellâhe semî'un alîm" va'îdine mazhar ola ve inşâ'allâhu Te'âlâ tasmi' olunduğu üzere kalyonlar erba'ine tekmi' olundukda, nisâba bâliğ oldu deyü ihmâl olunmayup, yine sene be-sene ocaklık bağlanan mahallerden Tersâne-i Âmirem'e kavî ve müstahkem kereste ihzâr olunup, mürûr-ı eyyâm ile köhne ve fersûde olan kalyonların yerine vaz' olunmağičün birden ikiden müceddeden kalyonlar binâ vu inşâ ve tevfir u teksîrine [ihtimâm] oluna. Ve mennasru illâ min indillâhi'l-azîzi'l-hakîm. Bismillâhirrahmânirrahîm ve bihî nesta'în. Elhamdu lillâhi'llezî kevvare'l-leyle ale'n-nehâri ve sayyare'l-fulke seyyâren fi teyyâri'l-bihâr li-yekûne âyete vahdâniyyetihî li-uli'l-ebâr ve delîle kudretihî li-men lehû ayne'l-i'tibâr. Ve's-salâtu ve's-selâmu alâ nebiyyihî'l-müctebâ'l-muhtâr. Ve alâ âlihî'l-athâr ve sahibihî'l-ahyâr. Ammâ ba'd, zamâyir-i uli'n-nühâya hayyiz-i hafâda ve mâ-verây-ı reyb ü imtirâda değildir ki, hıfzı bilâd ü memâlik ve sedd-i sügür-ı mesâlik, berren ve bahren i'dâd-ı atâd ve tertîb-i esbâb-ı cihâda mevkûf olmağla, bu emr-i mergübü'l-mefâd-ı memdûhü'l-me'âda himmet-i aliyye-i mülûkânem dâimâ masrûf olup, husûsâ ümmehât-ı mühimmât-ı bahriyyeden olan mîrî kalyonlara mahmûl fûrû' ve usûl bu âna değîn bir zâbıta-i mahsûsa ile mansûsa vü marsûsa olmayup, külliyyât u cüz'ıyyâtında sereyân-ı mefâsid ve tareyân-ı mekâsidden müberrâ vech-i vecîh-i savâb-ârâ ile bir kâ'ide-i külliye ve râbıta-i celiyye-i vefiyye üzere ba'de'l-yevm ahvâlleri mazbût ve mu'âmelât-ı me'âlleri me'âkîd-ı intizâm u istihkâma merbût olmak aksâ-yı murâdı hümâyûnum olmağla, bu nesak-ı savâb-irtisâm üzere revnak-ı nizâm verile ki, işbu defter-i cemîlü'l-eserde mastûr olduğu üzere hâliyâ Tersâne-i Âmire'mde mevcûd olan yirmi yedi kıt'a

⁷³⁷ Bostan, "Mezemorta Hüseyin Paşa", c.1, s.289-291'den naklen.

kalyonlar bi-Tevfikillâhi'l-Meliki'l-celil erba'ine takmîl olunup, takımları kırk kıt'a kalyon ve her birinin mühimmât ü neferâtlarında tayy-i defterde muharrer olan keyfiyyet ü kemiyet tağyîr ü tahrîfden me'mûn ola.

Ve Kapudan Paşa cümle ümerâ-i deryâ ve kapudânân ve rü'esâ ve sâir donanma-yı hümâyûnum ricâline başbuğ olup, zümre-i mezbûrenin cümlesi mûmâileyhin kelâmına i'timâd ve hükûmetine kemâl-i rev' ile itâ'at ü inkıyâd eyleyüp, mûmâileyh dahi her firkanın muktezâ-yı hâllerine göre tertîb-i esbâb-ı nizâmlarına ihtimâm eyleye. Husûsâ, ümerâ-i deryâ ricâl-i donanmanın kadîmî emekdârlarından olup, her birlerinden sadâkat ü gayret ile edâ-yı hizmet melhûz olmağla, sefinelerinin takımlarında bir vechile kusûr u fütûr etmeyüp, sâliyânelerine göre beşer altışar kat forsa ve yüz altmışar nefer cengâver ve tuvânâ ve dilâver levendden eksik eylemeyüp ve dekâyıkı merâkib ü sefâyine vâkîf ve fenn-i deryâda mâhir kapudânlar ve reisler tutup tekâmîl-i mühimmât ve tetmîm-i levâzım ü âlât edüp, Kapudan Paşa dahi bu vech üzere her birine mühimmâtların itmâm etdirüp ve donanma-yı hümâyûn çıkması vakitlerinde kapudan paşalar yoklayup, hilâf-ı kânûn taksîrleri zuhûr eder ise muhkem tenbîh ü te'kîd oluna. Yine mütenebbih olmayanların sefineleri ellerinden alınıp ve müstehik olan ricâle kapudan paşalar arz eyleyüp nizâmlarına ve her zümrenin muktaziyyât-ı tabakât ü derecâtını mürâ'ât ve sadâkat ü istikâmet üzere olanlara isti'dâd ü istihâllerine göre vech-i cemîl ile mükâfât eyleye. Nush u pende ve ta'n u tevbîhe muhtâc olanları muktezâ-yı hâle göre tehdîd ü te'dîb ile hüsn-i hâle terğîb eyleyüp isâ'et ü hıyânet ve fesâd u şakâvete cesâret edenleri, vukû'u üzere Der-i devlet-medârıma arz eyleye ki, cezâları tertîb oluna. Ve kapudane-i hümâyûn ve patrona ve riyâle kapudanları dahi alâ hasebi'l-'âde zâbıt-ı râşid ve me'mûrun-bih oldukları hidemâtda muktezâ-yı sadâkat ü istikâmeti râsîd olalar. Ve eğer kapudan-ı deryâ ve eğer sâir kapudanân ve rüesânın mûcib-i in'izâl olur hâlleri zuhûr etmedikçe azl olunmayup, bi-irâdetillâhi Te'âlâ hulûl-i ecel-i mukadder veyâhud mûcibât-ı azl ü hacrden olan hıyânet ü cinâyet misillü sebep-i âhar ile deryâ kapudanlığı gayra verilmek lâzım geldikde fenn-i deryâ ve ahvâl-i ricâl-i donanmaya vukûfu olmayan kara paşalarından zinhar ve zinhar birine verilmeyüp, ol vakitte kapudâne-i hümâyûn kapudanı her kim bulunur ise yoliyle ana tevcîh ü taklîd oluna.

Ve kapudâne kapudanlığı patrona kapudanına ve kezâlik patrona kapudanlığı dahi riyâle kapudanına verilüp, bu vech üzere yollariyle hareket eyleyeler. Farazâ kapudâne kapudanı bir takrîb ile ol gedikte bulunup istihkâk u istihâli bulunmaz ise, patrona ve riyâle kapudanlarından her kangısı aslah ü elyak ise cümle ittifâkıyle vekîl-i saltanat-ı uzmâ re'y ü tedbîriyle ana tevcîh oluna. Lâkin kapudâne kapudanı müstehikk u müsta'idd ise ağız-ı fâside tahallülü ile bir vechile gadr olunmak ihtimâli olmaya. Kapudâne kapudanı sadakât ü istikâmet ve fenn-i deryâda mahâret ile ma'rûf ve müstehik olmağla yoliyle kapudan olup, patrona kapudanı kapudâneye ve riyâle kapudanı patronaya kapudan oldukda riyâle kapudanlığı dahi ecânibe verilmeyüp, sâir kalyon kapudanlarından birine tefvîz olunmak muktaziyyât-ı nizâmdan ve lâzımü'l ihtimâm olan mehâmdan olmağla cümle rüesâ ve kapudanların kârdânları Kapudan Paşa huzûrunda akd-i meclis-i meşveret edüp, beynlerinde riyâle kapudanlığına ehakk u ahrâ olanı istikrâ eyleyeler ve mücerred eskiliğe itibâr olunmayup, hem atîk ve telîd ve hem celîd ü reşîdleri ihtiyâr oluna. Eğer içlerinde bu iki hâleti câmî' kimesne bulunmaz ise, reşâd u sedâd tarafı tercîh olunup, cümleden âkil ü dâna ve şecî' ve kâr-âzmâ olanı intihâb oluna ki, silsileleri hasebiyle yolu deryâ kapudanlığına vâsıl ve ol dereceye nâil olur ise donanma-yı humâyûnumu âhar donanma ile kavuşdurmağa ve ayırmağa ve götürüp getürmeğe kudreti ve deryâ kapudanlığı umûrunun hall ü akdine liyâkati ola. Ve bu üslûb-ı mergûb üzere riyâle kapudanlığı içlerinden birine cümlelerin ittifâkıyle karâr-dâde oldukdan sonra, Kapudan Paşa dahi Der-i devlet-medârıma arz edüp, vekîl-i mutlakım re'yile arzı mücebince tevcîh oluna. Ve ceng esnâlarında kapudan paşalar baştardaya süvâr olmayup, binâ olunan kebîr kalyona üç fener-i zafer-fer ve üç bayrak-ı nusret-eser vaz' edüp, ana süvâr olup ana baş kapudan tesmiye oluna. Evvelki kapudâne ikinci kapudâne olup, ana yine kapudane kapudanı süvâr ola. Ve cengde mecrûh olanlara istedikleri mahalden vazîfeler ile tekâ'üd verilüp kayırıla. Eyyâm-ı sulhde deryâ kapudanlarına de'b-i kadîm üzere yine baştarda-i hümayûn câygâh ola. Ve sâir kapudanlıklardan birisi dahi eğer tatarruk-ı memât ve eğer mûcibât-ı azlden olan cinâyât hasebiyle mahlûl oldukda, yerine kapudânenin baş reisi ol kalyona kapudan olup, sâir kalyonların rüesâsı dahi bi-şarti'l-istihkâk silsile ile hareket eyleyeler. Ve münhalle olan reis gedikleri kapudâne-i hümayûn ve sâir kalyonlarda olan aylakçıyândan reislik fenninde ma'lûmât ü mahâreti olanlara, ve yolu geldikte işe yarar kimesneye verile. Ve topçubaşılık mahlûl oldukda topçular kethudâsı topçubaşı ve topçu neferâtından atîk ü erşedi kethudâ ola. Ve ziyâde yevmiyeye mutasarrıf olan zâbitlerin gedikleri mahlûl oldukda, muktezâ-yı

tarîkı üzere ol gedüğe isti'dâd ü istihkâkı olanlar nasb olunup, şefâ'at ü recâ ve vesâil-i uhrâ ile terk-i evlâ olunmayup, yoliyle müstehık olanlara gadr olunmaya. Bâ-husûs ecânib idhâlinden ziyâde ihtirâz oluna. Ve eğer Kapudan Paşa ve eğer sâir kapudanlar dâ'ıye-i tama' veya sebep-i âhar ile tertîb ü ta'yîn olunan kalyonlar neferâtını zinhâr ve zinhâr taklîl eylemeyüp, her kalyon için ta'yîn ve takvîm olunan neferât ü mühimmâtları bi't-tamâm tekmîl oluna.

Ve erbâb-ı gazâ ve ashâb-ı vegâya zafer ale'l-a'dâ, itâ'at-ı emr-i Hudâ ve mütâba'at-ı şeriat-i garrâya mebnî olmağla, cümle donanma-yı hümâyûnum ricâli evâmîr ü nevâhîye imtisâl ile istihsâl-i salâh-ı hâle sa'y-i belîğ ve ciddi bî-dirîğ eyleyüp ve kalyon ağaları, husûsâ başağa olan kimesne ziyâde dîndâr ve zabt u rabt husûsunda kaviyyü'l-iktidâr olup levendâtı gereği gibi zabt u rabt ile ıbâdu'l-lâhın ıyâl ü a'râzlarına ta'arruzdan ve hilâf-ı şer'-i şerîf ta'addîye tasaddîden men' ü zecr eyleyeler. Ve kalyonlar cezâyirden ve yalılardan birine yanaşup lenger-endâz-ı ârâm olduklarında, her kalyonun zabitleri neferâtını bir hoş zabt edüp ol mahallin civârında bulunan kasabât u kurâ ahâlîsine hilâf-ı şer'-i şerîf te'addîden ve şakâvet ü fesâda tasaddîden men'lerinde ziyâde ihtimâm eyleyeler. Ba'de't-tenbîh şakâvetden münzecir olmayup, zâbitlerine her kim muhâlefet ederse cümle donanma-yı hümâyûnum ricâli ittifâk ile i'ânet eyleyüp, ahz u hats ve ta'zîr ü te'dîb ile cezâsın tertîb eyleyeler. Ve bast u temhîd olunan kâ'ide dâimâ mer'î ve düstûrî'l-amel olup, her kim buna mugâyir hareket ve hilâfına kasd u niyyet ederse Der-i devlet-medârıma arz olunup iktizâsına göre mücâzât oluna ki, bu defterde bast olunan kâ'ide ilâ mâşâallâh mer'î ve tağyîr ve tahrîfden me'mûn u mahmî olup, her mâdde yerlü yerince edâ oluna. Ve kalyonların neferâtları husûsunda dahi vakt ü hâle göre dikkat olunup, esnâ-yı ceng ü sulhda iktizâ etdüğü vech üzere ve kalyonların sagîr ü kebîrine göre neferâtları tertîb olunup, bir vech ile nizâm u intizâm verile.